

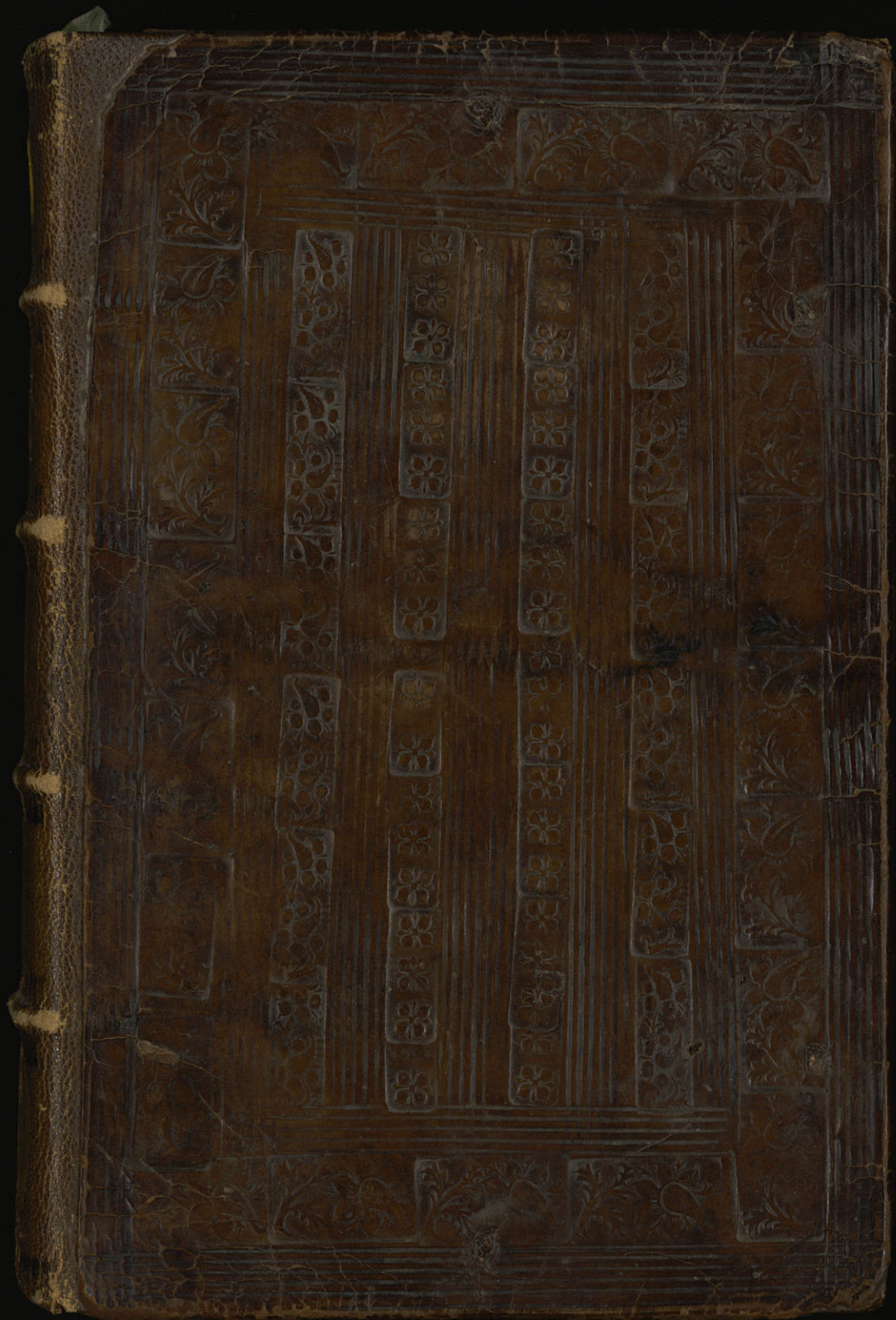

RECUEIL

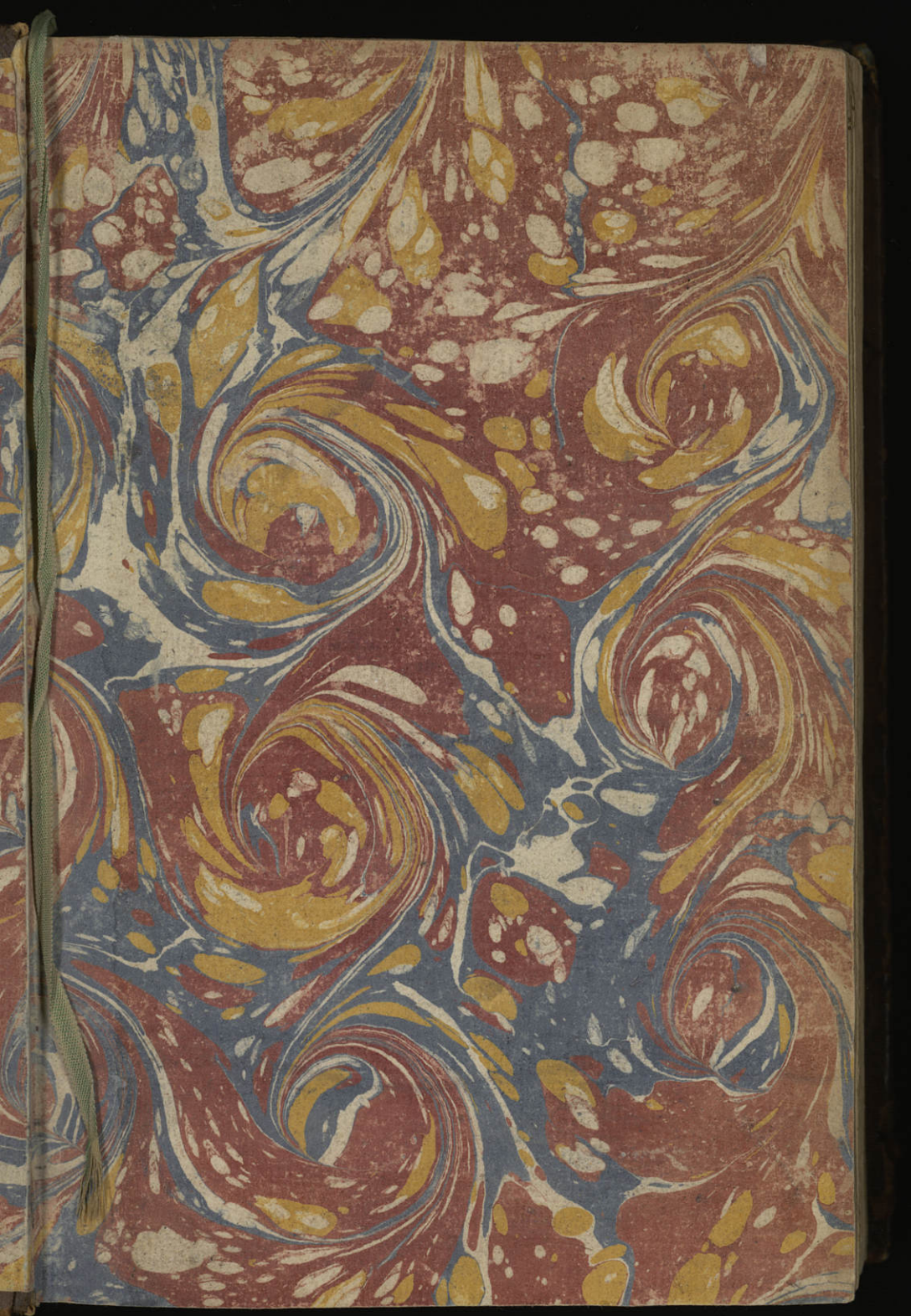
XV. SIÈCLE

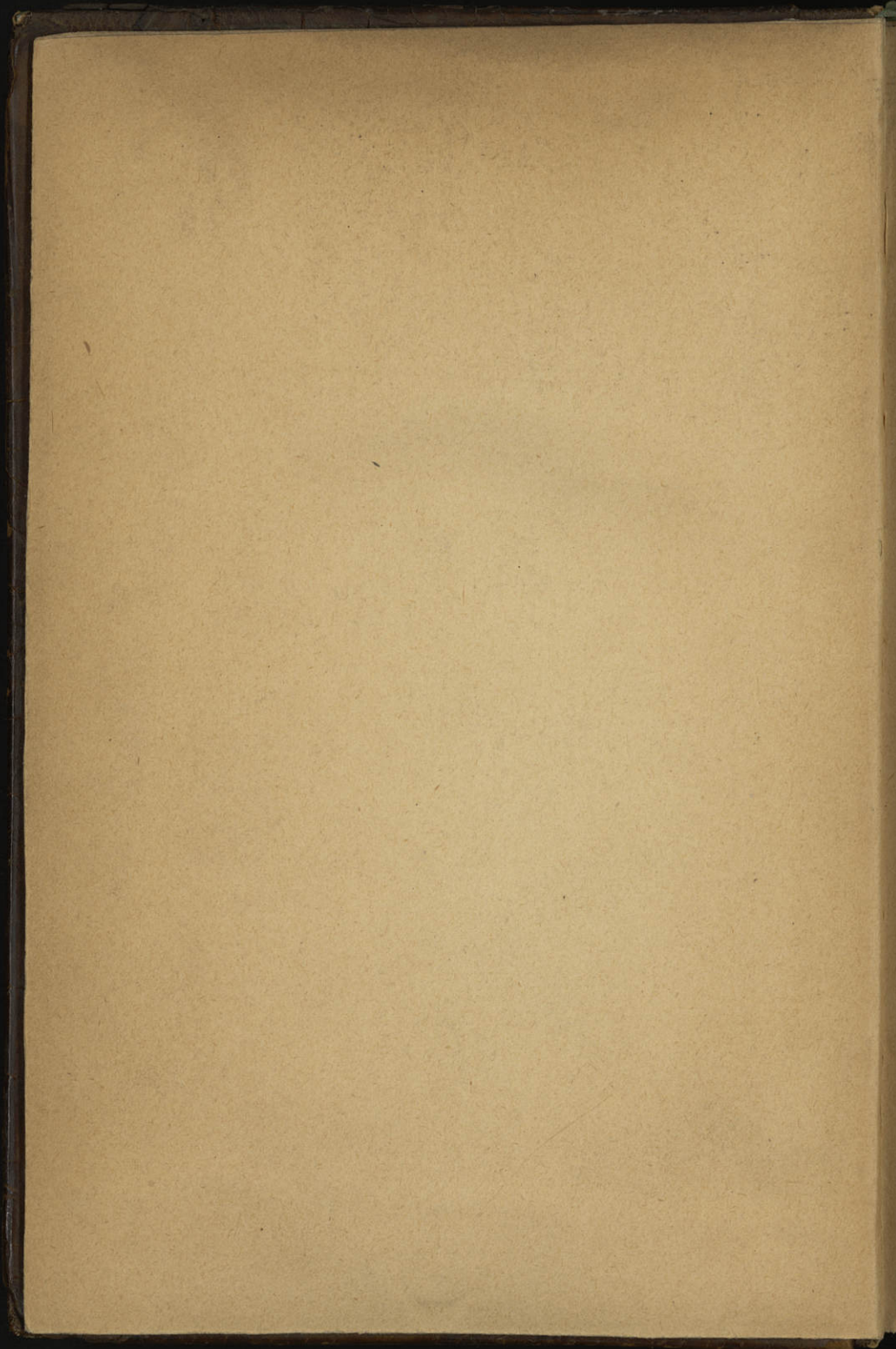
1108
A

MAZARINE

XVe Siècle

1108 A

Table des ouvrages contenus
dans ce volume

Tractatus de anima editus a domino Petra de alliaco, 403	1
Enchiridion naturale continens sexaginta questiones ab Adelmo Mejano 450	30
Consequentiæ magistri Rodini. III. 1500	
Conceptus et insolubilia Petri de Alyaco	169
Positiones physicales magistri David Graffon	190
Destructio naturalium communium contra reales	228
Tractatus utilis ad phys. intelligent. per magist. petri. Caleret	242
Sophismata Buridani	250
Wacor Peter Floridus de viribus herba- rum	304

~~Philippus Simolinus~~

~~Eudemianæ ratiōis Aristotelis Metaphisicæ~~

~~Consequentiæ Martini Magistri~~

~~Conceptus & ineluctabilis Petri de Alfaribus~~

~~Positiones physicales Mag. David. Evangelicæ~~

~~Destructio naturalium communium contra Aristoteles~~

~~De intensione ratiōis & ratiōis & ratiōis & ratiōis~~

~~Sophismata Bernardini~~

~~Metaphisicæ de virtutibus herbarum~~

~~2046~~

Tractatus de anima editus a domino petro de Alliaco.

N.º 14600

XVI. siecle

*Iste liber est ad p[ro]p[ri]etate
domini philippi morandi
magistri in theologia
Augustinensis*

meu l

Demundant parisi, sub imagine domini Martini vicini sancti Jacobi

Tractatus de anima. Incipit prologus.

Alterum tradit auctoritas diuina esse illud apollinis
opaculum. Postea seipsum. Primus ergo errat qui seip-
sum ignorans, alia noscere desiderat. Non potest au-
tem homo noscere seipsum si ignoret id quod in eo est di-
uinitatum. hoc est animam suam. rem in eo deo simillimam. Quapropter
de anima et his que sunt in ea tractatum hunc breuem non ad prouen-
tiorum eruditionem sed ad melius inuentionem et probationem
eius sapientum sententiarum cum dei auxilio compilabo. ac fortius ad
specialiora hoc ordine processurus.

Explicit prologus.

Sequuntur capitula eius de tractatus de anima completus a
reuerendissimo domino Petro de alliaci sacre theologie do-
ctore quondam cancellario parisiensi. postea Auiceniensi. episcopo et came-
rario. deinde sancte romane ecclesie. tit. sancti iuliani presbiteri
et cardinali.

Primum capitulum erit de anime definitione et de eius diu-
sione in vegetatiuam sensitiuam et intellectiuam. Secundum de ani-
ma vegetatiua et eius potentis. Tertium de anima sensitua quantum
ad eius potentias de foris apprehensiuas. Quartum de ea quantum
ad eius potentias ab intus apprehensiuas. Quintum de ea quantum
ad eius potentias motiuas. Sextum de anima intellectiua quantum
ad eius potentiam cognoscitiuam. Septimum de ea quantum ad eius po-
tentiam uolitiuam. Octauum de his que sunt in anima. et primo de speciebus
rerum sensibilium in medio. Nonum de speciebus rerum sensibilium
in sensu uel organo. Decimum de speciebus in intellectu humano.
Undecimum de actibus anime: et primo de actibus cognoscendi anime sen-
sitiue. Duodecimum de actibus cognoscendi anime intellectiue.
Tertiundecimum de actibus appetendi potentie uolitiue.
Quartundecimum de passionibus anime: hoc est de actibus ap-
petendi potentie sensituiue. Quintadecimum de habitibus anime
animae potentie sensituiue et intellectiue ac etiam uolitiue.

Divisio anime quoad sua accidentia

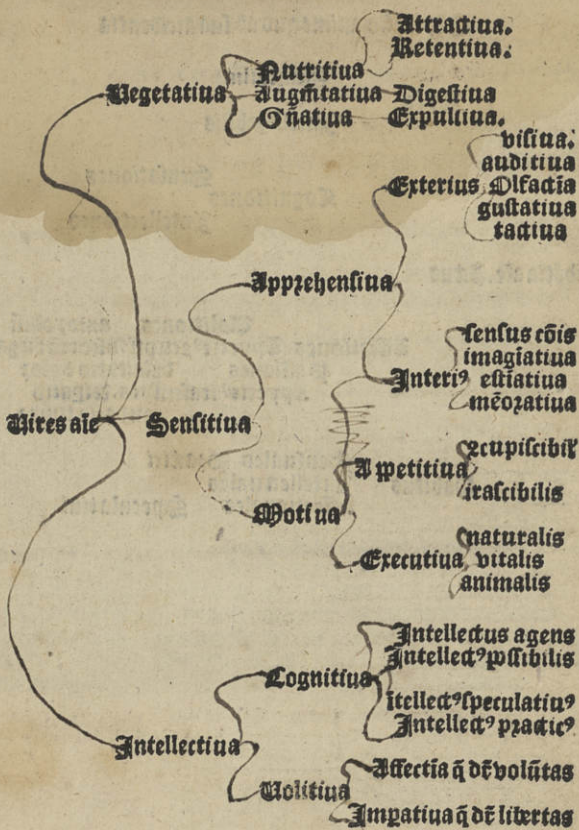
- Spes**
  - Sensibilis
  - Intelligibilis
- Cognitiones
  - Sensationes
  - Intellectiones

Accidentia anime. Actus

- Affectiones
  - Volitiones amor odium
  - Appetit? & cupis. desideria fuga
  - Passiones delectatio dolor
  - Appetit? irasci. spes. despatio
  - audacia timor

- Habitus
  - Sensuales Practici
  - Intellectuales
  - Affectionales Speculativi

Haec figura pertinet ad divisionem aere quo ad suas potestates

¶ Anime diffinitio

¶ Sequitur predictus tractatus de anima.

¶ Capitulū primū
Prima pars. Hic diffinitio

Quiditatem anime
vmbzatic sompniantes
philosophi. de ea diuerfa
aduersa senserūt. q̄ oia
differere longū esset. Sed qz aristote
les inter eos obtinēs principatū aiaz
probabilius diffiniuit dicens q̄ ipsa
est a tus primus substantialis corp
oris phisici organici habitus vitā i p
tentia. Ideo huius diffinitio nis ex
planationem pzosequamur.

¶ Secunda pars

¶ Est igitur hec diffinitio nō simpli
citer quidditatiua. quoniā talē dare
nō ad phisicū pertinet: sed ad metha
phisicū cuius est cōsiderare rationes
quidditatiuas rerū. quas phisicus cō
siderat in ordine ad motū & operatio
nes earū. Sed est diffinitio natural
explicite & cōuertibiliter indicans nō
solū quid est aia sed etiā cuius est qm̄
corporeis phisici organici. Propt̄ qd̄
est quia propter vitam. siue propter
vitales operationē exercendā. Ideo
aristoteles predictā diffinitionem de
clarans per aliā notiozē dices. q̄ aia
est quo viuū? id est quo aliquid vi
uit. capiēdo viuere vt se extendit ad
omnē operationē vitālē. siue sit nu
tritio/ cōlatio/ intellectio. siue aliabi
talis motio. Animata enim ab inani
matis nō apparent aliter differre. ni
si exercendo aliquid opus vite.

¶ Tertia pars

Diffinitiois declaratio.

¶ Est autē p̄ma diffinitio conuertē
bilis cū suo diffinito. qm̄ om̄i aie cō
uenit vt pt̄ inductiue et nulli alteri
quā inimo p̄ partes diffinitionis aia

aquolitet alio concluditur differre.

¶ Per hoc ei q̄ dē actus differt a ma
teria p̄ma que est pura p̄tentia: et a
cōposito quod resultat ex actu et vitē
tia. ¶ Per hoc q̄ dē actus p̄m̄. differt
ab actibus secūdis q̄ sūt operationes
vitales. Dis enī forma i eodē ad opa
tionē ab ea p̄cedentē dicitur act̄ p̄
mus. & talis operatio act̄ secundus.
¶ Per hoc quod dicitur s̄bālis differt
a scientia & aliis habitib̄ qui sūt acci
dentia. ¶ Per hoc quod dicit̄ corp
oris phisici: explicatur causa materia
lis aie. Corpus enī nō in quātū artifi
ciale: sed in quātū phisicū. id est natu
rale & subiectū aie. ¶ Per hoc q̄ dicit̄
organici: aia differt a formis corpo
rum simplicib̄ vel elemētōzū vel ho
mogeniozū quorum nullum est org
anicū. id est instrumētale siue instr
umentum partiale alicuius totius corp
oris organici. ¶ Per hoc q̄ dē vitā
hāris in potētia: intelligitur q̄ aia ē
actus corporeis vitam habentis et est
in potētia scilicet: ad opationes vitales
vel est actus quo corpus habens eay
dicit̄ actiui uēs & qua circūscripta nō
esset viues nisi i potētia. Et p̄ hoc q̄ cū
q̄ p̄dictozū modozū intelligat̄ differt
aia a forma ouib̄/ feminis. Et q̄ b̄ ta
lē possumus aie diffinitionē collige
re. Aia est for̄a s̄bālis corporeis viuētis
ptens i eo vitales opationes exercere
Et hec est clara & p̄leta diffinitio aie

¶ Quarta pars

¶ Diuisio aie

¶ Aia vero diuiditur in vegetatiua
sensitiua & rōnalē seu intellectua.
¶ Que diuisio ex ipsis actib̄ siue o
perationib̄ cōcludit̄. Licet enī q̄libet
res a qualibet alia se ipsa for̄aliter et
int̄re cele distingat̄: tñ scdm̄ aristote
lē potentie distinguuntur per actus id
est per act̄ cognoscūtū & cōcludit̄
distingui. ¶ Quia ergo experimur i
diffinitis suppositis actū anime tri
plicem in gñe: scilicet vegetare. sentire rō
tinari. Ideo ex hoc cōcludimus tripli

a. iij

Anime diuisio

eēset et aiam. scz vegetatiuā vt i plā-
tis sentiuiā in bzutis. rationalē i
hominibus.

Opinio falsa

Quidā vero dicūt has aīas suis vni-
ri cozpozitiō diuersimode secu n dā di-
uerlas lucis essentias. qz est vñ a lux
celi syderei que disponit ad suscepti-
onē aīe vegetatiue. Alia est lux ce-
li cristallini. que disponit ad suscepti-
onē sentiuiue. Et alia est lux celi empi-
rei que disponit ad susceptiōnē intel-
lectiue. Hoc autēz magis videtur vo-
lūtate dictum q̄ ratione probatum
Ideo transeundum est velut super-
fluiti osum

Quinta pars

De triplicis q̄stiois solutio
Sed circa p̄dictam anime diuisi-
onē triplex occurrit questio. **Pri-**
ma est vtrum in eodē supposito aīa
vegetatiua / sentiuiua / et intellectuua
sitiualiter distingātur. Secūda dato
q̄ non. vtrum tamē realiter distingā-
tur. Tertia licet essent realiter idem
vtrum ipsa anima a suis potentiis
distingātur. De his enī est inter do-
ctos altercatio. que tñ non est hic nisi
sub bzuitate tractanda.

Solutio prime questiois.

De prima igitur questione dixerūt
quidā fuisse opinionē platonis q̄ ille
erāt diuerse aīe et in diuersis orgais
sitiuate. scz sentiuiua in cerebro. nutri-
tiua in epate. appetitiua in corde. ve-
getatiua in mēbzis generatiuis. Sz
aristoteles cōtra hanc opinionē pro-
bat q̄ in eodem supposito aīa vegeta-
tiua / sentiuiua nō sūt situalit di-
stincte. sed per totū corpus aīalis est
simul vegetatiua / sentiuiua. Nam si
cut in plātis licet potentia lumen di-
alimentum in radicibus / potētia ge-
nerādi folia flores / fructus est i rā-
mis. tamē si abscindātur rami a radi-
cibus. / radices produciūt nouos ra-
mos ferentes folia. flores / fructus et

rami abscessi si replantentur resumēs
radices. quod nō esset nisi vtraqz di-
ctarū potētiarū scz potētia lumen /
di alimentum. / potētia generādi et
set tā in radicibus q̄ in ramis. Sic p-
portionaliter est de multis aīalibus
i perfectis. quarū partes absesse vi-
uunt / sentiūt. Nec hoc minus cōce-
dendū est de aīalibus p̄fectis. que dis-
tita viuere nō possunt. qz ad sui per-
tinentiā p̄fectiōzem organizatiōnem
requirūt. Sic enī equus / nutritus
augetur / sentit / i capite et in pede.
quare in qualibet eius parte est simul
vegetatiua / sentiuiua. nec her ab illa
sitiualiter separata.

Solutio secūde q̄stiois

De secūda questione fuerūt opini-
ones diuerse / dixerūt quidā nō solū
aiam vegetatiuā / sentiuiuā in eodez
supposito differre. sed tot esse formas
substantiales in eodē. quot sibi respon-
dent p̄dicata quiditatiua essentiali-
ter subordinata. Verbi gratia. In eq̄
est p̄tima forma que ē corp⁹. aīa q̄ ē
viuens. alia que est animal. alia spes-
cifica qua est equus. / sicut materia
prima est pura potētia ad p̄timā for-
mā. sic illa est primus actus materie
/ est potētiā ad aliā formā sola at-
tēultima est simpliciter actualis. Licet
autē hanc opinionē reprobare gene-
raliter per tinea ad methaphisicū ta-
men quantū sufficit ad p̄positū vide-
tur q̄ talis differentia siue distinctio
sit omnino superflua. quia nūq̄ plu-
ralitas est ponēda sine necessitate id ē
sine experientia. ratione. vel au coz-
tate cogente. sed nullum istozum tri-
um cogit talem pluralitatem forma-
rum poneze. vt patet inductiue. Ideo
p̄babilius dixerūt quidam animā
vegetatiuam / sentiuiuam in eodem
supposito esse realiter idem. Licet vt
aristoteles dicit differat secundū rati-
onem. id est alia ratione intelligim⁹
eandem animā esse vegetatiuā. / alia

De potentiis anime

ratione sensitivam. Et idem videtur esse dice ndū de anima intellectiva in homie sequēdo rationē naturālē. q̄ quis de hoc nō habeamus clarā Aristotelis determinationē. Per obstat q̄ in homie ipsa anima secundū illas potentias successivē manifestatur ppter quod dicit q̄ embrio primo videtur vita plante. id est vegetativa. postea vita animalis. id est sensitiva. postea vita hominis. i. intellectiva. P̄a quia natura successivē operatur virtus naturalis formativa prius rationabiliter disponit ad vitam q̄ ad sensum & prius ad sensum q̄ ad ratiocōz Sed secundū fidei veritatem specialis difficultas est de anima intellectiva. vtrū ipsa i hoīe sit eodēcū vegetativa & sensitiva. quia secundū fidem ipsa est indivisibilis. ingenerabilis. & incorruptibilis. Ipsa autē vegetativa & sensitiva in hoībus & i brutis videtur esse eiusdē rationis. & per consequens extēsa generabilis & corruptibilis Sed ipsa sēlatio hominis cum sit quedā qualitas entia nō videtur posse esse in subiecto indivisibili. Ipsius quoq̄ anime sensitive & anime intellective in hoīe iudicia & appetitus sepe sunt cōtrarij. dicēte aristotele q̄ sensualitas sepe aduersatur & obviat rationi. Cōtraria autem nō possunt simul esse in eodē subiecto. nec in eadē anima indivisibili. Ideo propter ista principaliter quidā dicunt q̄ nō est in homie eadē anima sensitiva & intellectiva. Sed cū hoc sit pbleuma neutrum cuius vtrāq̄ pars est probabilis. Cui placet tenere oppositum. potest dicere q̄ anima sensitiva hominis est indivisibilis. nec ipsa est eiusdē rationis in hominibus & in brutis. Et q̄ subiectum sensationis ac iudicii. siue appetitus sensitivi non est ipsa sola anima indivisibilis sed totum compositum quod ē indivisibile. Subiectum vero intellecti-

onis ac iudicii siue appetitus intellectivi est ipsa sola anima indivisibilis quare nō erunt cōtraria in eodē subiecto adequato. De his autē pzo nūc breviter trāleo

Solutio tertie questionis
De tertia questione omīssa opinio numbarietate: dicendū ē q̄ anima est potentia. quia est principium actuum siue passivum siue operationis Ipsius autem anime multiplex est potentia. vna principalis. alia instrumentalis.

Potentie anime
Prima est essentialis. Secūda actiualis. Loquendo igitur de potentia principali & essentiali. Anima est vni ea potentia. nec est verum de virtute sermonij q̄ in homine sit plures potentie. sed ad istum sensum dicitur q̄ anima est potens exercere plures operationes. & secundū illas supponunt pzo ea plura nomina diversarū rationum significātia p̄tentiam anime. sicut sunt vegetativum. sensitivum. intellectivum. Loquendo vero de potentia instrumentali & actiuali: anima a suis potētis distinguitur. & sunt ipsius plures p̄tentie. qz licet anima sit p̄tētia principaliter activa suarū operationū vitalium: tñ ad ipsas exercendas indiget calore naturali spiritibus & multis alijs dispositionibus Et alijs indiget ad nutriendum. alijs ad sentiedū. alijs ad movendū secundū locū: & iste sūt p̄tētie vegetative sensitive et motive instrumentales ab ipsa anima: & ab invicē differentes. Ideo cōcedēdū est q̄ anima in pede est eque potentia visiva sicut in oculo. loquēdo de p̄tētia principali tñ ipsa in pede non est p̄tētia propinqua ad vidēdum qz aīa sine dispositionibus requisitis ad suam operationē nō dicit p̄tētia p̄p̄s qua sed remota. Et hoc de aīa & ei p̄tētis in generali sufficiant.

De potentissanime

Secundū capitulū

Prima pars de potētia vegetatiua generaliter.

Nunc in speciali tractandū est de potētis aie. & primo de aia vegetatiua quia cōmuniō est. Potest autē hec potētia secūdu aristo tele diffiniri q̄ est virtus potēs cōuētere alimentū in corpus aiatū in quo est ad salutē ipsius. & ex eo ipsū augete ad cōplemētū quātūtatē ei⁹ & generare corpus aiatū sue speciei. Unde patet q̄ aia vegetatiua tres habet potētias siue virtutes scz nutritiua / augmētatiua & generatiua.

Tres aie vegetatiue.

Prima est ad cōseruationē indiatū. secūda ad perfectiōem subiecti. tertia ad cōtinuationē speciei. Et habet quēlibz pars p̄pria operatiōē & p̄p̄riū obiectū ex quibus cognoscitur. ideo de ipsis per ordinē eū videntur.

Secunda pars de nutritione

Nutritio ergo que est opatio potētie nutritiue est cōuersio nutrimenti secūdu q̄ est potētia corpus aiatū in ipsū corpus actu aiatū p̄pter salutē ipsius. Ad nutritionē autē tria requirūt. vnū est alens & hoc est aia vegetatiua. secūdu est alitū & hoc ē corpus aiatū. tertiu est quo alit & hoc est duplex. Cū nū passiuē & hoc est alimētū quod ē obiectū potētie nutritiue aliud actiue. & hoc est p̄ncipaliter ipsa aia instrumētaliter tñ est q̄litas dispositio ad digestiōem requisita. Alimētū enī secūdu aristo tele dicitur esse quodammodo cōtrariū alito & quodammodo simile scz a p̄ncipio contrariū & i fine simile. Quia hoc est cōditio agētis. scz assimilare sibi passū prius cōtrariū. Debet autē alimentū per alterationē reuertī in alitū ei assimilari

anteq̄ nutriat ipsū. ideo ad hāc actiōē necessaria est die multiplex quā alitatio q̄ dispositio tanq̄ instrumentū

Quattuor virtutes potētie nutritiue deseruētēs

Propter hoc ergo ipsi potētie nutritiue dicūt deseruire quattuor virtutes. scz attractiua q̄ assumit de alimento illud quod est necessariū. retētatiua que retinet alimentū donec de bite alterationis recipiat cōplemētū digestiua que alterat & separat purū ab impuro / & expulsiua q̄ expellit superflua a necessariū nutritiō. Sic igitur fit completa nutritio

Tertia pars de augmētatiōe

Augmētatio autē q̄ est operatio potētie augmētatiue. est reuersio alimētū secundū q̄ est potētia quātū corpus aiatū in ipsū corpus actu aiatū p̄pter cōplemētū ipsius. Unde patet q̄ id est obiectū potētie nutritiue & potētie augmētatiue scz alimentū. Ex eodem enī alimēto nutrimur & augemur. Scz tñ nutritio & augmētatio differētiā hēz sint ex eodē alimēto tñ ipsum nutrit secundum q̄ est substantia. et augmētatur secundū q̄ est quātū. ideo si secundū eandē rationē est vtriusq̄ obiectum.

Quarta pars de gñatione

Gñatio vero q̄ est operatio potētie virtētis gñatiue ē cōuersio alimētū quod est semē in corp⁹ aiatū nouū simile illi a quo semen est decū p̄pter cōseruationē speciei ipsi⁹. Ex eodem ergo alimēto nō totalit sed partialit fit nutritio / augmētatio / & generatio nō tñ generatio ei⁹ qui nutrit vel augetur sed alteri⁹. Ex superfluo enī alimētū fit gñatio. nō quidē ex superfluo in quali sed in quāto. Et dicit aristo teles q̄ generare sibi simile est naturalissimū opus nature. nō quia sit p̄fectissimū simpliciter sed secundū quid scz inter opatiōes potētie vegetatiue vel qz natura vltis magis itēdit cōti-

De potentiis anime

Quationē speciei & zseruationē hui⁹
 vel illi⁹ idividui. ad hoc ē q̄ corpus
 aiātū sūt sui sitis gñatiū o; sedm d̄
 aristotele q̄ sit pfectū nō ozbatū; & nō
 hās spōtanea gñatiōe. p̄mo q̄ sit
 pfectū tā in q̄litate q̄ in q̄titate. Se-
 cūdo q̄ nō sit ozbatū idē q̄ nō sit di-
 minutū i mēbris genitalib⁹. Tertio
 q̄ nō hēat spōtanea gñatiōe; id ē q̄ nō
 gñe: ut p putrefactionē. sicut multa
 vel vermis qd̄ eni p putrefactionē si-
 ne semie gñat rōitē ex semie nō gene-
 rat sibi sile. qz alit pōt cōtinuari i spe-
 cie. nec tñ oz hoc i oib⁹ hmoi verū re.

Quinta pars de vegetā tibus et plantis.

Quāt aut māifestioza sūt q̄ d̄ aia ve-
 getatiua ei⁹ p̄tētus pmissa sūt hic
 de vegetatib⁹; & plātis aliq̄ sūt dicēda
 Planta aut generale nomen est.

Diuisio plātatum

Est sedm aristotele plātaz qd̄a sūt
 arbozel q̄ hnt ex sua radice stipitē vni-
 cū ex q̄ multi rami nascūt Alie medie
 inter arbozes & herbas vt frutices si-
 ne stipite habētes ex radicib⁹ ramos.
 Alie herix q̄ nō hnt stipitē ex sua radi-
 ce; folia. Principiū aut efficiēs in
 gñatiōe plātaz & eaz vegetatiōe ē sol
 siue calor solis. Principiū aut mate-
 riale a q̄ sumit nutrimentū ē tra nō tñ
 terra pura s; ex q̄tuoze elemētū p̄p̄si-
 ta siue mixta. Et qua qd̄dā p̄p̄situm
 surgit qd̄ ē maxie terreū. aq̄ticū par-
 aereū min⁹. igneū mime. Per trā co-
 herēs. p aquāz aerē diffūdēs. & p ignē
 sup⁹ surgēs. Nō tñ hmoi elemētōzū
 forme siue eoz d̄tutes sūt i hoc cause
 p̄cipales vt i serdo de aia ztra empro-
 clē pbat Aristoteles.

Generatio plātazū

Mod⁹ aut gñatiōis plātaz serd⁹ Ari-
 stotele i libro de plātē ē talis. Qm̄ d̄tu-
 te calor ascēdit vapores t̄rei & aquel
 ad sup̄ficiē t̄re. ad quē etiā descendit
 aer rozid⁹ rozificās locū mixtiōis i q̄
 d̄tē cozzpoz celestis i fusa ip̄i mixtibi

lib⁹ zmiscet ea; & ex eis p̄ducit plātaz
 In plātazū radix gñat ex hūoze semi-
 nali. medulla x̄o ex hūoze cribali. Et
 serd⁹ aristotelem i plātā duplex ē dige-
 stio. f̄ma i radice. scda in medulla a q̄
 ad alias ptes t̄r. sicut zuenic⁹ nu-
 trimētū; & inde gñant folia ex hūoze
 magis aq̄o. Flores x̄o ei⁹ hūoze ma-
 gis subtili; & q̄si aereo. fructus aut ex
 hūoze aereo magis grossor magis
 ructo. De natura x̄o plātaz speciali⁹
 dicere non est p̄sentis p̄positi.

Capitulum tertium.

Prima pars de potētia sc̄sitiua ge-
 neraliter.

Quāt de aia vegetatiua dictū est
 Nunc de aia sc̄sitiua est agendū
 Habet aut duplicē potētia sc̄; appze-
 hensiuā & motiuā. Et dicit hic appze-
 hensiuā p̄tē extēdit appzēhēlio ad
 noticiā iudiciariā. Hec vero potētia
 appzēhēliua diuidit i appzēhensiuā
 defozis & in appzēhensiuā d̄im⁹. Et
 d̄t appzēhensiuā defozis q̄ appzēhen-
 dit per organū quod est extrā in coz-
 poze vel qz hoc forte nō est verū de t̄e
 su tactus. potest dici appzēhēliua de-
 fozis. qz appzēhēdit rē defozis p̄tē.
 Principius aut est de ista potētia d̄cen-
 dum & eius partib⁹ postea de sc̄sda.

Secunda pars de numero sensuum exteriorum

Quēs potētie appzēhēliue
 Quēs ergo appzēhēliue defozis sūt
 quiqz sensus particulares siue potē-
 tie exterioroz sc̄; visus / auditus / od-
 orat⁹ / tact⁹ / gust⁹. quozū sufficientia
 sic habet. Qm̄ tñ media per q̄ fit sen-
 satio sūt determinata numero sc̄; aut
 caro. aut aqua. aut aer. Cū ista sc̄s-
 bilia per ista media sint teriata nūe-
 ro qz offe quod sentit p carnē aut est
 tangibile aut gñabile & omne quod
 sentit per aerē vel aquā. aut per vira
 qz est sonus odor vel color o p̄ozet se-
 cundū hūc numerū esse numerū sens-
 suum

De potentiis anime

Tertia pars de conuenientia sensuum.

Conueniunt autem dicti sensus in aliquibus conditionibus. Primo quod omnes sunt vires passionum. sentium? est in? susceptiua? nō extra mittētes. et ppter hoc obiecta eorū dicuntur passibiles quāitates: quod in sensu faciunt passionem. nec tū ideo dicuntur virtutes passivae: quia si sint potentie actiuae. Secundo quod omnes sunt perceptiua singularia: et nō vltimū et etiā obiectorum p̄sentia? et nō absētia? Tertio quod ad hoc quod actus sentiāt quatuor requirunt. duo ex parte sensus: scilicet species et organū: et duo extra: scilicet obiectū et mediū. Et ex parte speciei requiritur cōueniens proportio sensibilis ad sensū. ex parte organi requiritur sitzue nienter dispositū. Et ex parte obiecti requiritur cōueniens p̄sentia: et ex parte mediū cōueniens distantia: quod sensibile positū supra sensū nō sentit. Et istis circumstantiis positis sensus nō errat circa sensibile propriū: et hoc in magna parte siue in magno gradu: vt exponit cōmētator. Quarto cōueniunt quod omnes vnā hnt originē: scilicet sensū cōmūnem a quo velut a centro quasi linee quaedam exeunt.

Quarta pars de differentia sensuum.

Differunt autē isti sensus etiā in aliquibus. Primo in organorum mediocritate et obiectorum diuersitate. Secundo differunt in utilitate. quod duo illorum scilicet tactus et gustus sunt magis necessarii. alii sunt ad bene esse aialis: et ad scientiam acq̄rendā. Per gustū est discernim? eib? bonū a nocivo: et per tactū corruptiuū a nō corruptiuo. Ideo his duobus sensibus generauit natura mediū intrinsecū ppter eorum necessitatem aliis autē mediū extrinsecum. Tertio differunt in generalitate: quod tactus est in multis omnibus et in omnibus animalibus. Quarto in apprehendēdi et retinēdi varietate: quod visus citius: velocius: et temo-

tius apprehēdit. tactus autē quod grossior est apprehensa fortius tenet. Hec sunt ergo generales cōuenientie et differentie sensuum: quibus et alii possunt alie assignari.

Quinta pars de visu.

Sed dicēdū est particularit? de vniuersali? sensu organo. medio. et obiecto. Et primo de visu tanquā de nobilitate. Organū ergo visus est oculus ad quē peruenit nervus opticus p̄tel? a cerebro vsq; ad pupillā per quē mittit species visibilis recipies species visibiles ab hūore cristallino quod est in pupilla. Sic igitur videmus octo: sed instrumentalit? visu autē siue virtute visiva videmus effectiue principalit?. ipsa vero visio videtur formalit?: et sic de aliis sensibus proportionaliter est dicēdū. Mediu? p̄terea huius sensus est aer vel aqua et quod cuius aliud corpus? transparent? siue dyaphanū. Unde cū lumen requiritur ad videndū sicut inter quosdā philosophos quæstio. vtrū requiritur ppter mediū aut ppter colorē siue obiectus. Et potest dici quod ppter vtrūq; tñ principalit? ppter colorē quod nō sufficit suā specie agere. sine coniuncto lumine. Obiectū vero visus est visibile scilicet color vel lux. Disseruit autē color lux et lumen: quod lumen nō terminat visū: nec p̄ se videt sed est species lucis per quā lux videt sicut color per suā specie. Lux autē potest esse in dyaphano suā specie? gñare. color autē nō potest nisi lumine super ipsum cadente. Si autē super lucē siue lucē cadat et lumen aliē salte? maius quod sit lumen propriū impedit ipsum salte? ne videat distincte ideo maior lumen minus lumen dicitur offusca re: sicut per de stellis in die.

Sexta pars de auditu.

Organū vero auditus est in auribus. et est quidā aer connaturalis positus intra concavitatē auris. ad quē dirigitur nervus quod dicitur p̄tel? a cerebro cōtinēs spiritū audibile. Mediu? autē sensus huius est aer extrinsecus ipsi aeri supradicto connaturali et intrinsecō

Capitulum tertium

continuat. Sed obiectum ipsum est sonus qui fit in aere ex collisione duorum corporum solidorum sive duorum adinvicem per quam fit tremor in aere qui cōtinuatur vsq; ad aurem per modum speciei cuius centrum est locus collisionis: et circulariter protendit continue debilitando cuius simile est rē p̄cipit lapis in aquā. Unde p̄ q̄rit fit sonus reflexus?

Septima pars de olfactu

Organum autē olfactus est in duabus carniculis descendētib; a cerebro que filles sūt duabus capitib; mammillarū p̄ quas pervenit spiritus odorabilis: Mediu; huius sensus est aer vel aq̄. et h; idē sit medium in hoc sensu et aliis duob; scilicet visu auditu hoc tñ est differenter. Est enī hoc mediū in visu scdm q̄ est corpus dyaphanū sed scdm hanc dispōnē nō est mediū huius in aliis sensibus. H; obiectus ē ip̄s odor q̄ cōiter multiplicat cū q̄dam sumali euapozatione p̄ calozē a corpe odorifero resoluta.

Octava pars de gustu

Organum gustus est in lingua p̄ quas res sapozifera cōiungit hūiditati salivari q̄ imutatur ab ea mediāte carne spongiosa q̄ est in superficie lingue: et reddit sapozē suū spiritui q̄ est interiori. H; p̄ q̄ duplex est mediū in hoc sensu intrinsecū: scilicet caro lingue: et extrinsecū scilicet hūiditas saliva eis ideo si ipsa fuerit infecta amaritudine gustus iudicat cibū amarum. Obiecta autē huius sensus est sapoz cuius duo sūt extrema contraria scilicet dulce et amaritudo. Media autē sūt plurima. et hoc cōmune ē p̄dictis oibus sensibus: scilicet q̄ quilibet sit sensitivus huius contrarietatis et mediū ipsius.

Nonā pars de tactu

Organum tactus scdm quosdā est in corde vel aliquid iuxta cor valde reduetum ad mediū qualitātū tangibilitū unde tale p̄portione q̄le ipsū h; non

sentit sed solū excellētias tangibilitū.

Sed scdm alios organum tactus est extensum per omnia mēbra ad eum tantum excellētias tangibilitū que sunt corruptive animalium. Unde illa sup̄radicta p̄portio reduea ad mediū qualitatum tangibilitū videtur vnde da in nervis p̄ totum corpus animalis expanlis. Mediu; autem huius sensus sicut et sensus gustus est raro vt supra tactū est: et hoc est mediū cōiunctum. Potest tamen horū sensuum sicut et aliorū esse quoddam medium extraneum: sed non habet se ad sensationem nisi accidentaliter: quia si nō esset non minus sentatio fieret.

Sed obiectū huius sensus est tangibile. Nō ē autē vnū primū generis qualitātū tangibilitū: sicut color ē genus oim colorū: s; sūt in eis p̄tes contrarietates: scilicet calidū / frigidū / hūidum / siccū / durū / mole / asperū / leue / graue et leue. Unde op̄itur q̄ritio vtrū sensus tactus sit vnus sensus vel plures: Et dixerūt aliqui q̄ si tactus noietur ab eo q̄ sentit: sic est vnus sensus sicut ab his que sentit sic est plures sensus propter plures contrarietates tangibiles sup̄radictas. Sed hoc nō sufficit quia sic nec esset ponēdus nisi vnus sensus cum non sit nisi vnus quod sentit: scilicet ipsa aīa. Ideo meli; dē q̄ sensus tactus est vnus materialiter: qz vnus est organū scdm materiā et quantitātē sed est plures sensus formaliter: sed secundū formā substantiale sed accidentalē: qz scdm aliā qualitatiuam dispositionē est perceptivus calidi et frigidi: et scdm aliā hūidi et siccū. Et sic tactus est duo sensus: et nō plures: qz contrarietates p̄dicte nō arguunt pluralitātē dispositionū qualitatiuā organo propt̄ hoc q̄ sūt sensibilia cōia: vel figurā aut motum Ideo sufficit qz organum sit quātū vt sentiant sed; diuersos sitos motus aut figuras ip̄ozū.

De potentiis anime

Aristoteles autē in encherastice dicit suā illos duos sensus tanq̄ vnum posuit sed in modo loquēdi vulgarē: vt dicit commentator: quia in nullo modo inuenitur vnicui sine alio. Et ad eundem sensū dicit Aristoteles quod gustus est qui idam tactus.

Tertia pars de diuisionibus sensibilibus

Sed ad maiore intelligentiā predictorum vidēde sunt quedā diuisiones sensibilibus quedā sunt sensibilia per se. alia sensibilia per accidens. Et eorum que dicuntur sensibilia per se. quedā dicuntur sensibilia propria. quedā communia. **S**ensibile propriū dicitur quod sentitur vnicui sensu scdm species sic quod non alio: vt color visu. et sonus auditu. **S**ensibile commune dicitur quod omnibus vel pluribus sensibus est sensibile: vt motus et quies. numerus magnitudo et figura: et si qua sunt alia. **S**ensibilia per se sunt illa que dicta sunt: scilicet sensibilia propria et cōia: magnis sensibilia propria quod cōia: quia scdm eorum specificā distinctionē sunt specificā distinctio sensuum. **S**ensibilia per accidens sunt sicut homo animal fortis et humellus. quorum neutrum sentitur in quātū tale. sed in quātū album vel figuratū. **U**nde patet quod predicta diuissio non sic dat per opposita: quin eius membra supponant pro eodem. Quia non solum color et set visibilis imo coloratum. Nec videtur quod sensus de colore iudicet abstracte a subiecto: sed confuse de colorato. Et ita de magnitudine et magno figura et figurato. numero et numero. siue ponant accidentia quedam distincta a suis subiectis siue nō. Ideo cum idem fortis sit albus figuratus et homo. sequitur quod ipse idem est sensibile propriū. sensibile commune. sensibile per se. et sensibile per accidens. sed hoc est secundum diuersos conce-

ptus: quia in quātū est albus dicitur sensibile propriū: quia secundū cōceptū a quo sumitur ille terminus albus vnicui sensu sentitur: sed in quātū figuratus dicitur sensibile commune: quia secundum illum conceptum pluribus sensibus percipitur. sed in quātū albus vel figuratus dicitur sensibile per se: quia secundū tale conceptum res sensu percipitur. Sed in quātū homo vel fortis dicitur sensibile per accidens: quia secundum huiusmodi cōceptū nō sentitur. Sensus enim exterior nō indicat de se secundum conceptū substantiale: sed accidentale. vnde ad diuersitatem accidentium variatur iudiciū sensus. nō ad variationē substantiē.

Capitulum quartum

Prima pars de interioribus sensibus generaliter.

Ideo de aie sentitiue potētia apprehensiuā exteriori. dicendum est de interiori quod sicut prima etiam multiplex est. Nam alia est sentitiua cognoscitiua alia est specierū sensibilibus reseruatua. Vnde quod preter omnem potentiam cognoscitiuā potētia sit alia potentia non cognoscitiua sed reseruatua. patet ex hoc: quia in absentia sensibilibus: et omni actu cognoscendi cessante apparet quod species sensibilibus reseruantur in nobis. vt patet in sompniis. Et patet quod nō reseruantur in potentia cognoscitiua: hoc est in organo in quibus anima nata est formare actū cognoscendi: quia tunc nō apparet ratio quare deberet cessare actus cognoscendi cum nihil deficeret requisitū ad eius formationem. ideo quod sit alia potentia reseruatua huiusmodi specierum alia quidem nō ex parte aie: sed ex parte organo et operis.

Due potentie interiores

Et scdm hoc quidā philosophi ponunt solum duas tales potentias interiores. vnam cognoscitiuā: id est in quā

De potentiis anime

forma actualis sensatio quā vocant sensū cōmunē et eā dicūt esse in corde. aliam referuatiuā quā vocant fātaſiam et eam dicunt esse in cerebzo. Et his potentiis scōz eos diuerſa attribuantur noīa scōm earū diuerſa opera. Unde contingit q̄ vna diuerſis noīb⁹ noīetur: diuerſis tñ ratio: nibus. Sed quidā p̄ticularius cōſiderantes ponunt quinqz potentias interiozes que ſunt ſenſus cōis imaginatiua/ eſtimatiua/ fantaſia/ ⁊ memoratiua. Verū tamen p̄pter occultam dicatū potentiaꝝ operationez et ſuoꝝ organoꝝ diſtinctionē ⁊ ſituatiōnē ac variā dictoꝝū noīz ſignificationē ipſis ſepe vtimur aut p̄mittitue aut equiuoce. Unde aliq̄ qd̄ hic vocamus imaginatiuā vocat fātaſiam et e contra. Sed de noīb⁹ minus curemus et rebus videam⁹.

Sēda pars de ſenſu cōi.

Est igit ſenſus cōis potentia ſenſitiua que oī: ſenſuꝝ particulariū obiecta apprehendit. Nō eſt dē ſenſus cōmunis qz ipſe ſolus ſenſibilia cōia apprehēdit vt quidā crederūt. Nā apprehendere illa ſenſibilia cōmunia de quibus ſupradictū eſt conuenit etiam ſenſui particulari ſcōm Ariſtotelem. ſed dē cōmunis: qz oēs ſenſus exterioroz ab eo velut a cōmuni centro exeunt vt ſuoꝝū obiectozum ſimilitudines ad eū reducāt quibus mediantribus de ſingulis indicat et diſcrnit. Cū hui⁹ p̄tētie tres ſunt act⁹. Primus eſt cognoscere obiecta oīm particulariū ſenſū et conuenientiā ⁊ differentiā taliaꝝ obiectozum. vt q̄ hoc album non eſt dulce vel q̄ hoc eſt dulce: et illud dulcius. Secundus eſt cognoscere actus particulariū ſenſū. Licet enī quibusdam viſum ſit q̄ actualis ſensatio ſolum fiat in corde ſive i ſenſu cōmuni tñ videt eſſe de intētiōne Ariſtotelis q̄ ſensationes ſiant in

organo ſenſū exteriori: quīs ſeis non precipiamus nos ſentire: qz ſenſibile exiſtens in organo non ſentitur ideo p̄ ſenſū cōm ſentim⁹ nos ſentire: ſcilz videre vel audire. et ſic de aliis. Tertius eius act⁹ eſt cognoscere carentiā ſive abſentiam ſenſibilium ſicut iudicamus de tenebra vel ſilentio iudicādo q̄ viſus a nullo viſibili mouetur. vel auditus a nullo ſono. Et hoc fit per ſenſum interiozem qui precipit p̄ actū exteriorē ⁊ ei⁹ carentiā et non p̄ ſenſum exteriorē qui ſpecies ſenſibilium in abſentia eorum: ſaltem longo tēpōe referuat ideo niſi in eozum p̄ſentia nihil iudicat. De organo autē ſenſus cōmunis alterratio eſt inter philoſophos et medicos q̄ forte magis ē verbalis q̄ realis. Dicunt eſſe philoſophi fuiſſe opinionē Ariſtotelis q̄ organū ſenſus cōis ſz in quo ſubiectiue formant̄ predicti actus ſenſitiui eſt cor: vel in corde in habentib⁹ cor in non habentibus autem aliq̄ p̄portionale. Dicunt autē philoſophi p̄ctici ſive medici fuiſſe opinionē galieni et auicēne q̄ hec virtus ē in cerebzo ſz in anteriori parte cerebri vbi concurrunt nerui ſenſitiui q̄nqz ſenſū qui locus medulloſus et humidus eſt. Hec autem apparens contrarietas videtur poſſe concordari. dicendo q̄ organū ſenſus cōis eſt in corde ſz ſubiectiue ⁊ completiue: ſz eſt in cerebzo diſpoſitiue non q̄ ibi fiat ſensatio: ſed quia omnes ſpecies ſenſibilium prius congregantur in ipſo: et inde per quandam viā trāſeunt ad cor vbi fit ſensatio.

Tertia pars de imaginatiua

Imaginatiua eſt potentia referuatiuā ſpecierum ſenſibilium a ſenſu cōmuni receptarum. ſpecies eorum hic vocantur imagines ipſarum: et ide imaginatiua accipit nos

De potentiis anime

men. **H**ec autem potentia differt a se-
lu comuni. qz nō est potentia iudica-
tiua sed solum reſeruatīua. Etiam
quia ſeſus cōmunis nō accipit for-
mam ſiue ſpeciem niſi p̄ſente re il-
la autem puta imaginatiua eam re-
ſeruat etiam re abſente. **H**er vero
potentia in ateriori parte cerebri p̄-
nitur in qua etiā ſeſus cōmunis ad
ſenſum p̄riu dictum eſſe cōceditur
ſed differenter. **N**ā ſecūduz anatō-
miam cerebryum ſecūduz ſui longi-
tudinem in tres ventriculos diuidit̄
& quibet duozū ſcilicet anterior & me-
dius in duas partes ſubdiuidit̄. qua-
rum queliſet maior eſt q̄ ſit ventri-
culus poſterior. **I**n p̄ima ergo p̄-
te anterioris ventriculi cōueniunt
om̄es ſeſum exteriorum nerui. **I**n
ſecunda vero eſſe videtur imagina-
tiua retinēs impreſſiones receptas
a ſenſu cōmuni. & hec pars rigidior
durior eſt q̄ p̄ima. nā virtus q̄ be-
ne retinet p̄ficiē calido & humido ſed
virtus q̄ bene retinet p̄ficiē frigido-
ſiccō. nō ſū exceſſiua: ſed debite pro-
portioſa.

Quarta pars de eſtima- tiua.

Eſtimatiua eſt potentia q̄ ex ſpe-
ciebus ſenſibilibus intētiōnes elicit
nō ſenſatas. Dico autem intētiōnes
nō quidem rationis ſed nature. **N**ō
enim apprehendit quid ſit ſimiliter
nomē aut verbum ſed amiciciam cō-
modum vel incōmodū. **V**erbi gra-
tia. **Q**uis vidēs lupum nūq̄ alias vi-
ſum fugit ipſum tanq̄ ſibi inimicū
& ſic ei eius ſpecie ſenſibili elicit ſpe-
ciem ſiue intētiōnem inimicie q̄ nō
poterat per ſenſum apprehendi.

Hec ergo potentia differt ab imagi-
natiua. quia illa ſolum retinet ſpe-
cies per ſenſum cōmuniem apprehē-
ſas. hec vero elicit ex eis intētiōnes
nō ſenſatas ſicut amicicie vel inimi-
cie ex quibus ſequuntur actiones pro-

ſecutiōnis vel fuge.

Quando ſciendum eſt q̄ licet ſpecies
ſit nomē generale tamen quandoq̄
philoſophi in modo loquēdi vident̄
ponere differentiam inter ſpecies &
intētiōnes. **S**pecies enim ſūt q̄ mul-
tiplicantur ab obiectis ad organa ſe-
ſuū exteriori & intētiōnes multiplicā-
tur ab organo ſenſuū exteriori ad
ſeſū cōmuniem organa aliarū potentia-
rum.

Differunt ſpecies ab intē- tiōibus.

Eſt inter ipſas triplex differentia
Prima quia ſpecies nō ſunt reſ-
ſentatiue niſi ſenſibiliū exteriorum
intētiōes atū nō ſolū ipſozū ſed etiā
ſenſatiōnū eozum. **S**ecūda quia
ſpecies ſunt in ſuis ſubiectis ſine co-
gnitiōne p̄ima. intētiōes autē ſiūt
ab ipſis ſenſatiōibus. ideo ipſas re-
ſentāt. **T**ertia quia ſpecies alſ
quas diſpoſitiōnes requirūt in ſuis
ſubiectis. quas nō requirunt intēti-
ōnes. ſicut ſpecies lucis vel coloris
requirit dyaphaneitatē in ſuo ſub-
iecto quā nō requirit intētiō ad ſe-
ſum cōmuniem multiplicata. et ſic
patet quid per intētiōnes debem⁹
intelligere cum dicimus eſtimatiua
intētiōnes eligere. **H**er vero potē-
tia eſtimatiua in p̄ima parte mediū
vetriculi ſiue medie cellule cerebri
ponit̄ q̄ q̄lis ſit ſicut & de aliis ad ana-
thomiā pertinet cōſiderare

Quinta pars De fantaſia

Fantaſia que a quibusdam ſoſa-
tiua. a quibusdam imaginatiua dicit̄
tur quocūq̄ nomine vocetur. tamē
vt hic ſumitur eſt potentia formās
imagines cum imaginibus id eſt ſpe-
cies ſiue intētiōnes cum ſpeciebus
vel intētiōibus cōponēdo eas vel
diuidēdo & ideo fingit eimet aſe mō-
ſtra et facit caſtra in hyſpania: & ope-
ratur in ſōno ſicut in vigilia. **H**ec au-

De potentis anime

tem potentia ab aliquibus in brutis vocat fantasia siue imaginatio in hominibus vero cogitativa. Quia vero ipsa est conficta rationi sicut in homine tunc in sua operatione diriguntur et reguntur a ratione. Et quia in hominibus ratiocinatio diuersificatur ideo operationes fantasie in hominibus variantur: sed quia ipsa non est cum ratione sicut in brutis, tunc regitur solum quodam instinctu naturali. Et quia similis est instinctus in herbentibus eadem specie: ideo in talibus operatio fantasie non variatur. Unde est quod omnis hystrudo consimili modo facit nidum suum: et omnes aranea telam suam.

Hec vero potentia secunda parte medie cellule cerebri ponitur tamquam centrum inter imaginatiua et memoratiua quia conuertitur se supra imagines in utraque earum reseruat: et tunc prout et diuidit eas.

Sexta pars de memoria tua.

Memoria est potentia reseruatua experientiarum siue intentionum: non solum a sensu communi receptarum: sed etiam ab estimatiua et fantastica. Unde ut quidam dicunt ipsa se habet ad estimatiuam sicut imaginatiua ad sensum communem. Et in hoc hec potentia differt ab imaginatiua. Differt etiam ab ea quod hec reseruat species siue intentiones sensorum cum differentia temporis per se in quo illa sentiebant. Illa vero se habet ad estimatiuam sicut imaginatiua ad sensum communem. Differt autem ab estimatiua et fantastica: quia ille sunt apprehensiuæ. hec autem solum reseruatua. Memoria quoque differt a reminiscencia: quia memoria ut dicitur commentator est continua obseruatio illius quod semel fuerit apprehensum. Reminiscencia vero est eius quod postquam apprehensum fuit oblitum est iterum rememoratum. Unde diffinitur reminiscencia quod est iterata accessio rei preterite de facili sine inten-

tione et doctrina. Et ideo dicitur quod reminiscencia est memoria siue obseruatio quasi abscessa: sed per obliuionem non in toto sed in parte: et sunt hec una virtus in subiecto. due vero secundum modum: id est differunt secundum rationem vel conceptum. Et dicitur Aristoteles quod memoratiui sunt tardi ingenii reminiscitiui vero capaces et velocis quia in memoratiuis magis viget sensus quam intellectus. Hec autem potentia in posteriori parte cerebri ponitur qui locus siccus est propter nervos motiuos qui oriuntur ab ipso.

Capitulum quintum

Prima pars de potentia motiua generaliter.

Utrum de anime sensitivæ potentia apprehensiuæ. nunc videndum est de motiua motiua. Hæc uero autem anima sensitiva quandoque spiritualiter et hoc dupliciter: scilicet cognoscitiuæ et appetitiuæ. quæ duque autem corporaliter scilicet mouendo membra corporalia executiuæ. Unde ad motum animalis et maxime secundum locum de quo principaliter loquimur tria requiruntur. Nam cum talis sit ad aliquid prosequendum vel fugiendum primo oportet cognoscere quod illud sit bonum et prosequendum vel malum et fugiendum. Secundo oportet inclinari ad ipsius prosecutionem vel fugam. Tertio oportet executionem vel inclinationem mouendo corpus et membra. Primum retinet ad potentiam cognoscitiuam. Secundum ad potentiam appetitiuam. Tertium ad virtutem executiuam quæ communiter vocamus motiuam. Et hanc diuisionem quidam sub aliis verbis tradunt dicentes quod duplex est potentia motiua

De potentiis anime

ua quedā sperās & quedā speratai. telligētis per potentia sperate ipsā cognoscitiuā & appetitiuā & per potentia speratā. ipsā potentia executiua in mēbris corporalib⁹ situatā. Sed iste locutionis modus habet locum in ratione vt tētib⁹. in qbus solū pprie est imperiuz sicut liberum arbitrium.

Secunda pars

De potētia appetitiua.

Quia vero de prima potētia motiua scz cognoscitiua satis dictū est. de scda scz de appetitiua est dicendū. Hec autem mouet dupliciter. scz diligēdo vel odiendo. Et diuiditur in concupiscibilem & irascibilem.

Concupiscibilis mouet ad bonū. vel apparens bonū. cōmodū vel apparens cōmodū. Irascibilis istur git cōtra malū. & fertur in arduum. Ab his oriuntur quattuor affectiōnes p̄cipales. scz gaudiū / spes. dolor & timor. Nā per concupiscibilem gaudemus de bono p̄senti. & speramus de bono absenti: per irascibile autē dolemus de malo p̄senti & timeamus de malo absenti. Sēualitas autē est vis appetitiua & ad idē mouet ad quod concupiscibilis et irascibilis sed in quātū sensui siue corpori cōiungitur & a ratione nō regitur / sensualitas vocatur siue irrationabilis appetitus.

Tertia pars.

De potētia executiua

De potētia autē executiua. siue corporalis motiua dicitur quidā q ipsa ē triplex. scz naturalis / vitalis & aīal. Quarū prima sitū suū habet in epate. secunda in corde. tertia in capite. vt in p̄cipio p̄p̄quo. sed ē in corde tanq in p̄cipali & p̄mo p̄ncipio Virtus naturalis est motiua humorū. vitalis est motiua pulsuū aīalis est motiua mēbrorū. Sed de hac tertia p̄cipaliter intēdū. qm

alie & specialiter p̄ima videtur esse potētie vegetatiue & cōuenire plantis. licet nō eodē modo sicut aīalib⁹. Ipsa vero motiua secundū locū q̄ sit per mēbra solū est in aīalibus p̄fectis et. nō in aīalib⁹ imperfectis que lum habēt sensū tactus sicut sūt aīalia terre affixā vt ostree & conche. Nā licet in plātis & in dictis aīalib⁹ imperfectis quādo nutriunt & augmētantur sit quidā motus secundū locū q̄ dicitur dilatatiōis & cōstrictionis. licet nō eodē modo sit in eis. qz in plātis sine apprehēsiōne p̄cuis: in illis vero aīalibus cū delectatiōe vel tristitia. tñ in p̄dictis nō est motus secundū locū qui sit per mēbra corporalia qualis est motus p̄gressiuus vel saltatiu⁹ aut alius de loco ad locū delatiuus. Hunc autē motū natura ingeniauit aīalibus per factis ad vniendū sibi obiectū zueniēs quod nō est in eis cōiunctū sicut in plātis potentia cōiungitur suo obiecto vt nutriuiua cū cibo.

Quarta pars

De potētia motiua naturali

De p̄dictis tñ potentiis corporaliter motiuis quibus de eis ad mēdicū spectet p̄cipaliter considerare pauca nichilominus sunt dicēda

De virtute naturali

Est ergo virtus naturalis potētia motiua humorū mediantib⁹ venis. que secundū galienū radicanē in capite. secundū aristotelē i corde. Et hoc mouet siue operat per spiritū animalē a corde per venas p̄cedentē & corpus vegetantē. Est autē spiritus naturalis substantia subtilis aerea in corde vi caloris ex sanguine generata. ideo est valde leuis & facilliter mobilis

Quinta pars

De potētia motiua vitali

Virtus vitalis ē motiua pulsuū mediantibus arteriis que radicanē

Capitulum sextum

in corde. Et hec operatur per spiritum vitalem a corde in membra per arterias procedentem et corpus vivificantem.

De virtute vitali

Est autem idem secundum substantiam spiritus naturalis vitalis et aialis sed differunt secundum operationem. Dicitur enim vitalis in quantum a corde procedit et corpus instrumenta liter vivificat. Dicitur autem naturalis in quantum a corde procedens per epar transit et corpus nutrit et vegetat. Sed dicitur animalis quia ad cerebrum pervenerit et in quantum ad sensum motum et disponit et abilitat et sic idem spiritus diversis rationibus diversis habet nomina.

Quarta pars de potentia motiva animali.

Virtus aialis est potentia motiva membrorum scilicet officialium medianibus nervis qui radiant in capite

Et hoc operatur per spiritum animalem per cerebri transcurrentes per nervos et organa sensuum dicitur subtilitas et in aiali sensum et membrorum motum operatur. Sunt autem membra corporis triplicia. quaedam radicalia ut epar. cor. cerebri. et genitalia. inter que illa tria prima quibus sunt spiritus naturalis vitalis et aialis sunt de esse individui scilicet genitalia sunt ad conservationem speciei. Alia sunt membra deservientia. ut vene. arterie. et nervi que deservunt illi triplici spiritui. Alia sunt membra officialia. ut manus. pes. et huiusmodi. et ista movet virtus aialis ad officium motum localem. In hoc autem motu talis est ordo secundum aristotelem quod est unum movens non motum. scilicet obiectum appetit quod est bonum vel apparens bonum. Appetit autem movet ad obiectum et movet membra et inter ipsa unum membrum movet aliud. Pars enim membri que est circa iuncturam movet partem que est ultra sicut

per virtutem que est in brachio potes movere manus super iuncturam brachii: ipso etiam non moto et sic de digito respectu manus. Deum ipsa membra nota movet ipsa totale aial quod est tanquam ultimum motum.

Capitulum sextum.

Prima pars de anima rationali generaliter.

Primum dicitur est de anima sensitiva dicendum est de anima rationali seu intellectiva. de qua tres fuerunt opiniones magis famose.

Tres opiniones de anima rationali

Una fuit alexandri quod anima intellectiva humana est forma materialis. generabilis. et corruptibilis.educta de potentia materie divisibilis et extensa.

Alia fuit opinio commentatoris quod est forma ingenerabilis et incorruptibilis noneducta de potentia materie. nec extensa. et illa est unica omnibus hominibus. cuius eorum distinctio afflicta. sed tamen nulli inherens. Tercia via est veritas catholica. que non est tamen opinio tenendam sed tanquam fides firma. scilicet quod anima intellectiva non est unica in omnibus hominibus. sed est forma substantialis hominis corporis informans. et cum eo unum componens noneducta de potentia materie. Et ideo proprie non inherens. quod inherere proprie ut distinguit contra informans se ipso materialiter dependere.

Non generabilis nec corruptibilis sed tamen non simpliciter perpetua. quod de novo scilicet in unione ipsius cum corpore a deo creata et a parte post perpetua. Non extensa sed indivisibilis. et ideo tota in toto et tota in qualibet parte corporis. Unde falsa est quorundam antiquorum theologorum opinio dicentium quod anima non est secundum essentiam in toto corpore sed in parte determinata scilicet in centro cordis posita. totum enim corpus vivificat atque movet. Et ad hoc ponitur exemplum salcedii de aranea que in retro tele sue

De potentis anime

residēs sentit quolibet motū in tela factū. Que autē fuerit opinio aristotelis de aia intellectiua humana. quantū ad ea que dicta sunt ex eius libris autēticis perspicue nō habetur quia de his que tangunt scētās & religiones hominū cōmunitē obsecere & ambigue loquitur. Prima tamē opinio superius dicta circūscripta fide & sequēdo apparentiam rationis naturalis inter omēs probabiliōz videtur.

Secunda pars de potentia aie rationalis.

Sed ad potentias aie rationalis accedamus que generaliter due sūt. scz cognoscitiua & motiua. quas intellectum & affectum vocamus. In quantū enim est potētia cognoscitiua dicit intellectus sed in quantū est potentia motiua dicitur affectus. scz voluntas. Unde licet de anima rationali diuersa nomina dicātur. scicut dicimus qd ipsa est intellectus. ratio. ingeniu. memoria. voluntas. liberum arbitriu. tamē hec omnia nomina nō dicūt aliquā distinctionē intellectus anime. sed differūt ratione qz ipsa dicitur intellectus in quantū apprehendit. ratio in quantū discernit. ingeniu in quantum inuestigat. memoria in quantū cōseruat. voluntas in quantū appetit. liberum arbitrium in quantū eligit. Hec autē omnia reducunt ad duas rationes gēnales. scz cognoscendi & affectandi. a quibus due potētie denotantur. scz intellectiua & volitiua. de quibz primo de intellectu aia est agendum.

Tercia pars de intellectu agente & possibili.

Diuisio intellectus

Intellectus igitur secundū aristotelē diuidit in intellectu agentē & intellectu possibile sive potētiale. Intellectus agēs est potētia actiua intellectiua. sed intellectus possibilis ē po-

tētia passiua nō passiōe corruptiua sed perfectiua scz recipiēdo in se intellectiōnes ab intellectu agente. De ipso autē intellectu agente duplex est opinio. nā quidā dicit qd est ipse intellectus diuinus. Alii dicit qd est idē scz eūdū essētia cū intellectu possibili scz dicitur possibilis in quantū est receptiuus. sed dicitur agēs in quantū est sua in intellectu operatiōe actiua. Et ad hunc sensū de nobilioz intellectu possibile. Secunda autē opinio vera est. Prima autē non negat. qz nō negamus diuinū intellectu agere ad nostrā intellectiōne imo opz ipsū p̄cipalitē cōcurrere cū in oratione opz teat esse aliquod agēs nobilius passio.

Quarta pars de intellectu speculatiuo & practico.

Intellectus in super diuidit in intellectu speculatiuū & practicu. Et dicitur speculatiuus in quantū cognoscit verū in ratione veri. practicus autē in quantū cognoscit verū in ratione boni. Vel dicitur speculatiuus scz in quantū finis eius est cognitio sed dicitur nō speculatiuus sive practicus in quantū finis eius est operatio. Vel magis p̄cipue loquēdo dicitur speculatiuus in quantū est p̄ductiuus noticiis speculatiue.

Practicus autē in quantū est p̄ductiuus noticiaru differētia p̄fecta dicitur inferior. Intellectus autē practicus diuidit in synderesim rōne & cōscientiā. In synderesim practico synderesim proponit maiore. sicut nullū malum est faciendū. ratio autē assumit minore scz hoc est malū. et cōscientia cōcludit cōclusionē scz hoc nō est faciendū. Et sic synderesim est circūuenerfalia p̄cipia in quibz cōiter non cōtingit errare. ideo synderesim nūq̄ totaliter extinguit. Ratio autē est circa particularia circa que quandoqz est error. & inde sequitur p̄cōscientia ē erronea. Ratio autē diuidit in par-

De potentis anime

tem superioꝝ & inferiorē. nō q̄ ea
sint partes distincte sed sicut oculo eo
dē videmus sursum & deorsū sic dicit
partio superior q̄ rōinat de diuisiōe
nis. Et sic hoc est solū speculatiue vo
catur intelligentia. Dicit aut̄ por
tio inferior q̄ cōtinatur de sp̄alib⁹
& transitorijs. P̄dicta vero noīa a
doctis quādoq̄ sumūt vt ipotat n̄
solū potentiā cognoscitiuā. sed etiā
potentiā affectiua. Capiūtur etiā eō
uore quādoq̄ p̄ ipsa potētia. q̄nq̄ p̄
ogatione ipsius.

Quinta pars de pparati onib⁹ sēlus v̄ intellectus

¶ Nō sūt hic aut̄ p̄termittēde qued
cōparatiōes quas aristoteles ponit
inter sensū & intellectū. ¶ Prima est q̄ si
cut sens⁹ reducit ad actū a sensibili si
bi obiecto. sic intellect⁹ ab intelligibi
li sine a fātalmate v̄ obiecto. Secū
da est q̄ tā sens⁹ q̄ intellect⁹ quodā
mō patit ab obiecto nō tamē passio
ne corruptiua v̄ gñatiua substantie
¶ Tercia q̄ p̄m̄ act⁹ v̄ triusq̄ ē si
plex differētie. id est sine p̄plexiōe et
nō est differentie affirmatiuū v̄ ne
gatiuū. ¶ Quarta q̄ vterq̄ p̄eaffir
mans aliquid esse delectabile v̄ tri
stabile mouet appetitū ad p̄sequen
dū vel fugiendū. ¶ Quinta q̄ v̄trobī
q̄ sit appetit⁹ mediāte iudicio. scz de
bono vel malo. tā differēnt. qz sens⁹
nō aspicit nisi ad p̄sēs. intellect⁹ aut̄
ad futurū. ideo quādoq̄ quod ē p̄
tialit̄ delectabile dimitit p̄pter p̄
de rationē iudicie future ¶ Sexta
q̄ eis appetitiuū id est p̄secutiū et
fugitiuū nō differunt realit̄ ab iui
cem nec a sensu vel intellectu. sed so
la ratiōe. ¶ Septima q̄ fātalmata
sūt intellect⁹ sicut sensibilia sens⁹ sic
q̄ sicut sensus nō sēt̄it vel mouet sic
sensibili. ita intellect⁹ nō sine fantas
mate. ¶ Octaua est q̄ sicut obiectus
generat speciem in sēlu exteriori. po
teā in sēlu cōi q̄ discernit sensibilia di

uersa & sic est quodāmodo vn⁹ & quō
dāmodo plura. sic fātalmata diuer
sa mouēt intellectum eundē existētē
¶ Nonā q̄ sicut in sēlu si sit iudiciū
q̄ hoc est bonū vel malū. appetitus
mouet ad p̄sequendū vel fugiendū.
sic per rationem fantasmatum. si in
tellectu si iudicet bonū vel malū. ap
petitus intellectus mouet ad p̄se
quendū vel fugiendū: sed hoc diffe
renter: qz appetit⁹ sensitiu⁹ mouet
naturaliter. sed appetit⁹ intellectus
libere. ¶ Decima q̄ in vtroq̄ cōtin
git vere & false. cōponere & diuidere
circa bonū vel malū sed tñ differt in
nū simpliciter vel apparens bonū. In
de q̄ est p̄tialit̄ delectabile. licet ad il
lud seq̄tur magnū malū apparet sē
sui esse bonū & intellectui nō solum
ad p̄sentiā delectabile. sed aspiciē
t̄ apparet illud simpliciter esse malū
¶ Undecima est q̄ sēl⁹ nō sēt̄it abstra
cte. s̄ intellect⁹ intelligit abstracte. Sē
vel vidēdo curuū v̄ albū n̄ distinguit
it̄ subiectū & curuitatē v̄ albedine
inter que distinguit intellectus ab
stracte intelligēdo hoc ab illo. nec est
am sensus abstracti a singularibus
sed hoc facit intellectus. intelligēdo
vniuersaliter. ¶ Duodecima est q̄ i
tellectus in actu. id est intellectus a
gens est idem q̄ intellect⁹ et intelle
ctio. nō sic aut̄ de sensu. Et hoc itel
ligendū de p̄mo intellectu agente
qui est intellectus diuinus.

Capitulū septimū

Prima pars de potētia rōa lino tiua.

¶ Nō de potētia aīe rationalis
cognitiua vidēdū ē de potētia
affectiua siue volitiua Ipsa nāq̄ rō si
ue rōalis aīa si iudicat aliqd̄ esse bo
nū vel malū & ibi sicut. dē esse cogni
tiua siue itellectiua si aut̄ p̄redit a
pli⁹ & iudicat illud eē bonū v̄ fiat dē

De potentia anime

innotius. si veto adhuc. pedit vlteri
& nō solū iudicat illud esse bonū vt
fiat sed etiā illud appetat. dicit affe
ctiua siue volitiua. **E**st igitur vis
aie rationalis motiua multiplex. q̄
dā cōsiliatiua sicut sinderelis vltro
q̄ iudicat aliquid esse bonū vt fiat.
aut malū vt nō fiat. quedā autē ē esse
ctiua scz ipsa volūtas q̄ appetit id qd̄
iudicat bonū & refutat id quod iudi
cat malū. **Q**ueda vero iperatiua
scz libertas siue liberū arbitriū. que
imperat illud fieri quod iudicat bo
nū vel nō fieri quod iudicatur ma
lū. **H**ec autē vt tangit scz cōsiliatiua
& affectiuam cōplectitur vt patebit
nec tñ ista inter se aut ab ipsa anima
vel voluntate in re equaliter distin
gūtur.

Secūda ps de distinctōe
libertatis. Delibero arbitrio

Sed anteq̄ de libero arbitrio di
camus sciendū est q̄ libertas distin
guitur triplex. scz a necessitate. a pecca
to. & a miseria. **P**rima est nature et
tā bonorū q̄ malorū. **S**ecūda ē grē
& est solū bonorū. **T**ertia est glorie
& est solū beatorū. **L**ibertas autē
a necessitate distinguitur duplex sic ut
necessitas dupliciter dicitur: scz neces
sitas coactionis & necessitas ieuitabilis

Libertas a necessitate violentie vt
coactionis vocat̄ libertas cōplacētie
Libertas a necessitate ieuitabilita
tis vocat̄ cōtingētie **L**ibertas autē
cōtingētie adhuc potest distingui du
plex. scz libertas indifferētie & liber
tas cōtradictionis **O**mnis enī liber
tas indifferētie est libertas cōtrad
ictionis. nō exduerfo. quia dicitur li
bertas indifferētie quādo volūtas ē
sic indifferēs q̄ nō magis inclinatur
ad vnam partem contradictionis q̄
ad aliam. **M**odo stat q̄ aliquis habi
tuatus in aliqua virtute sicut tēpe
rantie habet libertatē cōtradictō
nis ad agendū vel nō agendū secun

dum illā virtutē & tamen nō habet li
bertatem indifferētie. qz magis pro
nus & magis inclinatus est ad opus
virtutis. **O**mnia autē predicta no
mina quomodo cūq̄ capiatur liber
tas supponūt pro eadē re. scz pro ip
sā voluntate. non tñ sunt synonyma
quia in diuersis acceptionib⁹ diuer
sa habēt cōnotata. **P**rima libertas a pe
ccato supponit pro volūtatē: cōnotā
do eam esse in gratia. **L**ibertas a mi
seria cōnotat eā esse sine pena. **L**iber
tas a necessitate cōnotat eā nō posse
necessitari. **L**ibertas indifferētie cō
notat eā nō magis inclinari ad vnū
oppositorū q̄ ad reliquū. **L**ibertas
cōtradictionis vel oppositionis cō
notat eā simpliciter posse in vtrūq̄
oppositorū. **I**n proposito autē cō
loquimur de lieto arbitrio intelli
gimus de libertate cōtingētie cōtra
dictionis siue oppositionis.

Tercia pars de cōditionib⁹
libertatis.

Anteq̄ vero inquiramus que sit
formalis ratio huius libertatis enu
merande sunt aliquę cōditiones ip
sius voluntatis.

De cōditionib⁹ volūtat̄is

Prima est q̄ volūtas nō est solū
potētia passiuā s; actiuā. nec solum
operationū exteriorū imo suoz i
teriorū. actiū qui sūt volitio vt nolū
tio. **U**nde potest diuidi volūtas in
voluntatem agentē & voluntatē p
sibilem. cōsimiliter intelligendo si
cut supradictum est de intellectu.

Si enim voluntas foret passiuā tan
tum non esset in sua libera potētia
te velle & nō velle presente obiecto.
quia nō est in potestate passiuū pati
non pati. principio actiuo disposito
& sufficienter appropinquato. **S**e
cūda est q̄ volūtas est passiuā nō so
lum ab obiecto sed etiā ab intellectu.
a sensu. & appetitu sensitiuo.

De obiecto patet quia est causa q̄

etialis volitionis vel nolitionis. De
 incellatu patet. qz noticia intelle-
 ctualis recurrit ad actum volitatis vt
 apparebit ex dicendis. De sensu aut
 appetitu sensitivo. p3 qz sensus mo-
 uet intellectum cui repñtat ei spem me-
 diante q̄ mouet ad intelligendū. Ap-
 petitus etiā sensitivus ipm mouet cū de-
 ludo obiecto sepe intellectu alit et alit
 iudicat. scđz qd appetit sensitivus est
 aliter. et alit affectat. Unde de scdo
 ethozice. q̄ nō eadē vident amāti-
 bus et odietib⁹. neqz iratis et mālue-
 te se hātib⁹. Sic ergo sensus et sensitivus
 appetit⁹ hmo mouedo ip̄ intellectū
 mediāte ip̄o mouet obiectatē. qz vo-
 lūtas nata est moueri et diuersifica-
 ri q̄ ad ei⁹ actū scđz alter et alter in-
 tellect⁹ iudiciū. Tercia ē q̄ volun-
 tas nō solū in se ip̄am actiua est vo-
 litiois vt nolitionis s; etiā mediāti-
 bus actib⁹ illis actiua ē i intellectu. i
 sensu. et i appetitu sensitivū. de intelle-
 ctu. et p̄ nās a fortiori de sensu p3 p-
 positū. qz alit amor et odii nō puer-
 terēt iudiciū. cui⁹ oppositū experi-
 unt. Potest ergo volūtas mouere
 intellectū et sensū nō tñ sic q̄ simpliciter p
 suū iperius sine alio motiuo possit
 in eis causare affectū vel diffēsiū. qz
 tñc possunt libere affectire vt diffēsi-
 re q̄buscumqz vellem⁹. qd exprimur
 esse falsū s; tñ pōt hmo affectū vt
 dissensū i aliq̄b⁹ p̄tialit⁹ causare. et
 p̄ nās appetitū sensitivus mouere.
 cū nat⁹ sit imitari ab imutatione
 iudiciū. Quarta ē q̄ volūtas nō
 fert i cognitionē. qz appetit⁹ aiāli dif-
 fert ab appetitu naturali i hoc q̄ non
 fert i obiectū nisi cognitiū. Appeti-
 tus aut aiālis realis q̄ est ip̄a volū-
 tas differt ab appetitu aiāli sensit-
 iuo. i hoc q̄ nō fert i obiectū nisi co-
 gnitiū cognitiō ē intellectuali. Volū-
 tās ergo dicitur appetit⁹ cognosciti-
 uis. nō qz cognoscat. i quātū ei rō
 uenit rō appetit⁹ s; qz act⁹ ip̄ius rō

sequit cognitionē p̄mā sui obiecti.
 Quia ē q̄ volūtas nō fert i ma-
 lum i quātū malū qz obiectū appe-
 tit⁹ ē bonū vt apparet bonū. ideo
 nō p̄t velle illud i q̄ nulla apparet i
 intellectu rō bonitatē. nec p̄t nolle il-
 lud i q̄ nulla apparet rō malicie sen-
 sibilitatē. s; possit illud nō velle
 et actū suū differre vt p̄us fiat inq̄
 sitio si apparet bonitatis sit aliqua
 malicia nās vt p̄nera Potest tñ vel-
 le illud qd aliq̄ mō apparet malū. et
 nolle illud qd aliq̄ mō apparet bonū
 sicut velle adulteriū rōe ihonestatē p̄o
 pōt ergo volūtas velle cōtra vt p̄-
 ter totale iudiciū intellect⁹ s; contra
 vel p̄ter p̄tiale iudiciū. pōt ei p̄t sic
 ad opposita. q̄ possit velle malum
 sub rōe mali aut nolle bonū sub ra-
 tione boni. s; pōt nō velle qd p̄ma-
 facie apparet bonū. et nō nolle qd p̄
 ma facie apparet malū et etiā p̄t illud
 velle aut nolle i q̄ simul appetit rō-
 nes boni et mali. Sexta ē q̄ volū-
 tas s; possit ab obiecto allici et diffi-
 cultari. non pōt tñ simpliciter cogi. Rō
 aut q̄re volūtas nō cogit bono. sic
 cut intellect⁹ vero. ab aliq̄b⁹ ē dicitur qz
 nichil ē ita bonū saltē p̄ter bonū p̄-
 mū. i q̄ nō sit aliq̄d ip̄fectiois. at sal-
 tem apparet possit. pōt volūtas tali
 bono nō cogit adherere. s; aliq̄d ē
 ita verū. q̄ tñ eo nichil est aut appa-
 ret ē falsitatis. ideo tali rōo intelle-
 ctus cogit affectire. Hec autē ratio
 persuasiua est non euidentis.

Quarta pars de inquisi-
 tione libertatis.

Hic ergo p̄supposita inq̄ram⁹ in
 q̄ cōsistit format rō libertatē nō tñ
 intelligam⁹ volūtatē sic ē liberā q̄
 libertas sit aliq̄ res ab ea distincta et
 sibi supaddita. sicut accidēs in sub-
 stantia. p̄ā sicut aiā intrinsece et es-
 sentialit⁹ est volūtiua sic est intrinsece
 et essentialit⁹ libera. ita q̄ nō sitat p̄
 B.iii.

aliquam potentiam ipsam esse et non esse libera. Hoc autem supposito dicamus quod aliquid esse liberum potest in agitari multipliciter. Uno modo quod illud se solo nullo alio requisito potest in suum actum, et sic solus deus est liber secundum veritatem fidei, quod miratur philosophi. Alio modo quod et aliud ab eo requiritur, tamen illud est in sua libertate primo modo, et sic nulla creatura est libera ut satis patet. Tertio modo quod positus omnibus requisitis ad suum actum contingenter eis coagitur et potest agere et potest non agere, et sic contra deum potestiam rationalis est libera, quod sit per ad opposita. **S**ed sine assertione temeraria, videtur secundum fidem quod in hoc non consistit formalis ratio libertatis, nec per hoc differt agens liberum ab agentibus naturalibus non liberis, immo hoc ratione omnibus agentibus creatis quod omnibus positus ad suam actionem requisitis contingenter et non necessario coagantur ita quod possint suum effectum agere et non agere. Verbi gratia. Ignis quibuscumque causis positus contingenter eis coagitur, et potest producere et potest non producere ignem. Hoc autem probatur esse verum ex tribus veritatibus catholicis. Quarum prima est quod non stat aliquid fieri ab aliquo et illud non fieri a deo. Secunda quod non stat aliquid fieri a deo, et illud non contingenter fieri ab eo. Tertia quod non stat aliquid contingenter fieri a deo, et illud necessario siue non contingenter fieri ab alio. Ex quibus manifeste sequitur quod nulla causa secunda siue naturalis siue libera necessario aliquid facit, immo ita contingenter sicut causa prima. Si quis vero dicat quod licet ignis omnibus causis requisitis positus contingenter coagatur eis ita quod absolute potest non agere, tamen hoc non potest de comuni cursu na-

ture, sic autem non est de libertate voluntate. Hoc ideo non videtur valere, quia cum iste communis cursus nature dependeat ex dei voluntaria dispositione et potuerit ipsum aliter ordinare et adhuc possit ad placitum immutare non esset ipsi voluntati essentialis conditio libere agere sed accidentaliter et aduenticia dispositio, cuius contrarium a principio supponimus.

Quinta pars de formalis ratione libertatis.

Dicamus igitur et ex premissis concludamus quod licet ad libertatem requiratur quod sit potentia sue operationis productiva continenter, hoc tamen non sufficit nec in hoc consistit ratio libertatis adequate et formaliter. Sed difficile est videre quod ultra hoc requiritur. Ad cuius tamen intelligentiam est sciendum, quod deum aliquid producere libertate contingencie de qua loquimur tria connotat vel importat. scilicet deum ipsum productum intelligere, et ipsum intelligendo velle. Deus enim nihil producit nisi intelligendo et volendo, non tamen quicquid intelligit aut vult ideo producit, cum seipsum maxime intelligat et velit. Illud ergo non sufficit, sed ultra ad ipsum ad aliquid libere producere requiritur ipsum huiusmodi actum intelligendi, et volendi ad suum effectum contingenter applicare hoc est suum effectum contingenter intelligere et velle fieri vel esse. Quis igitur in hoc consistat ratio diuine libertatis formaliter, et libertas in deo dicat perfectionem simpliciter, et libertas in creatura dicat perfectionem et similes denotationis sequitur libertas in deo et in creatura sunt et similes rationis, et per illa sola creata erit libera et respectu sui effectus conditio modum huiusmodi principia diuine libertate diuina, talis autem est

rationalis creatura q̄ intelligēdo r̄ vo-
lūdo p̄ncipiat cōtingenter. An po-
test trahi h̄zeus descriptio liberta-
tis. s̄z q̄ libertas est potētia intel-
lectiva et volūtaia sui effectus pro-
ductiva contingenter. r̄ aliq̄ libe-
re agere est illud intellectu et vo-
lūte contingenter p̄ducere. Cui
descriptio cōcordat antiq̄ docto-
res catholici dicētes. q̄ libertas est
facultas rōnis r̄ volūtat̄is. Unde r̄
liberū arbitriū dicit̄ seu potius ar-
bitriū liberū. arbitriū quantum
ad rōem liberū quantum ad volun-
tatem. Ex q̄bus sequit̄ q̄ nichil ve-
re et p̄prie potest fieri libere nisi p̄-
tialiter fiat ab intellectu cog-
nitione. Aliquid aut̄ fieri libere po-
test dici dupliciter. Uno modo vere
alio mō interceptatiue. Vere libere
dicitur aliquid fieri q̄n̄ est in pote-
state voluntatis et p̄cedit ip̄m de
liberatio vel operatio ratiōis. In-
terceptatiue vero q̄n̄ deliberatio vel
ratiōcinatio h̄mōi est i potestate vo-
luntat̄. s̄z t̄n̄ nō deliberat. imo vnā
partē elicit quasi mō nature ex ha-
bitu vel ip̄e r̄suetudis sicut p̄ in
m̄it̄. Et hec dicit̄ a s̄t̄ de aīe p̄tēnis.

Capitulum octauum.

Prima pars de ordine di-
cendozum.

Prius dictū est de aīa. r̄ sic dicit̄
dū est de h̄is q̄ sunt i ea. Cria
aīa sunt i aīa vt dicit̄ philosoph⁹ se-
cūdo ethicor. s̄. potētie. habit⁹ r̄ pas-
siones s̄z differēt q̄m vt s̄ dictus est
potētie aīe p̄ncipales sunt in ea idē
p̄tice. hoc est s̄t̄ idē cū ea. s̄z habit⁹
r̄ passiones s̄t̄ in ala ih̄siue. Cum
ergo de potētis dictū sit. dicendū
est de habitib⁹ et passionib⁹. Et ve-
ro Aristoteles ibi solū enūerat ea q̄
sunt in aīa sc̄dm eius partē appeti-
tiuā in q̄ ē virt⁹ moralis. de q̄ ibidē
tractat. ideo non est credendū quin
in aīa ponēdi s̄t̄ aliq̄ actus q̄ nō s̄t̄

habitus vel passiones. Et etiā sc̄dm
aliq̄s in ea sunt ponēde p̄ter h̄mōi
actus aliq̄ p̄tice species. Quare de
omnibus istis per ordinem et p̄-
mo de speciebus. postea de actibus
habitus r̄ passionib⁹ est dicendū.

Secunda pars de hoc no-
mine species.

In p̄mis autē sciendū est q̄ h̄
hoc nomen species multipliciter sit
equiuocum. tamen adhuc vt p̄tici-
net ad materiam de noticiis de qua
tractamus quadrupliciter. Solet ca-
pi. Primo modo communissime p̄
omni forma ad noticiam habenda
concurrēte. et sic quandoq̄ ipsa for-
ma obiecti quod cognoscit dicitur
species. Secundo modo p̄o oī forma
que est aliq̄ modo ratio cogno-
scendi aliquam rem. et sic ars r̄ alii
habitus cognoscitui quandoq̄ di-
cuntur species. sicut p̄ septio me-
taphisice. Tertio mō p̄o oī forma
que est similitudo et imago rei co-
gnite r̄ per h̄c res illa cognoscitur
et sic ipsa actualis noticia quādoq̄
dicit̄ species. Quarto modo sumi-
tur specialiter et p̄prie p̄ forma
que est similitudo vel imago rei co-
gnite manēs naturaliter in anima
etiam postq̄ ipsa desit actualit̄ co-
gnoscere. apta nata ducere animā
in noticiā rei cuius ipsa est imago
vel similitudo. et sic sumitur in p̄-
posito. De primo tamē modo be-
ne dubium est vtrum in medio sit
aliq̄ species causata ab obiecto sen-
sibili que sit ipsius similitudo vel
imago. Quare p̄mo videndū est
de specie sensibili. si aliqua sit i me-
dio. postea de specie sensibili. tam i
sensu exteriori q̄ interiori. r̄ tandē
de specie intellectuali.

Tertia pars de speciebus
in medio.

Est etiam communis opinio q̄ i
medio tales species sunt ponēde

propter rationē, experientia & au-
toritatē. Propter rationē quia dicitur quod
nichil agit indistincte, nisi primo agit
in medio. nā. vii. philosophorum dicitur quod
oportet moueri & motū esse simul:
scdm tactū, sed sensibile agit indistincte
scilicet in sensu, ergo primo agit in medio
et non nisi sua specie. igitur &c. Propter
experientia autem, quia si radius solaris
trāseat per vitrum rubeū color opposi-
tus in pariete apparet rubeus & non
est color, usque quod non est in medio cum
non sit scilicet. ceptum est, nec in pariete
cum sepe color parietis sit contrarius, ex-
perimur etiam speculum representare re-
aliquā sibi obiectā, et per consequens ali-
quid recipit ab ea, & non ipsam re ergo
erius speciei. Propter auctoritatē vero
quod scdm Aristotilem libro de anima, aliqd
partem a colore, & odore, quod non est na-
tū sentire, sed nichil est tale nisi me-
diū, igitur, &c. Sed his non obstantibus
est quorūdam opinio contraria. Et quia
proposito videtur maior difficultas de
visibili quod de alio obiecto sensibili.
primo dicit opinio ista quod ab obiecto
visibili non causatur aliquid species, siue
aliquid in medio alterius rationis ab ob-
iecto, quia talis pluralitas poneretur si-
ne necessitate. Tū quia talis species
esset qualitas, & non esset sub aliqua
quattuor specierum qualitate, ut patet
inductiue. Tū quia si esset aliquid necessi-
tas inveniendi talē speciem esset propter su-
pra dictā rationē, quia moueri & motū de-
bet esse sicut scdm tactū. Sed hoc non oportet
esse vniuersaliter verum quia pietas
et pietas non oportet sic esse simul,
nā pietas potest non esse motu pietatis
onnis adhuc existēte, ideo non oportet
moueri & motū simul esse simultate
locali, sed est intentio Aristotelis et
commentatoris quod sunt simul simultate
naturali virtuali, ita quod non sit me-
diū impediens quod sint in debita appro-
ximatione. Secundo propter experientia
predictā de radio solari dicit ista

opinio quod quandoque ab obiecto visibili
causatur aliquid in medio eiusdem ra-
tionis cum obiecto. Unde et radius tra-
nscens per vitrum rubeū mediāte colo-
re vitri causatur verū color quod est eius-
dem speciei cum colore vitri, quia aliter
eos non esset tanta similitudo vel con-
ueniētia si essent alterius speciei.
Tertio dicitur quod ille color non est in pa-
riete sed in aere, et aliquid in eo causa-
tur & aliquando non. Unde quando in
medio illuminato non preexistit co-
lores contrarij, causant in eo tales co-
lores & aliquando in gradu intenso,
et tūc possunt videri, aliquando in re-
missio & tūc non possunt videri, ideo di-
cit commentator secundo de anima, quod aliquid
sensibilia sunt de sui natura que pro-
pter suā debilitatē a seculo non possunt
comprehendi, & sic patet quod & quomodo
mediū patit ab obiecto visibili. Al-
terius propter experientia de speculo
dicitur quod non est ibi species aliqua, sed
in planis obiectū videtur ibi per li-
nea reflexā. Unde etiam scdm opinio-
nem primā si esset talis species tūc
esset in speculo propter suā densitatē
sed in aere. Nam si esset talis forma in
speculo, ipso fracto frangeretur, nec
appareret tot imagines quod sunt
partes fracte, cum accidēs diuidatur
ad diuisionē subiecti.

Quarta pars de generalibus
conditionibus specierum.

Aliter autem utraque predictarum opi-
nionum sit probabilis, tamē quia pri-
ma est comunior: nec videtur per se-
cundā posse sufficienter saluari ap-
parentie que sunt maxime in specu-
lis: ideo sequendo eam ponā aliquas
conditiones generales huiusmodi
specierum postea aliquas speciales ea-
rum. Prima ergo conditio est quod ta-
les species sensibiles contrariorū ad-
inueniētiā non contrariatur, quia possunt esse
in eodem subiecto scdm eandem partem
subiecti tam in medio quod in organo.

De medio patet quia si albedo & nigredo appropinquet vni medio vtraque in illo videbitur. ideo vtriusque species in illo recipitur. De organo eodem modo patet. Unde si vni albi & aliud nigri oculo secundum eandem situm presentet vtriusque species secundum eandem partem oculi recipitur. nec ex eis commiscetur vna media species. si autem in caliditate & frigiditate media tepiditas. Per obstat quod per neutram iudicamus albedinem perfectam aut nigredinem. sed iudicamus medium colorem. sicut si supra nigrum ponat album. nec apparet album nec nigrum sed fuscum. Huius enim ratio est. quod licet ille species non sint contrarie in esse. tamen iudicia secundum eas sic essent contraria sicut est de iudiciis oppositum contrariarum vel contradictoriarum. Cum igitur iste species albedinis & nigredinis sint simul in oculo indistincte & secundum situm. et sensus non iudicet pluralitatem vel diuisionem rerum. nisi secundum diuersos situs earum species in eo receptarum. ideo sensus indistincte hoc quod videt iudicat vnum. et non potest iudicare hoc albi & nigri. ut dictum est. quare species albi & species nigri cum neutra possit efficere suum iudicium. quod agunt in idem subiectum. ipse simul efficiunt iudicium medium scilicet quod hoc est fuscum vel pallidum. Secunda conditio est quod tales species non sentiuntur nec sensu percipiuntur. quia cum ille imedia trahant relationem quod qualitates sensibiles si sentiuntur ipse immediatus per sua obiecta sensu perciperentur cuius oppositum experitur. Non ergo dicitur species sensibiles quia possunt senti. sed quia ab eis potest sensatio causari. Tercia conditio est quod tales species a qualitatibus sensibilibus a quibus causantur sunt alterius rationis patet ex duabus predictis. sed vtrum sint alterius ra-

tionis vel species species in medio & in sensu aut exteriori vel interiori organo omnino dubium est. Quarta conditio est quod tales species sunt redutivae de tertia specie qualitatis. sunt enim passionibus vel passibiles qualitates. non quod sint proprie sensibiles ut dictum est. sed quia a sensibilibus causate nate sunt causare sensationes. Quinta conditio est quod tales species habent in medio equaliter resistentiam. Potest autem in aliqua mutatione resistentia multipliciter imaginari. Vno modo ratione contrarietatis naturalis. est enim quodlibet ens naturaliter appetat permanere. vnum contrarium in resistentia alteri contrario tantum ipsius corruptio. et tale resistentiam non habent in medio species sensibilibus cum non habeant contrarium ut dictum est. Alio modo ratione quantitatis corporalis. Cum enim virtus vni tertia fortior sit ipsa diuisa quodlibet continuam appetit esse vnum. ideo resistentia diuidetur ipsum. Tertio modo ratione situationis localis. Cum enim aliquid est in loco vel situ sibi naturali naturaliter appetit ibi quietesce. ideo resistentia mutationi. sed quod oportet ipsum a tali loco moueri. & talem resistentiam non habent species in medio. quia ad multiplicationem ipsarum non oportet medium diuidi vel moueri a loco suo. nisi forte hoc haberet locum in sensu de quo postea patebit. Quarta modo potest imaginari resistentia licet minus propria ratione indispotionis suscipientis quia subiectum non est sufficienter dispositum ad receptionem talis mutationis vel forme generabilis & sic manifestum est quod medium bene resistentia generationi species sensibilibus. sic enim densitas et opacitas resistentia speciebus lucis vel coloris et eas resistentia. et sic proportionaliter de aliis. Sexta conditio est quod tales

Species propter predictam resistenciam non habent in medio generationem successivam. per enim ex tali resistencia non perveniat successio satis patet. si ponatur secundum Aristotelem instantanea esse luminis generatio. cum tamen habeat resistenciam talem. Hec ergo resistencia non operatur tarditate generacionis vel multiplicacionis licet paritate vel remissionem distictionis generabilis. ita quod a candela. eque cito illuminabitur extensive aer grossus sicut purus licet non eque intense

Quinta pars de specialibus conditionibus specierum.

Post has pono alias conditiones speciales huiusmodi specierum. Prima est secundum Aristotelem quod lumen vel species lucis et pari ratione species coloris multipliciter in instanti. non intelligendo quod sit instantaneum aliquod quod sit. pars temporis indivisibilis. sed aliquid dicitur instantanee generari quod generatur totum simul. ita quod non prius una eius pars quam alia nec gradualis nec quantitativa et sic videtur esse intentio. Aristotelis secundo de anima quod generatio luminis sit instantanea ubi reprehendit Empedocleum dicentem oppositum. et idem videtur sentire de generatione delectationis septimo ethicorum. Sed salva Aristotelis reverentia quod alicuius rei generatio. naturaliter sit aut esse possit illo modo instantanea non credo esse verum ideo ad salvandum Aristotelem aliqui dicunt quod fuit eius intentio illud asserere non categorice simpliciter sed conditionaliter. scilicet quod si lucidum instantanee applicaretur ad medium luminis receptivum instantanee illuminaret ipsum. Sine autem hec fuerit Aristotelis intentio siue non adhuc tamen hoc est omnino dubium nec est efficaciter probatum. Potest tamen huiusmodi luminis multiplicatio intelligi instantanea. non se-

cundum veritatem sed quantum ad nostram perceptibilitatem. quia scilicet in ea non possumus sensu percipere successione. Secunda conditio est quod species soni temporaliter multiplicatur et successively cum quodam motu aeris. et quasi circulari inundatione quia sonus generatur ex be loci et violenta fractione aeris unde fiunt inundationes in eo. sicut a lapide in aqua proiecto. Non est tamen verisimile quod oppositum videatur Aristoteles sentire quod aer sic localiter movetur usque ad omnem distantiam ad quam sonus auditur. cum quia non apparet quomodo ita velociter impelleretur. tum quia oporteret quod quodam motibus oppositis moveretur. tum quia faciliter condensatur et repercutitur. ideo videtur quod in aere qui effluente ad aliquam distantiam possit species soni multiplicari. et postea sine speciali coequepente ex defectu conservantis corrumpi. Tercia conditio est species odoris ad aliquam distantiam multiplicatur non realiter sed spiritualiter siue intentionaliter. Sicut in quedam corpora odorifera a quibus fit quedam exalatio siue fumalis evaporatio. in quo fumo est realis odor et hoc vocamus odorem multiplicari realiter. Sed cum aliqua sint corpora valde odorifera et longo tempore. et ad longam distantiam que non sunt multa fumabilia et que non possent suum fumum ita cito per illam distantiam transcurrere sicut odor sentitur. ideo verisimile est sicut dicit commentator quod virtutalem fumum multiplicet species odoris in aere sine tali fumo. et hoc vocamus odorem multiplicare spiritualiter. Dicitur enim talis species non realis sed spiritualis: non quia sit vera res. sed quia est insensibilis. Quarta conditio est quod species qualitatum tangibilium et similiter quod

Rablium habet multitudinem multiplicem minus velocem: species aliarum qualitatū sensibiliū. & hoc forte ideo ingeniauit natura. quia ille qualitates siue earum substantia maius possunt ansibus inferre nocumentum.

Capitulum nonum.

Prima pars de speciebus sensus exterioris.

Ultimo de speciebus in medio videndum est de speciebus in sensu vel organo. Et primo quod in sensu exteriori sunt species aliqui ponunt propter ista motiua principaliter. Primum quia potentia sensitiva corrumptur per excellentiam sensibilibus. Secundum quia aliquid remanet post actum videndi. Tertium quia oportet prius aliquid fieri in medio. Et ad haec sunt experientie naturales et philosophorum auctoritates. Sed his non obstantibus dicitur alii sine talibus speciebus oia posse saluari. Unde primo ponunt quod in sensu verbigratia in visu imprimuntur quedam qualitates confortans vel debilitans visum et aliqui exerceansque nec est species nec visio nec obiectum nec principium visionis que aliquando plus et aliquando minus manet. et aliquando usque in finem vite durat. sicut patet in illo quod excellens sensibile exerceat. Secundo dicunt quod talis qualitas non imprimuntur in potentia visiva ut distinguitur contra organum. et est subiectum in organo siue in toto corpore. quia organum confortatur vel debilitatur et non potentia. Alteri dicunt quod ista qualitas est alterius nature ab obiecto extrax illa nec est passio nec passibilis qualitas nec in aliqua specie qualitatis enumerata per Aristotelem quia omnis passio vel passibilis qualitas aliquo sensu potest sentiri. et ista non. sicut et in veneno quo quis interficitur est ali-

qua qualitas corporalis que nullo sensu potest percipi. ideo Aristoteles non sufficienter enumerat species qualitatis. Sed iterum dicunt quod praeter illam qualitatem in visu imprimuntur alia qualitates que est sensibilis et eiusdem rationis cum qualitate exteriori visiva et est etiam in organo visus ut distinguitur contra potentiam. Nam cum quis aspererit aliquid fortiter lucidum vel fortiter coloratum conuerso visu ad sensibilia debet habidentur scintillare. posito etiam visu in loco obscuro apparet sibi lux vel color. Et ista apparitio licet sit quidam actus videndi imperfectus. tamen est actus verus. ideo eius obiectum non potest esse non ens. sed nullo modo ens potest assignari quod sit eius obiectum. nisi aliquid ab obiecto oculo impressum. Et sic est duplex actus videndi. unus primus respectu obiecti. alius secundus et melius perfectus respectu illius impressi ab obiecto cum primo actu videndi et uterque est subiective in potentia distinguitur contra organum. quia secundum istos quodlibet accidens habet subiectum primum ita simplex sicut ipsum.

Secunda pars Opinio contra munioz in predictis.

Nec autem haec opinio sit probabilis sustinibilis. nec ea particulariter reprobare sit praesens intentionis. tamen quo ad propositum videtur contra mentem Aristotelis in secundo de anima dictis. quod sensibile positum supra sensum non facit sensum. id est non sentit. tamen sensus non sentit colore oculi sui. nec calore nervi sui et ita de aliis sensibus videtur. quare illa qualitas secunda ab obiecto impressa cum sit in oculo ipsa a visu non sentit. nec illa apparitio que dicta est ad istam terminatur. sed ad obiectum extra vel ad aliquid aliud de quibus videtur postea.

De speciebus sensus exterioris

Possent tñ hic rñderi qd est qlibet
 sensus habeat propriū organū & etiam
 propriū mediū naturalē & iunctū qd
 notat Aristoteles de visu i de sensu &
 sēfata dicit. qd nō i ultimo oculi sē
 tit aīa s; i medio. h; tale mediū ma-
 gis attribuat sensib; tact; et gustus.
 qz in eis est magis manifestū. & qz
 alii sensus magis a remotis sentiūt q
 mediū extraneū. Ideo qlibet sensus
 in suo organo. et naturali medio
 h; pphas qualitativas dispositiones si-
 bi conuales. & illas nō sentiūt sensus
 exteriores. An de? & natura circa vñū
 qd qz organū sēfatiū ordinat cor-
 pus aliqd immediate suppositū sibi
 naturalē. & similitū qualificatū & hmoi
 qualities nō sūt nate i illū sensū agē
 suā sēfationē ad finē ne fiat continua
 sēfatio occupās sēfā & impedīs exte-
 riorū sēfatiū pceptionē. & hoc suffi-
 cit ad Arist. sēfationē. s; ppe hoc nō
 sēfē q sēf? nō possit sentire alias qli-
 tates i suo organo v; naturali me-
 dio exites. nō qd sibi naturales. s;
 aduēticias et maxie excellētes. Sic
 et go dicitur in pposito. & pripue qz
 nō oz dicitur q illa pōicta qūitas q ē
 i oculo. & videt i eo q sit i organo vi-
 sus ppe dicitur. i. i pupilla i q sit vi-
 sio. h; i organo large sūpro vt sumi-
 tur et p ipso naturali medio ipi zū-
 ctō. i. i aliq humore v; aliq tunica
 oculi. S; his oib; omittis videt q
 nō sit i octo ear; ver; color; visibiles
 s; spēs obiecti alteri rōis. qz est di-
 ctū sūt talē speciē ēē i medio non est
 negādū talā ēē i organo est ipm nō
 min; sit ipius susceptiū q mediū

Tertia pars de speciebus
 sensus interioris.

Sed visio de speciebus quātū ad se-
 sum exteriorē. vidēdū est quātū ad
 interiorē & q i sēfū interiori sūt tales
 spēs aliq ponunt ppe hec motiua.
 Prīmū quia in absentia sensibilib; i
 fantasia pōt habere actū suū. Sec-

undum quia post actū derelinqu-
 tur aliquid quo cognoscit se habu-
 se talem actum. Tertū qz ali quis
 recordatur se somnasse. et potest
 hoc sentire per intellectum. Sed alii
 dicūt sine speciebus hec omnia pos-
 se saluari. Unde cum certum sit in
 sensu interiori aliqd remanere post
 actum sentiendi. dicunt isti q in eo
 puta in fantasia remanet duplex q
 litas vna ab obiecto impressa in or-
 gano. & est ipsius consoz tatiua vel
 debilitatiua. et quandoqz corrupti-
 ua sicut patet in amētibus et furio-
 sis. sed alia est qualitas que est ge-
 nerata per actum imaginandi. que
 non est subiectiue in organo vt di-
 stinguit contra potentia. sed econ-
 uerſo sicut et ipse actus fantasiandi

Alterius dicunt q ista secūda qz
 litas non est obiectum alicui actus
 fantasiandi inclinans partialit ad
 actus consimiles in absentia rei sē-
 sibilis. itaqz post primū actū etiā
 destructo sensibili potētia cum isto
 habitu potest elicere actum fanta-
 siandi terminatum ad idem sensibi-
 le numero quod prius est sentitūz
 sicut cognitione abstractiua intel-
 lectus terminatur ad idem singula-
 re numero quod prius intellectua-
 liter est intalitiue cognitum et non
 terminatur ad aliquam similitudi-
 nem vel imaginem vel simulachzū
 sicut aliqui imaginantur. Quia illa
 omnia que a philosophis & sanctis
 vocantur fantasiata simulachza
 vel idola sunt ipsamet sēfabilia fan-
 tasiata que prius fuerunt sensata.
 et non species rerum sensibilibus.
 eundem enim hominez quem prius
 vidi imaginor et non speciem eius.
 Et sic quot sunt indiuidua fantasi-
 ata. tot sunt fantasiata. Sicut
 tot sunt idē quot sunt res cogni-
 te. quia idē est ipsamet res singula

laris cognita cognitione diuina. Sic ergo hoc nomē idea principalit signi-
ficado rem creatā conotet eam eter-
naliter a deo fuisse cognitam. sic hoc
nomen fantasma significat principa-
liter rem fantasiatā notando actus
fantasandi. **¶** Alterius dicit q̄ p̄-
mus actus fantasandi a quo causa
tur habitus p̄dit⁹ causat a sensatio-
ne exteriori ⁊ potentia fantastica. nec
obiectū extra causa est illius actus
prope: sed solum est causa cause: q̄a
si deus destrueret eē extra: et cōserua-
ret in oculo eius visionē intuitiuā:
adhuc p̄sset viret⁹ fantastica habere
actū fantasandi respectu illius. Sed
si visio intuitiua destruat: siue obie-
ctum extra maneat siue nō naturali-
ter nō pōt haberi talis actus. modo
hoc est esse causa in aliquo ḡne cau-
le respectu alieius. An sequit⁹ q̄ p̄-
mus actus fantasandi t̄nc solum ē
q̄n sensus exterior est in actu suo q̄a
est ei⁹ causa p̄ialis: ⁊ sic causat a no-
ticia intuitiua: et est notitia abstra-
ctiua: q̄ in vna forma respectu vni⁹
obieci: sufficit vna notitia intuitiua
ideo omnes notitię potentiaꝝ iterio-
rum anime sen- itive sūt abstractiue

¶ Quarta pars.

¶ Opinio cōmuniōꝝ i p̄dit⁹
licet autes hec p̄silio sit subtilis
nec sit efficaciter iprobabilis: est t̄n
opinio magis cōis q̄ in sensu inte-
riori siue capiatur p̄ organo: siue p̄
potentia vel aia. rerū sensibiliū: spe-
cies sunt p̄nende qd̄ suadet ex aliq̄b⁹
veritatib⁹ p̄habilib⁹. **¶** Prima est
q̄ quadoq̄ aliquis cogitat de aliqua
re sensibili nō tunc presente q̄ alias
vidit ⁊ sensit: sicut de hōeꝝ aliquan-
do de re quā nunq̄ sensit sicut de ele-
phante quē nō vidit sed de ipso nar-
tare audiuit et hoc quilibet experit.
¶ Secunda est q̄ tali cogitatione de
re absēte obicitur immediate aliq̄
obiectū cognitum quicqd̄ sit illud si

ent visioni exteriori obicitur color
quem videmus: et hoc experimur.

¶ Tertia est q̄ illud obiectū qd̄ sic
obicitur cogitationi nō est pure ni-
hil: sed est aliqua entitas vel aliq̄e
entitates: q̄ experimur nos aliquā
do cogitare vnum tale aliquādo plu-
ra. **¶** Quarta est q̄ tale obiectū sit
immediate cognitū: vel est vera res
extra aiam: s̄z homo vel elephas vel
est vera res in aia q̄ est similitudo ho-
minis vel elephanti nō enim apparet
quid aliud esset. **¶** Quinta est q̄ illud
quod est immediatū obiectū cogitatio-
nis illius qui nūq̄ aliquid tale sen-
tit exterioris. Non est vera res extra
animam: q̄ vtiq̄ in hoc casu esset ele-
phas: et nō aliquis elephas vniuer-
salis: quia nō est possibile. nec aliq̄s
singularis: q̄ nec iste nec ille quocūq̄
d̄ demonstrato: cū nō sit maior ratio
de vno q̄ de alio. Nec potest dici q̄
litter cū illius vni⁹ cogitationis op̄z
teat esse vni⁹ immediatū obiectum

¶ Sexta est q̄ illud qd̄ est immediatū
obiectū cogitationis illius q̄ alias
aliquid tale sentit exterioris nō est ve-
ra res extra aiam. Et hoc sequit⁹ ex p̄-
dicta: q̄ idē rationabiliter iudicādū
est de isto et de alio predicto cum ali-
quando contingat illud quod imme-
diate vni obicitur esse totaliter sise-
ptum ad apparentiam ei qd̄ obicit⁹
alteri: et qualēcunq̄ experientiam
vni⁹ potest habere de existentia sui
obiecti: etiam potest alius habere de
existentia sui obiecti. Quare sequit⁹
q̄ nullus istorum res extra se: ele-
phas vel homo est sue cogitationis
immediatum obiectum. alioqui sic
cogitans posset euidenter cogitare
rem illam existere ex p̄bi esset et simi-
les veritates contingentes de ipsa:
quod experimur falsum. Et cōsequē-
tia tamen patet q̄ non apparet ratio
p̄ppter quā vides rem illa per sen-
sum exteriorē nouit euidenter tales

veritate nisi qz illa in seipsa imedia-
te cognoscit. mo sic eet in pposito si
rogatio interior imediate ad illaz
rem teriar etur. **C**Ex quibus oibus
ptz qz cu res extra aiam non sit obie-
ctu imediatu illius cogitationis ite-
rioris: ei? obiectu e res in aia q est si-
milis rei extra: scz hois vel elepha-
tis. Et a philosophis scis vocatur
species / ymago / vel fantasia.

Capitulum decimu.
Prima pars de speciebus rez-
rum intelligibiliu.

Dico de speciebus sensus. **D**ico
du est de speciebus intellectus
Cande pmo q in aia sint spes aliq
reru insensibiliu et mere intels-
ligibiliu qda pbant ex hoc qz cogita-
tionu z affectionu nostraru recorda-
mur: q sunt res insensibiles. Igit in
nobis taliu rerum habem? species.
quia recordatio non fit in nobis si-
ne specie in memoria reservata. **A**li-
ter em no pot saluari qualiter talia
memorari aut obliuisci possit aia ni-
si a talibus actibus aliqd dereliqua-
tur in ea. **N**ullo tn actu seu alia re
naturaliter causatur sua spes in aia
nisi du intuitive apprehendit. **I**deo
no a quolibet actu sic sua spes causat
sed quotq sunt de qbus postea pos-
sumus recordari disticte ab illis tot
species sunt causate. **T**ales aut rez
insensibiles p pdictas suas species n
agnoscimus. na illa re tm dicim? co-
gnosci p specie cuius cognitio imedi-
ate terminat ad eius speciem imediate
ad ipam re. **S**icut aut cu sensibilia
exteriora sensu exteriori percipimus
hmoi sensationes exteriores imedia-
te terminant ad ipa et no ad suas spe-
cies: qz nlla apparet hic necessitas p-
nendi obiectu mediu inter illa sensa-
ta et suas notitias. **S**ic est in pposi-
to de illis rebus sensibilibus qz imed-
iate in seipsis et intuitive cognoscit

tur a nobis et no p species obiective

Secunda pars de reb?
cognitis per species earz

Sed q illo modo aliqs res qm p
suas species cognoscim? quida ex co-
ponunt qz cu cogitamus res absentes
quas alias p sensus corporis percepi-
mus talis cogitatio sicut ptz ex dicto
in alio capitulo imediate terminatur
ad species illaz reru in pntu sunt spe-
cies vel imagines earu. hoc autz vo-
camus cognosci per specie. **C**u meo-
rans de re extra alias visa licet imed-
iate recordetur: cu mediate aliquo
quod ipse cognoscit: scz mediate spe-
cie q sibi imediate obicitur: et sic rez
cordatio est notitia rei absentis: z il-
lius est notitia abstractiva z recorda-
tio: z est notitia rei presentis: z huius
est notitia intuitiva claraviso.

Licet aut spes cognoscat intuiti-
ue p cogitatione illa: per ipaz tamē
non exprimitur nec evidēter cognosca-
mus virtute illius cogitationis q illa
sit species rei talis vel talis. **C**alem
em rem q est spes bene exprimitur nō
exprimitur tm q illa sit spes cu hoc di-
scutitur et solū pbabiliter concludat
Verbi gta. **I**maginē in speculo ins-
tuitive videmus: et tm virtute hui? vi-
sionis nō exprimitur. nec evidēter co-
gnoscim? que res sit aut vbi sit. **C**o-
lorem etiā pariet intuitiue videm?
nec tm evidenter certum? qd sit et
vtrū sit accidens ab eo distinctus: sic
ergo spēm intuitiue videm?: et virtute
talis visionis specie esse evidēter
scimus: h non sic sciam? cui? sit: aut
in quo sit: sicut etiā vidēdo cogita-
tionē delectationem nram virtute
talis intuitiue visionis. talis eē eui-
denter cognoscimus: h non sic euiden-
ter cognoscimus vtrū accidentia sint
vel in quo sint. **C**Ex predictis patet
q cum illa species sit alterius ratio-
nis ab obiecto extra nihil phibet eā
dem noticiā esse duorum obiectoꝝ

diuerfarū rationū: quozū vnū me-
diante alio cognoscatur. Ideo illud
cōmune dictū. actus distinguunt p ob-
iecta. debet intelligi de obiectis ime-
diatis: quozū sē nullum mediante
alio cognoscitur. **¶** Alterius p̄z q̄
licet volitio vel dilectio rei absenti
nō immediate terminet ad aliquod
obiectū qd sit in ipso amante: tamē
aliter est de noticia vel cognitione.
difficile tamen videtur dare causam
eaz varie. **¶** Iterum p̄z q̄ si illa sp̄-
cies ponat esse in aia intellectiua indi-
uisibil. ipsa etiā erit indiuisibilis: &
sic aliquod extensiuē indiuisibile erit
imago rei quante et extense: & illi se-
cundum apparentiaz simile. nec hoc
est inconueniens.

¶ Tertia pars de distin-
ctione specierum et no-
ticiarum.

¶ Q̄ autem cū res aliqua p̄ species co-
gnoscit sp̄s h̄mōi et actualis ac etiā
habitualis noticia eiusdem rei reali-
ter distinguant sic persuadetur. **¶** Et
p̄mo de actuali noticia siue sit abstra-
ctiua siue intuitiua. quia exprimur q̄
non semper dum habemus h̄mōi sp̄-
ciem ipsa res cuius est actualiter co-
gnoscitur vel consideratur. Et sic a-
ctualis noticia q̄ incipit esse & q̄q̄
desinit ipsa specie non incipiente vel
desinente: q̄ nō esset si non esset res
distincte. **¶** Preualet dicere q̄ licet il-
la species non incipiat esse: tamen in-
cipit esse noticia: quia cum illa sp̄-
cies eodem modo se habeat penitus
nunc et prius: et in se et in operatio-
ne ad intellectum et eius obiectum
non potest dari ratio: quare illa sp̄-
cies nunc esset actualis noticia et nō
prius. **¶** Q̄ etiam huiusmodi sp̄ci-
es distinguuntur ab habituali noti-
cia nec sit eiusdem speciei cum ea: vi-
detur ex hoc: quia illa species est ipsi
actuali intellectiōi p̄uia: et non
ipse habitus cū derelinquat ex actiua

li noticia. **¶** Ex quibus patz q̄ si sp̄-
cies huiusmodi ponatur in intelle-
ctu erunt in eadem potentia due si-
militudines eiusdem rei realiter dif-
ferentes: sed non eiusdem rationis:
nec vna scilicet species erit perfecti-
or q̄ noticia vel cognitio actualis li-
cet eam contineat virtualiter tanq̄
eius causa partialis. **¶** Unde vlti-
terius sequitur q̄ ad hoc q̄ aliqd̄ ext-
stens in intellectu sit alicuius rei co-
gnitio vel proprie dicta representa-
tio non sufficit q̄ sit illi similitudo
vel imago. siue q̄ exhibeat illā tanq̄
p̄sentē in esse obiectiui.

¶ Quarta pars de subie-
cto specierum intelligi-
bilitum.

¶ Est autē nō modica difficultas de
h̄mōi sp̄s intelligibilib' in q̄ subie-
cto sint. de cuius potētia educantur
et vtrū i ipso intellectu subiectiue re-
seruent. Si em̄ sint in aia intellectiua
sicut qdā credūt vt p̄ tactū ē nō apa-
ret quō possit in ea remanere sp̄s in-
telligibilis q̄ nō est intellectio actu-
alis: q̄ q̄ vnuntur cause sufficien-
tes alicuius effectus: eomō quo sūt
sufficientes vnū effectus: s; species
intelligibilis est intellectu sufficit: vt
sit vel fiat: vel cause intellectio a-
ctualis. **¶** Igit̄ quēscūq̄ erit illa sp̄s
in intellectu ipse erit in cōtinuo itelli-
gēdi act'. **¶** Vñ p̄pter cōsimilē rōem
superius posita est q̄ in sensu nō est
eadem potētia specierū referuatiua
et sensitiue cognoscitiua: s; memo-
riat̄ fatalia: q̄re videt̄ eē i intellectu
q̄ cum sit potētia cognoscitiua n̄ ē po-
tētia specierū referuatiua. **¶** Idē dicit̄
quidaz q̄ species intelligibilis cum
non sit habitus intellectiualis. nec in-
tellectio actualis vt dictum est: ni-
hil aliud est q̄ quedam dispositio
proueniens a sensibili mediante se-
cū requisita immediate ad for-

mattonem p̄me intellectionis quaz quis potest formare nō p̄ueniēte alia intellectione. Et hec dispositio s̄cōm istos vel est actus cognoscendi per fantasia[m] siue cogitatuam quā iter cūq; vocetur. quem actum Aristoteles q̄nq; vocat fantasia[m]. Vel ē intentio a tali actu causata in intellectu: et de eius potentia educta. Hec distinctio videt concedenda cū necesse sit quēlibet intelligentē fantasia[m] speculari. Videtur autē istis q̄ ad evitandum pluralitatem siue necessitate sufficit illud fantasia[m]: id ē actum fantasiandi ponere. Et q̄ ille sicut et o[mn]is actualis sensatio est in subiecto extenso. s̄c̄z in composito ex anima siue virtute cogitativa: et corpore siue corporali organo quodcūq; sit illud. Per illam enim actualē app̄sentationē intellectus videtur sufficienter actus ad formandum in se eū actu illo suam intellectionem que nō erit in eodē subiecto cū actu illo: sed in intellectu solo. Unde tale fantasia siue fantastica representatio videtur p̄portionaliter se habere ad intellectiones sicut species causata ab obiecto in organo se h̄z ad sensationem. ideo illo cessante cessat o[mn]is actualis intellectio. Sed t̄n tali specie intelligibili. id est fantastica app̄hensione manēte nō videtur ista possibile omnem actualē intellectionem cessare: quia vt p̄ius est argutū illa manēte omnia remanent requisita ad formationē p̄marū intellectionū bene tamē cessante intellectione manent in memoria species sensorum et sensationum.

¶ Licet autē p̄dicta opinio sit facillime sustinibilis p̄tum ad species intelligibiles rerū sensibilium. videtur tamen specialiter difficilis p̄tum ad species rerum mere intelligibilium de quibus supra tactum est. Videtur enī aliqua esse intelligibilia: et p̄

intellectū memorabilia que non cadunt sub sensu vel fantasia. Forte tamen nō improbabiler potest dici: q̄ licet intellectus noster sit virtus immaterialis: nihil tamē potest naturaliter intelligere sine virtute fantastica materiali: et sic sensus materialis interior s̄c̄z fantasia materialis p̄t in nostras intellectiones: et ita memoria materialis potest referre uare o[mn]i n̄azū intellectionum species. Non enī hic loquimur quomō post mortem aut sine corpore sentiamus intelligi? aut memoremur.

Capitulum. xi

Prima pars de distinctionibus actuum anime.

¶ Ostēditū est de speciebus anime p̄uis. cōsequenter dicendū est de actibus sequentibus ex eis de quibus aliquę distinctiones p̄mittentur que ex dicendis magis declarabunt. Prima distinctio est q̄ actuum sic q̄daz sunt cognoscitui: quos vocamus affectiones seu volitiones. Secunda est q̄ p̄dictorum actuum cognoscitivorum. quidā sunt sensitivi quos vocamus sensationes et quidam intellectivi q̄s vocamus intellectiones. Et p̄portionaliter p̄t distingui de actibus appetitivis sensitivis s̄c̄z et volitivis. Si autem ponatur q̄ in homine sit eadē anima sensitiva et intellectiva. cū etiam cōcedatur q̄ eadez est penitus potētia cognoscitiva et appetitiva vt intellectus et voluntas valde difficile est homine dicto actu[m] formalem differētiam assignare. Tercia distinctio est q̄ p̄dictorum actuum q̄daz sunt incomplexi. et quidā complexi qui sunt affirmationes vel negationes. Et dicunt aliqui q̄ nulla notitia est complexa. sic q̄ sit ex pluribus noticiis vel conceptibus cōposita q̄ vna sit subiectū alia p̄dicatū alio

eo p̄ula. q̄z talis ordo nō videt pos-
 se saluari ī diuisibili aīa. h̄ d̄z com-
 plera p̄equivalēt̄ā. v̄i q̄z subordi-
 nat̄ in significādo alicui ligno voca-
 li vel scripto illo mō p̄plero. S̄ de
 hoc sup̄cedo. & ad ea q̄ iā dixi de iō
 subilib̄ remitto. **Quarta** ē q̄ p̄-
 dictoy actū cognoscitiuoy quidā
 sūt q̄bus cognoscūt res in seipsis.
 q̄dā nō q̄b̄ cognoscūt res ī specieb̄
 suis. sicut in p̄cedētī cap̄to factum
 fuit & aplī patebit. Dicendū ē igit̄
 p̄ ordine de actib̄ p̄dictis. & p̄mo de
 actib̄ cognoscitiuis sc̄litiuis. sc̄do
 de intellectuīs. tertio de volitiuis.
 S̄ p̄ius aliq̄s cōditiones p̄dictis
 actib̄ ḡnales p̄mittā q̄ h̄ nō possēt
 euidēter probari. q̄z tñ solēt cōiter
 cōcedi eas p̄supponā. **Prima** act̄
 q̄ oīs cognitio & affectio aut voli-
 tio n̄a. siue eius obiectū sit ipsum
 me. cognoscēs. siue aliq̄d ab eo di-
 stinctū. vel seō ex̄ns. vel extra ip̄m
 ei p̄is vel absens. est ab ip̄o cogno-
 scente. & ab ip̄o obiecto realit̄ disti-
 cta. **Cū** sequi sit sc̄da q̄ n̄lla cog-
 nitio aut volitio n̄a est simpliciter cog-
 nitio aut volitio distincta. h̄ forte
 possit eē confusa. ita q̄ null̄ anime
 act̄ p̄t eē distincte act̄ rect̄ & actus
 reflexus. Si enī aliq̄s act̄ intellige-
 retur seip̄o distincte / semp̄ intelli-
 getur. q̄z nō eēt ratio. q̄re eēt actua-
 lis intellectio sui ipsius magis vno tē-
 pore q̄ in alio. q̄re r̄c. **Tertia** est
 q̄ oīs cognitio aut volitio n̄a siue
 oīs act̄ aīe vel simpliciter. v̄l sc̄d̄ q̄d
 est ī aīa subiectiue. & est in ea affecti-
 ue. Et dico v̄l simpliciter v̄l sc̄d̄ q̄d.
 q̄z si ponat̄ q̄ in hoīe aīa sc̄litiua nō
 sit extēsa. h̄ sit eadē cū intellectiua
 eū act̄ sc̄litiuis videat̄ eē exten-
 sus nō erit in diuisibili subiecto
 sed ī toto composito ex anima & cor-
 porali organo. **Quarta** ē q̄ nulla
 cognitio aut volitio seu alius act̄
 aīe est cognitio aut volitio essentia-

liter et intrinsece q̄z aliq̄d d̄z effectus
 liter & intrinsece tale. q̄n nō stat ip̄z
 esse et nō eē tale. h̄ si illa res q̄ n̄c ē
 cognitio vel volitio p̄ diuinā potē-
 tiā eēt ī lapide v̄l sine subiecto ipsa
 non eēt cognitio v̄l volitio. q̄re r̄c.
Quinta est q̄ oīs cognitio aut
 volitio seu alius actus anime est cog-
 nitio vel volitio siue vitalis mot̄
 tio vel operatio per habitudinē p̄-
 p̄rie causalem et effectiualem ad po-
 tentiam vicalem. quia cum hoc nō
 conueniat tali rei per denominatio-
 nem intrinsecam v̄t dictū est opoz-
 tet q̄ per habitudinē extrinsecā
 ad potentiam vitaliter perceptiua
 sed non potest explicari que sit illa
 habitudo. siue quid est dictum vita-
 liter immutare talem potētiā nisi
 per habitudinē p̄p̄rie causales
 vel effectuales. l. per hoc q̄ talis res
 est in ipsa potentia vitaliter precepti-
 ua v̄t eius causa formalis vel est ī
 ipsa v̄t eius effectus in genere cau-
 se efficientis. Non enim videt̄ hu-
 iusmodi habitudo explicabilis nisi
 altero istorū modoy v̄l v̄troq̄ sim̄.
Sexta est q̄ nulla anime opera-
 tio siue actus. est sibi cognitio vel
 noticia formaliter et p̄cise ex ha-
 bitudine p̄dicta. sc̄z in formatiua
 et effectiua. quia secundū aliquos
 multe sunt qualitates que sunt in
 anima subiectiue et ab ea affectiue
 sicut species intelligibiles et habi-
 tus intellectuales. que tamen non
 sunt noticie seu cognitiōes. nec sūt
 p̄p̄rie et immediate vitales im-
 mutationes. sed mediate per actus
 ab eis procedentes. et ideo p̄dicta
 causalis habitudo non est formaliter
 p̄p̄ria nec solum conuenit no-
 ticie seu cognitiōi sed generaliter
 sc̄litationi intellectuoni volitioni sp̄et
 et habitui et omni vitali motioni.
 quare per ea non potest formalis
 differentia assignari inter sc̄litationē

nam et intellectiōnem siue inter cog-
nitiōnem et volitionē. siue inter
actum anime cognoscitiuum et nō
cognoscitiuum. Nec potest assigna-
ri ex ipsa potentia vitaliter percepti-
ua. quia cū illa sit penitus indistin-
cta illa denominationū differentia
non sumitur ab ea. sed potius eō-
tra eadē potentia denominat sēsus
per sensationē. intellectus per intel-
lectiōnem. voluntas per volitionē
Unde videtur concludendū q̄ sicut
albedo ex sui natura aliquod subie-
ctum potest denominare esse albu-
m et non quodlibet quia non sic pos-
set denominare animam vel aliud
spirituale subiectum. Sic illa qua-
litas que est sēsatio habet de sui na-
tura quod potest aliquod subiectū
denominare esse sentiens. et nō qd̄
libet. sed solum subiectum vitali-
ter perceptiuum in quo est subiecti-
ue et a quo esse effectiue. Et sicut al-
bedo non potest aliquod subiectū
denominare esse nigrum. sic sensa-
tio non potest aliquod subiectū de-
nominare esse intelligens. Et ita p-
portionaliter de intellectu et vo-
litione ac aliis qualitibus anime
vitaliter immutantibus potentia
perceptiua mediate vel immediate.

Certia pars de sensatio-
ne simplici et complexa.

His itaq̄ premisissis videndus est
specialiter de actibus cognoscendi
sensitiuis. Et qualis cognitio sen-
sualis de rebus sensibilibus sit no-
bis naturaliter possibilis. Et pri-
mo dicamus q̄ de huiusmodi reb⁹
habere possumus sensualem noti-
tiam tam simplicem q̄ complexam
et hoc in nobis cognoscimus per ex-
perientiam. Sed de brutis non est
nobis experimentaliter notū vtrū
habeāt noticiam complexam. ideo
hoc est dubium. quod tamen videt̄
probabiliter concedendum. qz bru-

tum aliquādo mouetur ad aliquod
obiectū apprehensum. et aliquādo
non. et hoc fit per animalem appe-
tū qui presupponit p̄ter im-
plicem apprehensionem complexum
iudicium. scilicet q̄ hoc est bonum
et c. Ideo dicit Auicenna in sexto na-
turalium. q̄ ovis per virtutē esti-
matiuam iudicat q̄ ab hoc lupo est
fugendum. Docet etiā experientia
quedā bruta esse disciplinabilia qd̄
non potest esse sine noticia complexa
Nec valet quod quidam obiciūt
scilicet q̄ si sic esset talia animalia de-
berent vocari rationalia. loquēdo
ad sensum in quo dicimus hominē
esse ratiōnalem. quia homo non so-
lum circa singularia. sed circa vni-
uersalia. nec solum circa sensibilia.
sed circa insensibilia ratiōnāl. i deo
rationalis dicitur. Et ad hoc etiā
multiplex alia differentia potest ac-
signari. sed iter omnes hec videtur
melior vt homo dicatur ratiōnalis
et quantum est ex parte obiecti ex
hoc p̄ncipaliter concedatur differ-
re ab irratiōnalibus brutis. qz ipse
est cognoscitiuus vltimi finis. An-
de et secundum partem intellecti-
uam et non sensitiuam dicit̄ imago
dei quia capax dei. Licet autē bru-
ta possint habere iudicium comple-
xum et discursiuum. nullum tamē
iudicium sensitiuum est vniuersa-
le sed singulare tantum siue i bru-
tis siue in nobis. quia virtus cogi-
tatiua hominis que inter omnes se-
stituas est perfectior secundū com-
mentatozem tertio de anima. ē vir-
tus distinctiua indiuidualis. i. ind-
iuidualiter cognoscens et non vni-
uersaliter. Et in secundo dicit q̄ cō-
prehensio intentionis vniuersalis
est intellectus.

De potentiis anime

Quarta pars de
sensatione rei in
se ipsa.

Sed dicam? ulterius q de ipsis
rebus sensibilibus habere possum?
Sen ualem noticiam simplicem qua
res ipsa immediate in se cogno-
tur. quod patet in sensibus exte-
rius et suis sensibilibus eis pre-
sentibus. sicut per visum exteriorem
immediate videmus colorem pre-
sentem. nec videmus aliquid q a-
liud quo tanq medio videamus co-
lorem. Sed dubium est vtru ta-
lis noticia sensualis possit haberi si-
ne presentia ipsius sensibilis. & di-
cunt aliqui q sic. quia visio solis et
aliorum luminarium magnorum
remanet in oculo. etiam abstracto
obiecto. immo oculo clauso quam
experientiam et aliquas alias indu-
cunt isti in proposito. Quibus no
obstantibus videtur probabilius. q
talis exterior sensatio no potest na-
turaliter fieri non existente sensi-
bili obiecto nec ipso destructo natu-
raliter conseruari. Quicquid sit de
supernaturali et absoluta potetia
dei. Nam si posset naturaliter cau-
sari visio alicuius no existentis v-
ipso destructo conseruari. ita q pos-
sibile esset aliquod non existens vi-
deri. eadem ratione vel maiori pos-
set causari et conseruari visio alicui-
us existentis quantumcuq; remo-
ti vel occulti quod est contra experi-
entiam. Non posset etia nobis in-
tute talis sensationis fieri natura-
lis euidentia de existentia rei sensi-
bilis cum illa posset equaliter esse
non existentis sicut existentis. An-
de patet q visio plus dependet a vi-
sibili q lumen in oculo dependeat
a corpore luminoso. quia tale orga-
num non solum est receptiuum s-
aliqua lter retentiuum luminis in

absentia luminaris licet tamē par-
uo tempore quod no sic est de aere.
sicut aqua ē receptiua figure sigil-
li et non retentiuua absente sigillo:
quod non sic est de cera. Deul? au-
tem nullo tempore retentiuus est
visionis in absentia visibilis. Ideo
ad illud quod alii obiciunt negant.
q abstracto sole remaneat visio so-
lis. s- bene remanet visio alicuius
lucidi vel alicuius luminis oculo ē
pressi et derelicti virtute solis et il-
lud est et videtur in partibus exte-
rioribus oculi vbi non fit sensatio
ideo non est sensibile posituz supra
sensum sicut supra fuit tactum.

Quinta pars de
sensatione rei in spe-
cie sua.

Sed ulterius declaremus qua-
liter de ipsis rebus sensibilibus ha-
bere possumus sensualem noticiam
simplicem qua res ipsa non immo-
diatē in se. sed mediante alio cogno-
to sentitur scilicet per suam speciem
Hoc enim patet de rebus sensibili-
bus absentibus de quibus cogita-
tionem aut recordationem habem-
us vt superius fuit dictum.
Ad cuius ampliozem declaratio-
nem sciendum est q secundum phi-
losophum in de memoria et remi-
niscencia. species in memoria exis-
tens est quedam res secundum se. et est
imago vel similitudo alterius rei.
sicut etiam pictura leonis.
Cum igitur talis species appre-
henditur secundum se tantum. ipsa
tunc cognoscitur et non per illam
res cuius est imago. et talis cogni-
tio est noticia pntis. & no memoria
siue noticia rei preterite v- absentis
sed cu apprehenditur vt est imago
alterius tunc per illam noticiam &
ipsa apprehenditur. et res cuius
Lii.

De distinctionibus actuum anime

est imago cognoscitur. & talis cognitio est sensatio imaginis presentis et memoria rei absentis. scilicet cuius est imago. Unde patet qd de tali specie possumus habere duplices notitiam. vnam quia ipsa cognoscitur secundum se. vt est quedam res aliam qua cognoscitur vt imago alterius. quem multiplicem modum noticie etiam inuenimus respectu signorum ad placitum sicut verbum & scripturarum. Cognoscere autem speciem vt imago est. est cognoscere ipsam esse imaginem. Sed duplex est noticia qua imago cognoscitur. Vna qua formaliter iudicatur esse imago & illa est complexa. Aliqua virtualiter cognoscitur esse imago et hec est incompleta sed virtute ipsius potest haberi predicta noticia complexa. Hec autem videtur esse alterius rationis ab illa noticia incompleta imaginis qua imago non cognoscitur vt imago. quia licet immediatum obiectum virtus sit idem. tamen ad illam noticiam qua cognoscitur vt imago vt partialis causa concurrat habitualis quedam noticia rei cuius est imago derelicta ex intuitiva noticia ipsius prehabita. sine qua habituali noticia imago non posset talem noticiam de se causare. nec illa habitualis noticia posset illam causare sine imagine. Ex quibus patet intentum scilicet qd per talem noticiam non tantum imago vel species ipsa cognoscitur. sed etiam res cuius est imago. Quis non in se et immediate. sed mediate & in sua specie. tanquam in medio cognito.

Sexta pars de sensatione intuitiva & abstractiva.

Secundum predicta ulterius concludamus qd de rebus sensibilibus habere possumus noticiam sensualem simplicem tam intuitivam quam ab-

stractivam. Nam licet de differentiis harum noticiarum sint diversi modi vt alibi tetigi tamen pbaliter potest dici qd noticia intuitiva est noticia simplex qua formaliter aliquid in media re in se ipso cognoscitur. Abstractiva vero est noticia simplex qua formaliter aliquid in aliquo medio representatiuo cognoscitur. Dico autem noticia simplex quia affirmatio & negatio non dicitur noticie intuitive vel abstractive nisi aliquis velit eas ad placitum nominare. Sed dico formaliter quia aliquando & proprie aliquid dicitur cognosci per aliqua noticiam virtualiter eo qd illa noticia continet causaliter noticiam illius sicut conditio dicitur cognosci per noticiam principiorum. et causa per effectum. licet noticia principii non sit noticia abstractiva cognitionis nec noticia effectus est noticia abstractiva cause. nisi forte talis effectus sit medium representatiuum cause. sicut immediate dictum est de specie. que est causata ab ipsa re. & tamen noticia ipsius vt est imago rei extra est illius rei noticia abstractiva. Ex quibus patet qd noticia intuitiva non dicitur intuitiva quasi ocularis. immo potest esse cutu libet ensus exterioris. Alterius patet qd noticia non dicitur abstractiva quia abstractat ab essentia rei vel a conditionibus singularibus quasi existentia vel singularitas rei non posset abstractiue cognosci. sed quia aliquo modo abstractat a preelicitate obiectiva rei. inquam ipsa res quasi absens in alio medio representatiuo cognoscitur. sed in noticia intuitiva res ipsa quasi presens immediate in se ipsa cognoscens obicitur. Unde sequitur qd omnis noticia abstractiva est intuitiva et non e contra quia omnis noticia abstractiva alicuius est intuitiva sui representatiui in quo illud co-

gnoscitur vt dictum est. sed quando aliqua res in se immediate apprehenditur & sic intuitiue cognoscitur et tamen per illam noticiam non apprehenditur aliqua alia res in ea vt etiam dictum est. Alterius sequitur qd isti termini noticia intuitiua et abstractiua nō sunt incompossibiles simpliciter sed sunt verificabiles de eadem noticia non tamen respectu eiusdem realiter. nam quando aliqua species cognoscitur vt imago. illa cognitio est intuitiua et abstractiua. non autem respectu eiusdem. sed intuitiua respectu illius speciei. et abstractiua respectu rei. Sed quando illa species cognoscitur secundum se. et non vt imago. illa cognitio est precise intuitiua. & non pot fieri abstractiua sicut nec prima potest fieri precise intuitiua. Et sic patet quomodo ille due cognitiones sunt alterius & alterius rationis. quia licet sint eiusdem obiecti tamen aliquid est obiectum vnius quod non est obiectum alterius scz ipsa res Sic igitur apparet intentionem. scilicet qd de aliquibus rebus sensibilibus scilicet presentibus possumus habere noticiam sensualem intuitiuam sed de absentibus naturaliter habemus solū abstractiuā.

Capitulum. xii.

Prima pars de itellectione rerum sensibilibus.

Ulo de actibus cognoscendi scilicet intuitiuis. videndum est de itellectioniuis. Et primo de itellectione rerum sensibilibus postea de itellectione insensibilibus. Dicamus ergo qd nō sentimus posse haberi de sensibilibus & sensualem seu primam itellectionalem habere possumus & itellectū. Et primo qd hoc patet de noticia itellectuali tam simpliciter qd complexa. quia non minus potest itellectus sensibilia sim-

pliciter apprehendere qd sensus et ipsas simplices apprehensiones potest componere et diuidere. affirmare et negare. Si enim hoc potest virtus inferior et perfectior. Secundo hoc patet de noticia singulari. si enim itellectus non posset. ensibilia itelligere nisi vniuersaliter et non singulariter vt quidam dixerunt cum virtus distinguens inter aliqua necessario apprehendat ea sicut de se suo communi dicitur secundo de aia sequeretur qd per itellectum non possemus cognoscere hanc albedinem existentem in pariete esse distantiam a nostro itellectu et a nostra itellectione. quod est falsum. Per etiam per itellectum possemus corrigere erroneum iudicium sensus circa aliquod singulare vt puta qd hic sol est corpus bipedale. quod etiam patet esse falsum. Tertio propositum patet de noticia simpliciter rei sensibilibus immediate in se ipsa. quā prius vocauimus intuitiuā qd etiam rei sensibilibus mediāte specie sua. quā prius vocauimus abstractiuā. Primum sensus actu apprehendit aliquid sensibile sibi presens in itellectu id est sensibile apprehendens ipsum singulare immediate cognoscit. nec aliquid quod aliud medium obiectum apprehendit. sed absentibus sensibilibus et non mouentibus sensum. itellectus noster corpori conuictus et communi statui nature derelictus de potentia naturali talem noticiā habere non potest de ipsis sensibilibus. immo tunc cum sensibilia absentia sensibus nostris itellectu apprehendimus. illa apprehensio non ad ipsa sensibilia immediate sed ad eorum speciem terminatur. et ipsa in sua specie cognoscimus proproportionaliter sicut supra de sensu dicebatur. Per tamen ideo credendum

De his que anime insunt.

est q̄ intellectus secundum se non potest intelligere singulare sensibile sed solummediate sensu ita q̄ non possit ipsum deteriorate cognoscere cum est absens a sensu sed solum vniuersaliter et confuse. nam impossibile est q̄ intellectus cognoscat se cognoscere aliquam rem et non cognoscat illam rem. sicut secundum comentatozem secundo de anima impossibile est q̄ aliquis sensus apprehendat visum cognoscere colore. nisi et ipse comprehendat colore. Et idem videtur esse de omnibus aliis virtutibus apprehensivis. Cum igitur intellectus aliquando recedatur se cognovisse deteriorate vel dilexisse aliquid quod singulare sensibile absens. sequitur q̄ pro tunc habet singulare intelligit deteriorate et distincte. et non solum vniuersaliter et confuse. licet non sit sensui presens

Secunda pars de intellectu in questione sensibiliu singulariu
Sed cum supra dictu sit q̄ sensus non sentit nisi singulariter. tunc immediate declaratu sit q̄ intellectus intelligit etiam singulariter videndu est ulterius quomodo intellectus intelligit vniuersaliter. circa quod multe occurrunt difficultates. Prima est cum res non existant vniuersaliter quomodo potest eas intellectus intelligere vniuersaliter. Secunda est quare etiam non potest eas sensus cognoscere vniuersaliter. Tercia est vtrum prius intelligimus singulariter q̄ vniuersaliter. Quarta est vtrum prius intelligimus magis vniuersaliter q̄ minus vniuersaliter. De prima dicendum est q̄ res intellecta non requirit ad sui intellectionem q̄ sit in anima sed similitudo siue representatio sua. huiusmodi autem representatio quam dicitur esse confusa representatio huiusmodi rei singularis. puta sortis et suorum accidentium siue accidentalium conditionu sicut siue albedinis. magni

tudinis. et situationis. Illa autem representatio dicitur existere in anima potest intellectus ab illis accidentibus et extraneis additionibus abstrahere conceptu iustitiantie et ille non magis erit representatio sortis q̄ plantationis aut aliorum hominum. sed indifferenter cuiuslibet hominis. et hoc est vniuersaliter ite intelligere. De secunda dicunt aliqui q̄ sensus ex eo quia habet extensionem in corpore solum potest cognoscere singulariter et de terminata. intellectus autem quia est inextensus nec habet determinatum situm. sed quasi vniuersaliter extrahit in corpore. ideo potest vniuersaliter et non singulariter cognoscere. Sed hoc non valet cum diuinus intellectus qui est summe immaterialis et indefinitus nichil possit vniuersaliter cognoscere sed solum singulariter et distincte. cum etiam intellectus noster non obstante sua inextensione possit ut dictum est singulariter cognoscere Ideo alii dicunt q̄ aliquid rem singulariter percipere. est siue recipit ipsam recipere per modum existentis in prospectu cognoscentis. Cum autem aliqua res a sensu sic percipitur. hoc non est nisi per representationem confusam simul representationem cum substantia rei eius accidentia scilicet magnitudinem. situm et alia secundum que apparet in prospectu cognoscentis ensus autem non potest distinguere seu abstrahere huiusmodi confusionem. sed bene intelletus quare intellectus potest vniuersaliter cognoscere et non sensus. Unde patet q̄ secundum hanc viam non potest haberi conceptus singularis de re que non est vel fuit in prospectu cognoscentis De tertia difficultate dicendum est q̄ sic. nam cum nichil sit vniuersale in essendo. sed in representatione ille conceptus dicitur vniuersalis proprie qui per animam

fact⁹ seu format⁹ cōmunit est plu-
 ribus reb⁹ et cōiter repñtati⁹ & ta-
 lem repretñ format⁹ est vniuersalis
 intelligere. qz aut tales conceptū a
 repretñ singulari abstrahere mō in
 pñdicto. qre oportet anteq̄ intelle-
 ctus vniuersaliter itelligat cōceptū
 singularē p̄sistere in ipō. Circa qd̄
 tñ est aduertendū qd̄ duplex est con-
 ceptus singularis. nā quidā est qui
 vocatur singularis vagū vt hic ho-
 mo. hoc aīal. et tale est pprie singu-
 lare. licet ad plurimū vocet vagū
 qz vox et respondens conuenit plu-
 ribus secundum diuersas demon-
 strationes. Alius est conce ptus sin-
 gularis qui vocatur singularis de-
 terminatum. vt fortēs plato & hu-
 iusmodi. et quantum ad tale singu-
 lare videtur qd̄ non oportet p̄s in-
 telligere singulariter q̄ vniuersalit̄
 ter sed bene quantum ad singulare
 vagum. Nam si fortēs a longe ve-
 niat prius cognosco euz esse aīal q̄
 hominem. et vltimo cognosco ipm
 esse fortē. sed prius cognosco ipz
 esse hoc animal singulariter. q̄ ani-
 mal vniuersaliter. Alterius est ad-
 uertendum qd̄ prius intelligimus
 singulare sensibile q̄ singulare in-
 sensibile seu mere itelligibile. si ue-
 talis sit ipsa aīa. siue aliqd̄ existēs in
 ea siue aliquid extra animam. & hoc
 possumus experiri. Iterum scien-
 dum est qd̄ noticia intuitiua rei sin-
 gularis. siue sensibilis siue insensi-
 bilis est prioz q̄ noticia abstractiua
 per quam ipsa in singulari & ppria
 noticia cognoscitur qz omnis noti-
 cia qua aliquid cognoscitur in spe-
 cie sibi p̄propria p̄supponit notici-
 am illi⁹ rei in seip̄a vt patebit postea
 et ideo p̄ma noticia ppria rei singu-
 laris alicui⁹ noticia intuitiua ipsi⁹
 Quā vlteri⁹ eludēdū est qd̄ p̄ma no-
 ticia intellectus p̄sistentate q̄natiōis
 est noticia intuitiua alicui⁹ singulari

sensibilis. s. illius sensibilis qd̄ p̄mo
 mouet sensum motione sufficiente
 postq̄ quis potest intelligere. De
 quarta difficultate dicendum q̄ sic
 Nam sicut dictum est. fortē de lō-
 ge venientem prius cognosco esse
 animal q̄ esse hominem. et hoc pro-
 uenit ex parte sensus vnde quodli-
 bet vniuersale habet suum singu-
 lare vagum. vt corpus hoc corpus
 aīal hoc animal homo hic hō. modo
 sensus cognoscens singulariter sin-
 gulari vago. et non singulari deter-
 minato. Prius habet singulare va-
 gū magis vniuersalis q̄ minus vni-
 uerialis scz huius corporis. q̄ hui⁹
 aīalis et huius aīalis q̄ huius hōis.
 ideo intellect⁹ abstrahēdo corū dēns
 prius cognoscit magis vniuersalit̄

Tertio pars de
 intellectione sen-
 sibilium nō sentator.

Sed cum generaliter dicitur sit
 de intellectione rerum sensibilium
 adhuc restat specialis difficultas de
 intellectione rerum sensibilium nō
 sentatarum: scilicet qualiter sensi-
 bilia intelligimus quozū sentatio-
 nem nunq̄ habuimus. Circa quaz
 sciendum est qd̄ multipliciter cōtin-
 git nos aliquam rem intelligere.
 Uno modo immediate in seip̄a. alio
 modo in medio cognito. Et hoc du-
 pliciter. qz vel illud mediū est spēs
 illi⁹ rei recepta ab illa re. vt ē aliqd̄
 cōcept⁹ fict⁹ seu format⁹ ab ipō in-
 tellectu. Et hoc iterum dupliciter. qz
 vel ille cōcept⁹ est simplex vel com-
 plexus ex pluribus conceptibus.
 Iterum aliquid possumus intelli-
 gere dupliciter vel intellectione p̄-
 pria et distincta. vel intellectione
 cōmuni sibi et aliis. vniuersali seu
 cōfusa. **C**irca quam distinctio-
 nem prius dicendum est qd̄ natura-
 liter non possumus itelligē imedia-
 te in seip̄o aliquid absens sensibile.

alias non sensatū. quia aliter sequitur q̄ cecus a natiuitate ita imedia te posset intelligere colores et surdus sonos sicut videns vel audies q̄ ad experientia patet falsū sic est ad cognitionem intellectus nullatenus deseruiret sensus. ¶ Secundo dicendū est q̄ naturaliter nō possumus sensibilia nō sensata intelligere i speciebus receptis a sensibilibus. quia nec in speciebus causatis ab eis. cū naturaliter a nulla re sensibili species causetur. nisi dū actu aliter sentitur. Per in speciebus causatis ab his sensibilibus sensatis a nobis. cū naturaliter vnū sensibile non possit causare speciem alterius sensibilibus. vt sonus specie coloris. nec species vnus sensibilibus potest esse mediū cognoscendi aliud sensibile vt species toni respectu coloris. ¶ Tertio dicendū ē q̄ naturaliter non possumus h̄mōi sensibilia nō sensata intelligere in aliqua specie ficta seu conceptu simplici sibi proprio. sed bene in conceptu cōmuni. eis et aliis. et ideo non distincta et i speciali. sed quadā notitia generali seu conceptu confuso. Unde licet intellectus preter species a sensibilibus receptas ex eis possit alias species formare. quas voco spēs fictas. sicut apprehensis pluribus albedinibus et receptis earū spēsbus pōt ex eis et earū similitudine formare cōceptū eōdem cuiuslibet albedini simile. nō tñ pōt formare conceptū propriū albedinis. nisi per sensū prius cognouerit aliquā albedines. Aliter cecus a natiuitate posset habere conceptū propriū albedinis. sed q̄ vidit aliquas albedines potest formare conceptū eōdem cuiuslibet albedinis q̄ tamen nullā albedinē distincte representabit nec ad talem conceptū formā dū requiritur q̄ omēs albedines viderit. Et ideo. aliquā albedinē con-

fuse representabit quā per visū nō se non sensit. Quarto dicendū est q̄ naturaliter non possumus h̄mōi sensibilia non sensata intelligere in aliquo conceptu composito sibi proprio. sed bene in conceptu cōi seu confuso. verbigra. Si quis nūq̄ vidisset albedinē licet possit formare hūc cōceptū cōpositū seu cōplexum. scz disgregatiū visus q̄ cū prius albedinis. tñ non cognosceret illū cōceptū esse verū signū alicuius rei sensibilibus. nec ipsū verificari de aliqua re. et tñ in illo conceptu non cognosceret albedinē cū nesciret ipsū verificari de albedine. Si tñ talis posset formare hūc cōceptū cōplexū scz qualitas sensibilibus et p̄ tactū cognosceret q̄ ille est conceptus alicuius entis. et per sequēs in illo cognoscere omnia quorū est conceptus. et ideo in illo cognoscere cōceptus cū sit cōis colorib⁹. et sic per p̄positum

¶ Quarta pars quomodo res insensibiles intelliguntur

¶ Cum igitur dicitur sit de intellectione rerū sensibilibus. dicendū est de intellectione rerū insensibilibus mere intelligibilibus. sicut sunt intellectus nosse et illa que i ipso sunt et etiā q̄dā q̄ extra ipm existūt. vt de⁹ et s̄bē se pate. Dicam⁹ igit q̄ quedā insensibilia a nobis naturaliter intelliguntur i seipsis q̄d vero i suis spēsbus prius ab ipsis causatis. et quedā in cōceptibus p̄ aiaz fictis seu formatis. Et p̄mo q̄ aliqua insensibilia intelligam⁹ immediate i seipsis p̄z ex supradictis de speciebus seu imaginibus rerū absentiu exprimur etiam nos intelligere et velle. et tales aet us cognoscimus p̄ intellectum. et non per aliquod obiectū mediū representatiū ipse ē intellectus intelligendo se intelligere seu habere actū videtur immediate intelligere seipsū. quia non apparet necesse ponere obiectū

meditū cognitiū. Secundo q̄ aliqua h̄mōi insensibilia intelligamus in speciebus ab eis causatis. p̄z q̄z ex perimur post p̄teritionē p̄dictorū actūū intelligendi et volendi nos de h̄mōi actibus recordari. quod non potest esse nisi mediantibus speciebus a talib⁹ actibus derelictis. naz si tales actus immediate cognoscuntur in seipsis cū sint p̄teriti; et de facto non sunt. ita posset dici de actibus q̄ sunt futuri nec sūt nec vnq̄ fuerūt. Tercio q̄ aliqua insensibilia intelligamus in cōceptib⁹ per aiām formatis. p̄z quia aliq̄s potest cognoscere aiām alterius hoīs ex certis opationibus et motib⁹ in seipso exptis/possimus etiā cognoscere substantias separatas arguendo et discurrendo ex opationibus suis. et constat q̄ talia non cognoscimus in seipsis nec i sp̄ib⁹ ab eis causatis. sed in cōceptibus a rebus notis formatis et abstractis vt patebit.

C Quia pars de substantiarum intellectione

Quāde ē specialis difficultas q̄no substantia q̄ non est ipsamet anima sit ab ea intelligibilis cū ipsa non sit q̄ se seu p̄p̄de sensibilis. De qua oīno videtur esse dicēdū q̄ h̄mōi substantia non intelligitur immediate in se ipsa. nec i sp̄e ab ea causata: loquēdo de intellectione eius p̄p̄ria et distincta sed sic intelligitur i aliquo conceptu formato ab intellectu. Quis autē sit ille conceptus p̄p̄rius. et an sit simplex vel complexus non est facile diffinire. q̄ quis q̄dam dicāt illū cōceptū eē istū. scz ens naturaliter per se exis. quē conceptū pbamus verificari de aliquo ex eo quia non est processus in infinitū in entibus. quoz vnum sit alteri inherens seu in alio subiective aut aliquo alio modo. q̄ aut per hoc scilicet naturaliter per se existere distin-

guantur substantia et accidens siue quod illud substantie conueniat non video. nec de hoc nunc disputare propono. Hodum autem intelligendi substantiam. Aristotiles tetigit cum dixit. Accidentia magnā partem conferre ad cognoscendum quod quid est. experimur est nouiciam accidentium multum facere ad noticiam substantiarum. Sed qualiter hoc fiat nō est omnino nobis clarum. Aliqui autē assignant hunc modum. Dicunt em̄ q̄ intellectus ab ipso fatalit̄e indiget moueri sicut sensus ab obiecto. exteri ori. Dicunt vterius q̄ sensus et fantasia non sunt nisi accidentiū et nō apprehendūt quiditas rerū. Unde concludunt q̄ sicut fantasia siue imaginatiua aut estimatiua secundum Auicēnam elicit expectibus sensatis intentiones non sensatas. vt supra dictū est. Sic intellect⁹ cū sit virtus superior potest ex illis intentionibus imaginatis elicere intentionē non imaginatam. Et sic ex intentionibus accidentiū sub imagine accidentiū pōt intellectionem elicere cōceptū substantie. Per autē opinio nō videtur oīno dicere verū in se; quātū ad hoc quod dicit sensū et fantasiam nō apprehendere substantiam. cū ipsamet Aristotiles dicat substantiam esse sensibilem per accidens. i mo videtur q̄ sensus percipit substantiā cū accidente confuse potius q̄ accidens per se et distincte. vt supra dictum est. Unde potest concludi q̄ cum sensus apprehendat confuse simul substantiā et accidens intellectus pōt abstrahere ex illa confusione conceptū p̄p̄riū substantie et aliū p̄p̄riū et distinctum accidentis. et per hunc modū noticia accidentium facit ad noticiam substantiarum.

De his que aie insunt

Sexta pars de intellectio-
ne substantiarum separatarum
Ad huc autem est specialis difficul-
tas quomodo substantia sit intelli-
gibilis que non est nec per se nec per
accidens sensibilis sicut substantie
separate ut deus et intelligentie.
Cum enim de his multas cognoscimus
veritates complexas, oportet
quod de his habeamus noticias incom-
plexas. Cum autem notum sit quod na-
turaliter tales substantias non in-
telligimus in seipsis oportet quod co-
gnoscamus eas in aliquibus mediis
representatiuis scilicet per animas
fictas. ideo videndum est de illis.
Et primo quidem dicendum est
quod talis substantia separata non est
naturaliter a nobis cognoscibilis in
aliquo conceptu simplici sibi pro-
prio simpliciter absoluto. seu non
connotatiuo. quia per nullam talem
receptam aliquid cognoscit quod non sit per
cognitum immediate in seipso. nec talis
recepta habet naturaliter de aliquid re nisi quod
immediate cognoscit in seipsa. ut in specie
ab ipsa causata dum fuit sic cognita. si
erit per se supra dicta. Secundo dicendum
est quod talis substantia est a nobis cogno-
scibilis in aliquo receptu sibi proprio pro-
posito seu plero ex receptis simplicibus ex
aliis rebus abstractis verbi gratia Deum
cognoscimus in his receptibus compositis
scilicet sumum bonum. sapientia infinita. ens
necessarium. substantia prima. et sic
de pluribus aliis. Ipsas etiam substan-
tias alias separatas cognoscimus in
receptu composito eis proprio. que ex
conceptibus simplicibus abstractis
a rebus formamus et de aliquo ve-
rificarum probamus. Verbi gratia. Ex
motu celi quem videmus concludi-
mus re lum moueri ab aliquo alio.
et per alias rationes. quod illud mo-
uens est substantia et quia circula-
riter mouet. etcludimus quod mouens est
intelligens et ex duratione motus quod mo-

uens est imateriale et incorporeum. et
sic colligimus quod aliquid ens est substan-
tia intellectualem. imateriale et incorpo-
rea. quod est receptum proprius substantiarum se-
paratarum. et non sit proprius alicuius eas-
rum. Unde hanc conceptum influentes
mediate habituali noticia que cogno-
scimus ipsum esse conceptum alicuius entis
seu supponere per aliquid re. in ipso co-
gnosimus huiusmodi substantias deter-
minate et non quod aliter earum disicte
Tertio dicendum est quod talis substan-
tia est cognoscibilis in aliquo receptu
simplici sibi proprio connotatiuo
seu negatiuo. Verbi gratia. Deus
cognoscimus in conceptibus quibus
correspondent iste voces scilicet creatum
num infinitum. et substantias alias
separatas in his conceptibus imate-
riale incorporeum. Talis autem
conceptus videtur esse simplex in se
Quis plura significet sicut et illa
vor cui correspondet. Aliter enim
inter ipsum et suam definitionem
quid nois non esset in mente differ-
entia. videtur autem aliquid quod talis receptus
immo generaliter omnis conceptus con-
notatiuus siue affirmatiuus siue ne-
gatiuus est ad placitum et ex institu-
tione et non naturaliter representatiuus
quod conceptus naturaliter represen-
tatiuus pre se illam rem representat per
quod supponit siue supponere potest.
Primo huiusmodi conceptus talis est et fictio
qualis res est cuius est in esse vero.
sicut conceptus albedinis talis est
in esse fictio et intentionali qualis
albedo extra in esse reali ideo talis
conceptus nihil significat nisi rem
cui est sic similis et pro qua est ve-
rificabilis Quarto dicendum est quod
talis substantia est cognoscibilis in
aliquo conceptu simplici et absolu-
to. nou autem proprio. sed comuni-
ni et confuso quia omnis conceptus
connotatiuus aliquem conceptum
absolutum supponit cui attribuitur.

sicut albam attribuitur alicui ab-
soluto. siue sit conceptus entis siue
substantie siue alius conceptus spe-
cialis. vt patet ex eius descriptione
quid nois. Et tō cū deus vt alia sub-
stantia separata sit cognoscibilis i cō-
ceptu 2notatiuo o3 q̄ sit cognosci-
bilis in cōceptu absoluto et simpli-
ci sibi 2 aliis cōi. Immo talis res p̄us
cognoscit in tali cōceptu simplici q̄ 2
plexo. Verbigā in exemplo prius
posito de intellectu substantiarū
separatarū. P̄ā 2ceptū substantie
formamus ex noticia substantiarū
sensibilium conceptum aut alicuius
hēmus ex noticia v̄i intellect⁹. 2cep-
tū autē corpozitatis et materia-
litas formam⁹ ex corpozibus que
videmus ac per 2ūs cōceptū nega-
tiū formare possum⁹ siue ex rebul
illis siue ex rebus imaterialibus et
incozpozis ex̄n̄tib⁹ in nobis. Cō-
stat autē q̄ quilibet predictoz cōcep-
tū simplici est cōis etiā substan-
tis separatis et nullus p̄ozp̄io eis
et sic in qualibet taliū prius cogno-
scuntur substantie h̄m̄o i q̄ in con-
ceptu cōplexo absoluto p̄ozp̄io si-
ue incomplexo 2notatiuo p̄ozp̄io si-
ue in illis. Tandē p̄ 2 q̄ o3 esse aliquē conce-
ptū simplici cōmunē deo et creatu-
eis absolute et essentialiter predica-
bile de illis. siue sit conceptus sub-
stantie vel entis. vel alius specialis
Aliter em̄ nō posset saluari q̄ sit na-
turaliter a nobis cognoscibilis. Et
hec re actib⁹ cognoscēdi a sapienti-
bus recollecta sufficient.

Capitulum. xlii.

Prima pars de actibus voli-
tius.

Dico de actib⁹ cognoscitiuis.
dicenda est de actibus appeti-
tiuis. Et quia actus appetendi sensi-
tius appropziate vocat passiones de
q̄b⁹ postea sp̄aliter est dicēdū. tō nūc

solū de actibus volitius est dicēdū
Q̄ vero actus h̄m̄o a quibus illu-
minat appetitus rationalis seu vo-
lūtas sūt volitio et nolitio idcirco p̄
mo inquirendū est q̄ sit talis actus
et an sit realiter cognitio. De hoc
autē q̄dā dicūt q̄ ois volitio ē q̄dam
2plexa cognitio. licet non eō uerbo
q̄ ponūt q̄ ois volitio vel nolitio ē
quedā o3o mentalis optatiui modi
vel equalens tali o3oni. Verbigā
tali mentali. Atinā haberē hoc. vel
vtinā fieret hoc vel cōsimiliter. Al-
lii hō dicūt q̄ licet omis volitio vel
nolitio sit q̄dā cognitio. tū aliqua
ē incōplexa vt volitio qua volo ali-
q̄d bonū. Alia est cōplexa vt illa qua
volo aliquid eē. Etia aliqua est assē-
sus. vt volitio qua gaudeo q̄ inimi-
cus est mortuus. Alia autē est cōple-
xa q̄ nec est assensus nec dissensus vt
volitio qua opto esse beatus. Posi-
tione em̄ optatiue et de p̄atiue non
sūt vere vel false sole aut ille sūt al-
sensus q̄ sūt x̄e vel false. Hec autē
opinio fundat in hoc q̄ ois volitio
vel nolitio et ḡn̄aliter ois actus ap-
petendi videt eē q̄dā experientia sui
obiecti. Aliter em̄ non apparet qua-
liter esset actus vitalis plusq̄ spe-
cies p̄uā ois actui vel habitus infu-
sus respectu sui obiecti. h̄ ois expe-
riētia alicui obiecti siue appzehen-
sio. est q̄d ip̄ius cognitio. quare x̄e.
Vñ sic nō sit eēt aia posset amare i
cognitū. q̄ si ei⁹ amor nō esset rea-
liter cognitio. vñū posset saltem p̄
absolutiā dei potentiā conferuari si-
ne reliquo. Sed his non obstantib⁹
est cōis opinio contraria. Nam b̄
detur q̄ superflua ponatur ipsa vo-
litio vel nolitio esse noticia. Cū se-
cundum sic ponentes respectu eius
dem obiecti. e t in eodē subiecto tē-
per sit alia noticia omnino idem si-
gnificans ab illa distincta per quaz
id eque perfecte cognoscitur.

sicut est alia & sine q̄ naturalit̄ p̄ aliā nō cognoscit̄ res ipsa q̄re & c. Quā etiā aliqd̄ de nouo volumus qd̄ p̄us cognoscebamus. nō exp̄imur aliā noticiā habere v̄ salit̄ rē cognoscere q̄ p̄us cuius oppositū cōtingit in aliis noticiis & actib⁹. Quare cū p̄ experientia nō possit cōvinci talis multitudo noticiarū nec p̄ efficacē rōez aut cogētē auctoritatē. videt̄ q̄ hoc ponere sit omnino sup̄flū. Nec ei ad hoc conuincit motiūm oppositū. quia non oportet q̄ oīs actus appetendi sit quedam experientia sui obiecti. immo hoc assumere ē peccate p̄ncipiū: nec ideo dī actus vitalis. sed quia est actus secundus et p̄p̄ria operatio vite seu vitalis potentie. Nec id quod infertur aīam p̄ dei absolutā potentia posse amare cognitū. probat̄ esse impossibile. licet hoc nō sit possibile de potentia naturali. ex eo q̄ noticia obiecti est naturalit̄ causa p̄cialis effectus actus volendi quare nō p̄t naturaliter esse respectu incogniti.

Secūda pars de actibus diligendi et odiendi.

His aut̄ p̄missis dicēdū est specialius de actib⁹ voluntatis. Dicamus ergo q̄ cum omnis actus voluntatis sit volitio vel nolitio sedz omnes. seu p̄secutio vel fuga. vt innuit Aristotiles sexto ethicoꝝ que nomina idem significat. Et cū omnis volitio sit dilectio. & e cōuerso. et oīs nolitio sit odiū. et e cōuerso sumēdo ḡraliter istos terminos odium et dilectio et loquendo de odio et dilectione appetitus intellectus siue voluntatis. consequēs est q̄ omnis actus voluntatis sit dilectio vel odiū. non distinguendo tñ pro nūc inter amorem & dilectionē. Nō potest aut̄ idē actus eē volitio & nolitio. siue odium et dilectio respectu eiusdem obiecti. S; nichil p̄

hibet respectu diuersoꝝ. nā volitio alicuius est nolitio sui oppositi. similiter si odio loꝝtem volo loꝝtem non esse. vel male esse. & sic eodem actu odio loꝝtem & diligo siue desidero loꝝtem nō esse vel male eē. Et per 2̄m idē actus est odiū & dilectio & desiderū. Unde p̄ q̄ amor & odium nō sunt simpliciter p̄traria; sed solum respectu eiusdē obiecti. nam illi termini supponunt p̄o eodem respectu diuersoꝝ.

Tercia pars de actib⁹ delectandi et tristandi.

Sed adhuc specialius dicēdū est de actibus voluntatis qui sunt delectatio et tristitia. Unde inquirendum est vtrū delectatio sit alia res a dilectione. et tristitia ab odio. Et licet circa hoc contraria sit doctorū sententia tamen p̄babilius videtur q̄ omnis delectatio sit dilectio. sed non e cōtra q̄ enim omnis delectatio sit dilectio ex iam dictis apparet. quia cum omnis delectatio sit operatio siue actus voluntatis secundum philosophū septimo ethicoꝝ. et omnis actus voluntatis sit volitio vel nolitio. & dilectio vel odiū. oportet q̄ delectatio sit volitio et dilectio. & tristitia ei opposita sit nolitio & odiū. Omnis etiā complacentia est dilectio & displicentia opposita est odiū. omnis aut̄ delectatio est complacentia et tristitia ei contraria est displicentia. quare sequit̄ p̄positum. Unde sicut se habet desiderū ad dilectionem vel amorem non habiti. sed omne desiderū. cui sit quedam volitio est essentialiter quidam amor siue dilectio habēdi. quare similiter oīs delectatio erit essentialiter quidam amor iam habiti. & sic de eozum oppositis respectu odii. q̄ aut̄ nō omnis dilectio sit delectatio. et per cōsequēs nec omne odium sit tristitia ex hoc apparet.

quasi tibi iam dictum est. oē desiderium est dilectio. et tamen desiderium non est delectatio. imo secundum commentatores. xii metaphysice. desiderium precedens comprehensionem rei desiderate. est magis dolor quam voluptas. quare et. Si vero dicatur sicut quidam dicunt quod licet non ois dilectio sit delectatio tamen ois dilectio est delectatio vel desiderium hoc adhuc non videtur esse verum. quod sic apparet. quia non oē odium est tristitia vel timor. ergo nec ois dilectio est delectatio vel desiderium. Consequenter patet quia illa sunt distincta quorum opposita sunt distincta. Oppositum autem dilectionis est odium. delectationis tristitia. et desiderii timor. tristitia enim sicut et delectatio respicit obiectum actualiter presens sed timor proprie sicut et desiderium respicit actualiter absens. Sed assumptum probatur. Cum primo quia in deo et in beatis est odium peccatorum. et tamen non est in eis tristitia vel timor. Cum secundo quia secundum philosophum secundum rethoricam. aliquid quod odium est de aliquo malo in vniuersali tantum apprehensio. ut cum quis odit furē vel futurum secundum conceptum confusum. sed tale odium non est tristitia vel timor. quia tristitia causatur ex apprehensione alicuius singularis mali aut in habitu timor etiam secundum philosophum ibi fit ex fantasia. id est apprehensione futuri mali aut corruptiui aut contristatiui. Propositum insuper ex hoc patet quia aliquis diligit aliquod obiectum presens. et non sibi conueniens. aliquis etiam diligit aliquod bonum estimatum sibi impossibile ad habendum. Talis autem dilectio non est delectatio vel desiderium quia non sunt nisi respectu apprehensi conuenientis et estimati possibili. Sed primum patet de illo qui obditadum naufragium diuitias quas multum amat proicit in mare. nam

secundum philosophum tertio ethicorum. talis vult et per consequens diligit illam profectionem. et tamen illa non est sibi conueniens. imo multum disconueniens secundum suam inclinationem. nec in illa delectatur imo multum tristatur. Quia delectatio secundum eius descriptionem solum est respectu presentis conuenientis secundum habitum vel naturam. id est secundum habituale vel naturale inclinationem. Secundum vero patet de illo qui est virtuosus et non est virgo. et tamen virginitatem diligit in alio quam sibi reputat impossibile. ideo respectu illius non habet desiderium vel delectationem. quare et c. Ex predictis autem sequitur aliqua. Et primo quod sequitur quod non ois complacencia vel displicencia est delectatio vel tristitia. quia ois volitio vel nolitio est complacencia vel displicencia. et non ois talis est delectatio vel tristitia. Secundo sequitur quod aliqua tristitia et displicencia est voluntaria et voluntarie placita. quia aliqua talis est virtuosa cum virtutis sit delectari et tristari in quibus quod oportet et c. secundum ethicorum. ut tristitia et displicencia de malo proximi placet virtuosos cui displicet proximi malum. Tertio sequitur quod delectatio et tristitia possunt simul esse in eadem voluntaria. quia aliqua tristitia potest esse virtuosa. et per consequens delectabiliter elicita unde tristitia siue displicencia vel penitentia peccati preteriti potest esse delectabilis virtuoso quod tristatur vel dolet circa peccatum preteritum. Quarto sequitur quod aliqua dilectio potest esse delectabilis que non est delectatio. si ut patet de spei desiderio et inde etiam apparet illud dictum Aristotelis. x. ethicorum esse verum operationem perficit delectatio. unde delectatio cuius sit dilectio et operatio potest tamen aliquid dilectionem et operationem perficere. non quidem formaliter. sed aliquo alio modo causaliter. scilicet per modum finis vel per modum obiecti vel agentis

De his que anime insunt

sicut notat ibidem verba Aristotilis et per predicta possunt in proposito solui multa dubia.

Quarta pars de actuum productione

Sed cum dictum sit de quidditate actuum voluntatis et eorum distinctioe etiam aliquid dicendum est de ipsorum productione. scilicet an tales actus voluntate fiant subito vel successiue. Circa hoc sunt tres modi dicendi. Primus est quod omnis talis actus tunc fit in tempore. ita quod non sit dare primum instantem in quo hec fit vera voluntas vult. Alius est quod volitio potest esse subito. Tertius est quod actus qui est volitio potest esse subito sed tamen non est dare primum instans in quo illa res sit volitio. vel in quo ipsa voluntas per illum actum vult. Licet autem nullum istorum modorum sit euidenter probabilis vel improbabilis tamen primus modus dicendi videtur magis rationabilis quia nulla operatio creature siue potentie naturalis potest esse subito. sed quilibet est successiua et temporalis. nam subito agere videtur solum esse potentie infinite virtutis. Secundus autem modus etiam est sustinibilis. quod quod delectatio fit et in instanti videtur fuisse opinio aristotilis. Sed tertius modus est minus probabilis. quod postea illo actu in voluntate non apparet ratio quare primo non est volitio et postea est volitio. nisi forte dicatur quod per volitionem aliquid notatur quod postea est et primum non fuit sicut in instanti quod ignis est appropinquatus ad lignum calor ignis non est calefactio. et immediate post erit calefactio. quod immediate post habebit et tunc caliditate in ligno. et hoc importat iste terminus calefactio. scilicet quod aliquid causat calorem in alio subiecto. Sed tale reponere ultra illum actum est omnino superfluum et voluntate eius dictum. et etiam si poneretur magis. concedendum esset quod illa res esset voli-

tio. hoc esset concedendum de illo actu primo posito. Et hec de hac materia sufficiant in proposito.

Capitulum. xiiii.

Prima pars de anime passionibus

Postquam de actibus anime dictum est consequenter quod passionibus anime videntur quidam actus esse de passionibus anime dicendum est. Unde sciendum quod passio potest capi tripliciter. Uno modo communiter et sic omnis operatio anime potest dici passio. sicut tertio de anima dicitur quod intelligere est passio. Alio modo specialiter et sic sola operatio appetitiva dicitur passio. Sed adhuc tertio modo magis specialiter et proprie operatio appetitus se fit cum quadam transmutatione corporali. et sic diffinit eustracius passio est motus appetitive potestie sensibilis in fantasia boni vel mali. In qua de descriptione capitur motus pro actuali inclinatione ad bonum prosequendum vel malum fugiendum extendendo etiam inclinationem non solum ad tendentiam ad bonum habendum vel malum vitandum sed etiam ad fixitatem. et adherentiam in bonum adeptum. Dicitur autem appetitive potestie sensibilis vel sensibilis ad differentiam operationem voluntatis que non dicuntur passionibus proprie quod non fiunt per transmutationem organum corporalis ad quas tamen si velit non passionibus extendere ad hoc quod illa de descriptione euentat operatio illa clausula potentie sensibilis est eadem uere. Dicitur etiam in fantasia boni vel mali ad explicandum obiectum passionibus vel etiam ad determinandum aliam inclinationem. quales sunt operatio appetitua naturaliter in parte ad se proprie operationem sine fantasia tunc est apprehensio. seu cognitio. ne precia sine qua non est illa incli-

natio que dicitur passio. Tales igitur operationes appetitus sensitivi que proprie dicuntur passionibus et de quibus est speculatio philosophi capitulo liqñ qñ dñr passionibus cordis. quādoq; passionibus mentis. quāq; passionibus animi. Dñr etiā passiones cordis tā subiecti primo et principaliter patitur. quia in eis cor principaliter patitur ut post videbitur. Dñr autē passiones mentis tāq; cause interiorē primo et principaliter efficientis. quā mens principaliter mediante cognitione vel estimatione qua iudicat aliquid utile vel nocuum est in passione in corde. propter quā cetera membra corporis inmutantur. Dicuntur etiā passiones aliqua animus utraque vim apprehendit cognitivā scilicet interiorē et affectivā seu motivā quare quilibet ad passionē concurrat proprie dicitur.

Secunda pars de passionibus in speciali.

His itaq; generaliter premittis. tria specialiter consideranda sunt circa passionibus sensitivae virtutis. Primum est de numero et distinctione passionum. Secundum de causis ipsarum. Tertium de effectibus earum. Quantum autem ad numerum sciendum est quod prime passionibus cordis ad quas alie reducuntur due sunt scilicet amor et odium vel secundum aliquos delectatio et dolor. Alie enim vel ad delectationes pertinet ut gaudium. audacia et spes vel ad dolorem ut tristitia timor et desperatio. Delectatio autem ut hic sumitur nomen esse est. tam ad eam que fit ex apprehensione boni facta per sensus exterioribus etiam per vires interioribus. Dolor vero nomen commune tam ad illum qui fit ex apprehensione malifactorum exterioribus sensibus quam interioribus viribus. Sed delectatione causata ab interiori apprehensione boni. Illius communis

vocat letitiam seu gaudium. dolor vero tantum ab interiori apprehensione mali nominat tristitia. Quasi autem ad distinctionem dicarum passionum sciendum est quod ipsa attenditur ex duobus. Primum ex ipsis potentibus a quibus sunt. Secundo ex obiectis propriis circa que sunt per respectum ad primum dicuntur differre genere. sed per respectum ad secundum differre specie. Per considerationem ad primum aliquae passionibus dicuntur convenire potentie concupiscibili sicut amor et odium desiderii et fuga. gaudium et tristitia. quae vero irascibili sicut spes et desperatio. audacia et timor. ira et humilitas. Per considerationem vero ad secundum aliquae passionibus sunt respectu apprehensibili boni ut amor et letitia. quaedam vero respectu apprehensibili mali. ut odium et tristitia. Unde secundum praedictam duplicem considerationem quidam inter passionibus assignat distinctionem. Nam omnis passio vel est potentie concupiscibilis vel irascibilis. Si potentie concupiscibilis hoc est tripliciter. Vel generaliter quod ad inclinationes et sic si sit respectu boni est dilectio vel amor. et si respectu mali est odium vel rancor. nichil enim aliud est rancor quam odium inveteratum. Vel quantum ad motum seu prosecutionem. et sic si sit in bonum est desiderium. et si in malum est fuga vel horrores. innominata enim est passio opposita desiderio. et quandoque vocatur timor ut patet in precedenti capitulo. Vel quantum ad consecutionem. et sic si sit in bonum est delectatio gaudium vel letitia. et si in malum est dolor vel tristitia. Si vero potentie irascibilis. vel est respectu boni aggrediendi et sic est spes. vel respectu boni fugiendi et sic est desperatio. vel respectu mali aggrediendi. et sic est audacia.

De his que aie insunt

vel resp ectu mali fugendi. & sic est timor. Ira autem videt esse qdam passio pposita cui no est alia passio contraria. vel si sit est innominata. **P**rocedite aut diuisionis modificatio et pceditay passionu appropiata distinctio. magis pz ex pcedit i pcedeti. & etia ex dicebis in presenti capitulo. ideo breuius pertranseo.

Tercia pars de causis passionum.

Sed quantum ad causas haru passionu sciendu est qd due sunt in gne extrinseca sz et intrinseca. Extrinseca causa est obiectu boni vel mali. Licet est in aliq passione vt in ira vt spe obiectu habeat specialiter rationem ardui. tñ generalit iqlibet obiectum hz ratione boni vel mali vt conuenientis aut disconuenientis siue placetis aut displicetis. **U**n secundum hoc ad variatione obiectoy sequitur variatio passionu. vt pz in melodis ludis tripudiis / & pictur. **I**ntrinsca vero causa est duplex. qz tñ vna hz ratione efficietis. l. imaginatio seu estimatio alicui sub rone boni vel mali. placetis vel displicetis. **Q**uia qd est imaginat sub rone tali. ita qd tale estimet esse quis sit aliter in re tñ animu mouet & corpus imitat. **U**n vis huius motiua imaginatiue seu estimatiue virtutis non solu patet in vigiliis sz etia in somniis in quibus ppropter imaginata & estimata ptingit dormientes opera vigilantu exercere. **A**lia vero causa intrinseca hz rone disponentis dispositio aut ad generatio nem passionu in tribus pncipaliter consistit. l. in mebris seu mebrozay coplexione in spiritibus et sanguine. **I**n mebris siquide seu mebrozay coplexione. qm diuersitas coplexiois in eis. & maxime cordis ielinat ad diuersas passiones metis qz cu membra sint instrumeta aie seu vtutis.

illa cu eis poptius operat ad q ipa ex sui coplexione pntus inclinatur. **I**n spiritibus aut qm spiritus etia est quodammodo vtutis instrumetu sicut et mebray. non tñ pncipale & immediatu. sz mediatu & dispositiuum. qz ppropie instrumentu anime no est nisi organu cui ipsa sicut forma & motoz coniungit immediate. **S**piritus tñ aliqliter dicit instrumentum qz mebrozay seu istrumentoy dispositiuu ideo cu ex diuersitate istrumentoy sequat diuersitas actio num sicut diuersa mebrozay plexio sic et diuersa spirituum dispositio. causa est dispositiua diuersaru passionu. **I**n sanguine vero qm ta mebray q spiritus recipiunt dispositiuam a sanguinis diuersitate tanqz comuni materia ideo sanguinis dispositio causa qda est preparas ad p dicta accideta. **U**bi gra saguis subtilis & clarus in subtilitate. tepetate vero in qlitate cu spiritus generet splendidos atqz teperatos. dispositio ad leticiam maiorē vel minorē secundū maiorē aut minorē ipsius quantitatem. & ita pportionaliter scdm alia vel alia sui dispositione ad alia et alia disponit passionē. qd particulariter de articulare spectat ad scientiam medicine.

Quarta pars de effectibus passionum.

Quantu autē ad effectus dicitur passionu. cu dictu sit ad generatio nem earu pcedere actū estimatiue tanqz efficientis. ideo prius dicitur est de effectibus passionu huius vtutis circa quos pmo oportet concludere immutandi ordinez. postea immutationis impressionem.

De actu et effectu estimatiue.

Unde circa huius ordinē sciendu est qd estimatio dupliciter immutat membra corpoy. qz quādoz me

diante motu cordis. sicut p[er] i[tem] ve-
hemeter passionatis quādoq[ue] vero
immediate s[ed] tali motu. qui salte[m]
sit manifeste et notabiliter p[re]cepti-
bilis. Unde h[ic] omnis estimatio euz
sit placentis aut displicentis aliq[ui]-
ter sit motiva cordis. quia tamen
talis motus quandoq[ue] a consueto
sensibiliter non discernit imutatio
sequens illam estimationē s[ed] motu
cordis cōiter fieri dicitur. sicut p[er] i[tem]
in eis qui ad mingēdum aut vomē-
dum provocant cum talia fieri cō-
spiciūt aut imaginant. Sile h[ic] in
aliis actibus reperitur. vt in o[scu]-
tatione et spandibatione et h[uius]m[od]i. i
illis qui ad talia disponuntur. Hec
autem im[pre]ssio estimationis non
solū manifestatur in corpore esti-
mantis. h[ic] q[ui]q[ue] in deciso ab eoz p[ri]-
ppagationis. nā sit generatiōis
seu carnalis commixtionis mēs ge-
nerantis attente imaginetur circa
sebas figuras erit in g[er]nato ad hoc
disposito seba figuratur. vt in o[scu]-
tatione si contrario. Cuius potest assi-
gnari ratio. quia spiritus est recepti-
uus et elatius formatum siue spe-
ciem. que licet in ipso non sint se-
sibiles. in corpore b[er]tū et membris
dispositis faciunt sensibiles imp[re]-
ssiones. sicut aer nō visibiliter reci-
pit species. quas per speculum visui
representat. In spiritu ergo velut
in aere species ab estimatiua proce-
dens multiplicatur qui eū tali sp[eci]-
eiformatus semini aut membro
copulet vtrob[us]q[ue] s[ed]m exigentiam
sue iformationis vtutē operatē
inclinat scilicet. formatiuam in se-
mine et regitiuam in membris.

**Quinta pars de duplici
effectu passionum.**

**Sed circa h[uius]m[od]i imutationis im-
pressionem sciendum est q[uod] duo sūt
effectus in genere causati ab estima-
tione. et generaliter causabiles ab**

omni animi passione. scz mēb[er]ozuz
alteratio et operationū imutatio.
Mēb[er]a em ab eis alterant s[ed]m q[ui]-
litate: et nō solū s[ed]m q[ui]tates p[ri]-
mas. sed q[ui]q[ue] s[ed]m q[ui]tates sc[on]das. si
cut q[ui]q[ue] ab estimatiōe vel passione
mēb[er]a aliqua calefiūt. aliq[ui] infri-
gantur. aliqua colorant aliquadif-
colorant. membra etiā imutant se-
cundū operationē. Et hoc maxime
p[er] i[tem] motu cordis s[ed]m cui[us] mutatio-
nis erigētā s[ed]m imutatio totū cor-
poris. vbi g[ra]t. Res p[er] estimationē
apphēla alit[er] et alit[er] diuersimode mo-
uet eoz localiter. scilicet illa q[ui] sub rōe cō-
ferent[er] apphēdit dilatādo. q[ui] vero
sub rōe oppositi[er] et frigidō. nō aut
fit in corde h[uius]m[od]i motu vt opatio-
nū variatio a cursu solito. nisi p[er] al-
terationē d[omi]ni factā in ipso. Illis er-
go q[ui]tatiibus d[omi]ni alterat p[er] q[ui] ad p[er]-
dictos mōt[us] locales maxie disponit
Hec sunt autē caliditas et frigiditas.
P[er] illa p[ri]ncipiū est dilatatiōis.
ista vō cōstritiōis. Oportet ergo si
dilatatio vel cōstritiō a solito cur-
su mutetur vt eoz p[ri]ncipiū calefiat aut
infrigidet. ad quas qualitates cōse-
quenter humiditas vel siccitas cōse-
comitatur. Proportionaliter autē
erit in aliis membris quia sequun-
tur imutationem in cordis.

**Sexta pars de speciali ef-
fectu cuiuslibet passionis.**

**Sed cum p[re]missa de effectibus
estimationis et passionū cordis di-
cta sūt generaliter. aliqua de eis di-
cenda sunt eis specialiter.**

De gaudio et leticia.

**Sciendum est igitur q[uod] i gaudio
p[er]o siue leticia q[ui] apphēla habet
rōem p[re]ferentis et delectabilis. deo
cor q[ui] est p[ri]mū mobile eoz p[er]oz et
q[ui]libet aliud membrū p[ro]portiona-
liter mouet s[ed]m formā. oc u[er]edi
et appropinquandi rei que estimat
scilicet dilatatione vel extentione.**

D. i.

quapropter natura intenta prepara-
re membra et maxime organa sensus
et motus ad dilatationem et exten-
sionem influit eis a corda natura-
lem calorem. et spiritus quibus di-
latentur et extendantur. Est autem
iste motus non subit? aut ipetuo-
sus sed suavis et paulatinus. et ideo
in omni gaudio cordis effectus est cor
paulatim dilatari et infrigidare. et
per consequens interiora frigesce-
re. et exteriora calefcere temperato si-
ue naturali calore.

De tristitia

In tristitia vero que opponitur
gaudio cor et corpus immutantur
opposito modo hoc excepto quod ipsa
non calefacit interiora. cuius hec est
causa. nam obiectum eius est malum pre-
sens siue coniunctum quod concipitur si-
ne aliqua spe vitandi. siue fugien-
do. ut in timore. siue repellendo. ut
in irascitue repugnando. ut in auda-
cia. id simpliciter odium illius causat in
animo. propter quod homini conceptus
paulatim et absque ipetui cor constricti-
git. Et sic phibet in eo sufficientem
spiritum generationem. et etiam in mem-
bris diffusionem. idcirco non solum exte-
riora. sed etiam interiora infrigidantur
maxime cum cetera membra cordis
constrictionem imitentur.

De ira et audacia

In ira autem obiectum concipi-
tur cum spe repellendi. et propter hoc
ira comitat appetitus videlicet. pro-
pter cuius appetitus vehementer co-
lezicis sanguis movetur ad cor. ut ip-
sum inflamet ad audaciam inuadendi.
Quapropter ira etiam audacia cor
de super calefacto cor ipsum dilatari
frequenter solito ac totum corpus ma-
xime circa exteriora cum ipetu calefcere
cum spiritus ex appetitu inuaden-
di ad illas partes subito moveantur.

De timore.

In timore vero obiectum habet
rationem periculi siue terribilis et
maxime vite periculum inferentis
quia omne terribile dicitur per mor-
tis respectum que est ultimum ter-
ribilium. Concipitur autem homini ob-
iectum non ut coniunctum. sed ut adhuc
separatum. id appetitum excitat fugie-
di propter que appetitum fortiter et subi-
tu que parit spes euadendi sanguis
et spiritus a corde fugiunt. et ipsum fortiter
constringitur atque subito. cuius si-
gnum est quod in timentibus cor tre-
mit et vox hanelitus imminuitur. Na-
licet calor et spiritus ab exterioribus ad
interiora retrahantur. non in ver-
sus cor. immo a corde ad interiora
scilicet versus intestina mouentur.
Tunc est quod obiectum malum concipit
non cum diffidentia resistendi. sed
cum spe fugiendi. et per fugam euadendi.
id calor et spiritus fugiunt et se dif-
fundunt in membris que motu prestissimo
aut dilatationis non possunt se dif-
ponere ad obuiandum terribili qua-
lia sunt intestina. Propter quod di-
cit Aristoteles in problematibus quod
in timentibus venter soluitur dis-
solutione humorum facta circa in-
testina. propter coartationem calo-
rum et spirituum in eisdem locis.

De angustia et verecundia.

In angustia autem et verecundia
mouetur spiritus et humores ad op-
positas partes: scilicet nunc ad inte-
riora nunc vero ad exteriora. In an-
gustia quidem quod per timorem tristitia per
ira laborat animus. id cor laborat
oppositis motibus. In verecundia
vero seu erubescencia propter timo-
rem prius mouetur spiritus et lan-
guis ad intra. quia tunc in eis timor
non est de malo repugnanti nature
sed de malo appetitui animali seu
voluntati repugnante. In utraque
est timor malum quod turpis opinio
sed in erubescencia in ipso actu puniti

in veterundia aut ex iam preterito ideo in eis statim spes resistendi cōcipitur. et quidā cōceptus ire ad oppositum mouēti cōfessim sequitur. propter qd calor et spiritus ad exteriora reuertitur. An ex hoc patet rō propter quā timētes omnino pallefcunt. et verecundi rubefcunt. Nam qz in timoze malū cōcipitur vt repugnans nature cum diffidentia resistendi omnino languis et spiritus ad interiora retrahunt. Sed quia in veterundia concipit vt repugnans tñi voluntati nō nature. natura ministrat cōfidētiā resistēdi. et sic mouet instrumēta sua versus ptes illas q̄ timoze decoloratur patentius. scz ad genas et ptes vultus. Ex predictis igitur patet qualiter in diuersis passionibus et motibus qz in gaudio paulatim dilata tur. et maxime versus anteriora siue versus pectus. In tristitia vero paulatim eōtra. scilicet ad interiora et versus deorsum. In ira vero subito versus pectus. In timoze subito ad oppositū. In verecūdia subito ad vtrūqz. In angustia vero paulatim. Secūdo patet qualiter in diuersis passionibus mouetur proportionaliter sanguis et spiritus. siue talis motus sit per modum pulsus. vel tactus aut vtroqz modo. siue sponte moueantur obediētes anime iperio. De hoc enim non est nunc tractanda questio. Alterius etiam patet qd ad predictos effectus multi alii consequuntur per quos corpus ad sanitatem vel egritudinem varie immutatatur. Sed horū consideratio et particularis de articulatō medicis relinquatur.

Capitulum decimum quintum

Prima pars de habitibus generatione.

Quod tractatum est de anime potentis. et earum actibus et passionibus. finaliter tractandum est de earum habitibus. et primo de habituum generatione corruptiōe et inclinatione generaliter: postea de eis et eorum distinctione specialiter. Sciendum est igitur qd in proposito non loquimur de habitibus supernaturaliter insulis. sed de naturaliter acquisitis. Tales autem habitus sicut docet experientia generantur ex actibus et ex oppositis actibus oppositi habitus sicut eniz dicit Aristoteles secundo ethicoz qd edificantes edificatores sunt et excharizantes excharisse. sic autem et iusta operantes iusti temperata temperati. fortia autem fortes. Scz cuiusmodi notum sit tam in actibus q̄ in virtutibus habitus generari ex actibus. hoc non est sic intelligendū qd illa preposito ex dicat habitudines cause materialis. quia semper materia manet in facto esse. actus autem et operationes transeunt habitu remanente. nec etiam habitudinem cause principaliter efficientis. sed solum habitudine cause disponentis scz motus vel actionis per quod habitus acquiritur. et a potentia anime tanq̄ a principali efficiente produciuntur. Unde sicut alteratio nō est materia nec agēs principale respectu forme substantialis. scz est operatio vel motus quo agēs ipsam producit sic videt esse de actibus respectu habitus. Scz cū etiā tactum sit habitum vnū generari ex pluribus actibus. hoc non est sic intelligendū qd ex vnico actu non possit generari habitus. nam scientia q̄ est habitus intellectualis potest gnari ex vnicā opatiōe. puta ex sola demonstratiōe. At autē hūc seu hūc moralē nō posset perfecte et complete generari ex vnica operatione quācumqz.

D.ii.

forti. hoc enim videtur impossibile vel saltem valde difficile. cum talis virtus secundum aristotilem generatur per assuetudinem. que requirit operationem plurimalitatem. Cum cum talis habitus secundum calorem et probabilior opinionem sit forma itensibilis et remissibilis licet talis forma vulgariter loquendo non nisi sub gradu multum inter se sortiat nomen virtutis. Non cedendum est nichilominus quod ex quolibet actu generatur illius forme secundum virtutis aliquis gradus. quia cum aliquis generetur ex aliquo et illi actus sint eiusdem rationis. non est ratione quare aliquid generetur ex uno plus quam ex alio. et per istud ex quolibet generatur aliquid quod est eiusdem rationis cum illo quod generatur ex alio. et sic ex quolibet actu generatur quodam imperfecta virtus seu habitus remissus. et ex pluribus plures gradus. ex quibus resultat inter se habitus qui per plurium graduum eiusdem rationis aggregatio vocatur virtus. Cum enim gradus remissus primo generatus. non possit poni sub aliquo predicamento vel specie predicamenti nisi sub prima specie qualitatis. sequitur quod sit habitus vel dispositio. quod si quis dicat quod non sit habitus sed dispositio nichil refert in proposito. quoniam in prima specie qualitatis habitus et dispositio non videntur differre specie sed solum accidentaliter. puta secundum facile et difficile mobile. Verbigratia. Eiusdem speciei et scientia quam quis habet de vna conclusione per primam demonstrationem. et illa quam alter habet de eadem per multiplicatam considerationem super illam demonstrationem. et tamen ille scientie videntur differre. sicut habitus et dispositio. quod vna facilitate obliuiscitur aliter non quare consimilitudinem esse videtur in proposito.

Secunda pars de corruptione habituum

De corruptione autem habituum sciendum est quod sicut ipsi per actum generantur. sic per actus contrarios vel habitus etiam corrumpuntur. quibus tamen corrumpuntur vel desinunt esse ab aliquo contrario corrumpente. Verbigratia. Si quis ex prima demonstratione habeat scientiam de aliqua conclusione. licet talis habitus actum intelligendi cessante aliquo die natus sit manere tamen per tempus longitudinem debilitatur et tandem deperdit. si illa demonstratio vel actus considerationis circa eam non frequentetur. De aliis quoque habitibus par iudicium esse videtur. Hoc autem apparet difficile. quia sicut nichil generatur sine generante. sic nichil videtur posse corrumpi sine corrumpente. maxime cum omnis diligatur naturaliter se permanere. Et quod omne quod mouetur. mouetur ab aliquo. sic omne quod corrumpitur. corrumpitur ab aliquo. cum corruptio sit quedam mutatio. hic autem non apparet a quo fiat ista corruptio. Similis etiam difficultas est de corruptione specierum sensibilium in medio vel organo. De hac autem difficultate probabiliter dici potest quod quoniam aliqua entia preter deum sint permanentis nature. et naturaliter diligant se permanere. tamen non possunt permanere sine conseruante. Licet autem deus seipso solo possit conseruare. tamen naturali modo multa indigent alio conseruante quo remoto ipsa continue fluunt in non esse sine alio corrumpente. et aliqua citius et alia tardius ex sue nature additione. Sicut lumen generatur a luminoso. quo remoto lumen corrumpitur vel secundum aliquos subito. vel secundum alios successiue licet sine notabili duracione et sic est mutatio seu corruptio. et non est mutatio aut corruptio nisi solum per accensum seu remouens et letuas. sicut dicit aristoteles

in quatto phisicor q in motu gra-
uis deozum prius detenti sursum
est aliquod mouens per accidens. s.
remouens. prohibens. Sic igit in
ppositio quia habitus generatur
ex actib⁹ et ex eis intendunt^r et cōser-
uantur. ideo remotis et cessantib⁹
illis 2 tinue corāpūnt aliq⁹ citius et
aliq⁹ tardius sed qd nature pmanē-
tiores. sicut dicit Aristoteles secūdo
ethicorum q habitus mozales sunt
permanetiores disciplinis.

Tercia pars de habituuz
inclinacione.

De inclinacione vero habitu um
sciendū q ideo ponitur habit⁹ esse
in potentia actiua. quia experimur
q cessantib⁹ actibus ipa potētia est
ad actus consimiles pzonior et ma-
gis inclinata. q nō esset nisi ex prio-
ribus actibus aliquid relinqueret
in ea inclinans ad sequentes actus.
hoc autem vocatur habitus. Ideo
patet q habitus inclinat potētiam
ad actum. et cum ipsa concurrat ad
produendum ipsam consimilez et
eiusdē speciei in genere nature cū
actu pzozi habitum generāte. Sz
circa hoc est magna difficultas cum
talis habitus qdiu manet semp sit
pzelens potētie. imo subiectiue in
ea. quare magis vna vice inclināt
producit actum q alia qz cū appo-
rimatio nec alia circumstantia defi-
ciat que videatur ad actū reqri ap-
paret q stante habitu continue de-
beret actus produci. cui⁹ oppositi
experimur. Consimilis quoqz diffi-
cultas esse videtur de specie intelli-
gibili si ipsa in intellectu ponat. Ad
quod responderi potest q talis pre-
sentia seu appozimatio habit⁹ ad
potentiā nō sufficit ad hoc q ipa p
hūdi habitum continue producat
actū. Nā lz talis habit⁹ sit agēs na-
turale et naturaliter moueat. tñ in
potestate ipsius potentie est vt p hu-

iusmodi habitū agat ppē qd sedo et
tertio d aia freqnt dicit phas. q ha-
bitib⁹ vtimur cuz volum⁹. et p zis
in potestate nra ē talib⁹ nō sp vti. sz
nūc vti isto et nō alio sicut placet vo-
luntati. Nū patet q licet intellectus
in intelligēdo et habit⁹ intellectuā-
lis et cōproducedo sit agēs natura-
le. tamen vtrunqz dependet a vo-
luntate quoad pductionē actus et
continuationē. vel saltē quoad
continuationem. quod dico propē
repentinas vel primas intellectuā-
nes que non sunt in nostra potesta-
te quo ad primam earum producti-
onem. sed bene quo ad cōtinuatio-
nem. quia libere possum⁹ ab illis de-
sistere. licet aliqui cum difficultate.
Ex quo vterius patet q licet nra
cognitionem sepe precedat volitio
libera tanq⁹ parcialis causa non tñ
semper. quia aliqua est repente vel
violenter causata. Aliqua est etiam
libere habita quam non pcedit vo-
litio elicitā. quod aliqui ex hoc pro-
bāt. quia est dabilis aliqua noticia
libere habita que non est cognita. et
per consequens non prius volita. si-
cut etiam aliqua est volitio libera
que non est volita. aliter non pos-
set haberi aliqua volitio noua et sic
est libere habita. et tamen respectu
eius non pcedit volitio elicitā. qz
re et. Unde dicunt isti q sicut volū-
tas ceteris potentiis et habitib⁹ vti-
tur. sic et possibile est vt ipsa quo-
dammodo seipsa vtatur. quia potē-
tis vel habitibus nō est aliud q fa-
cere illa opari seu illa applicare ad
ppozios actus tunc enim volūtas
vtitur intellectu vel habitu quan-
do sponte et volūtarie intelligit se-
cundum habitum. tunc autem vti-
tur seipsa cum i se elicit ppziū actū
Et isti vltus possunt se separari se-
cundūz istos quia homo pōt aliqñ
libere vti intellectu vel habitu aus-

D. ill.

etiam actu. esto q̄ nō tūc vtatur vo-
luntate proprio vsu scilicet elicien-
do volitionem et per consequens ha-
bere aliquam intellectiōē libere.
esto q̄ respectu illius nō habeat vo-
litionē elicitam. Hoc tamen pos-
set faciliter calūpnari. dicendo q̄
habere aliquā intellectiōē seu a-
liam operatiōē libere. nichil aliud
est q̄ habere operatiōē intrinsece
liberam qualis est volitio. vel ha-
bere operatiōē tali libera volitio-
ne elicita qualiter non est in casu il-
lo. quare. 76. Sed q̄cquid sit de hoc
ex p̄dictis patet illud quod ad pro-
positū sufficit. scz q̄ licet in potētia
sint plures habitus eque presentes
et potentes concausare actū suū
tamen volūtas potest libere nō vti
istis. p̄ter se non volendo vti eo. et
nichilominus vti alio. Etia secun-
dū aliquos abiq̄ hoc q̄ p̄ri⁹ velit de-
terminare vti illo. de speciebus eti-
am intellectualibus consimiliter ē
omnino dicendū Licet aq̄t vt dictū
est habitibus vtamur cū volumus
tamē eis vti non volumus. nisi cū
de eorū vsu vel obiecto aliquo mo-
do actualiter cogitamus. Habens
autē habitum 7 non cogitās actua-
liter de vsu illius v̄ obiecto potest
moueri ad cogitandū de illo non so-
lum a voluntate sed aliunde multi-
pliciter scz vel a motore extrinseco vt
ab influentia celi. vel a motore in-
trinseco vt a dispositione corpora-
li. vel alia causa latente. sepe tamē
fit a voluntate intellectū retrahen-
te ab aliis. vt retrahēte ad illud nō
tamen semper. Unde fit vt frequē-
ter habituatus incipiat cogitare de
aliquo. 7 nesciat vnde mouetur ad
cogitandū illud magis q̄ vnum ali-
ud. Et hec de habitibus ḡnāliter
dicta sint.

**Quarta pars de habiti-
bus sensitiue potencie**

Sed de huiusmodi habitibus ali-
qua specialiter dicēda sunt. Unde
qz ex actibus cognoscit habitus. nō
ex diuersitate actuum cōcludit di-
uersitas habitū: Cū igitur supra
dictū sit q̄cūda actus sentiēdi. alios a-
ctus intelligendi. 7 alios actus vo-
lendi esse in aia. dicendū est de habi-
tibus qui sunt p̄portionaliter
ponēdi i ea. et p̄us de hitibus q̄ sūt i
potentia sensitiua. secundo de habi-
tibus intellectibilibus q̄ sunt in po-
tentia intellectiua. postea de habiti-
bus moralibus qui maxime sūt in
potētia volitiua. Sciēdū est igit̄
q̄ in potentia sensitiua tā cognosci-
tiua q̄ appetitiua ponēdi sūt habi-
tus. imo etiam secundū aliquos in
potentia exteri⁹ motiua p̄ quos ip-
sa membra ad suas operatiōes red-
dantur agibilia sicut ex frequenter
currere pedes abilitant ad currēdū
et ex frequenter loqui lingua ad lo-
quendū. et ex frequenter cātare gut-
tur ad cantandū. Nec est dicēdū mi-
randū si potētiue motiue mēbro-
rū per assuefactionē acquirat sibi
habitū. cū ita fiat in potentia vege-
tatiua. qz secundūm cōmentatozem
in p̄cipio tertiū phisicorū. quid ita
assueti sunt comedere venenū q̄ e-
rat eis cibus et nutrimentū. Sed q̄
quid sit de hoc quia forte ad saluā-
dū p̄dicta non est necesse ponere ali-
quē habitū in potētia motiua mē-
brozū vel in potētia vegetatiua. tñ
satis videtur clarū q̄ ponēdi sūt
habitūs in potentia sensitiua. quibus
sit dubium. vtrum ponēdi sint in
ea habitūs seu virtutes morales.
De hoc enim sunt inter doctos con-
trarie opinionēs. quibusdā dicenti-
bus virtutes morales esse in appe-
titu sensitiuo subiectiue et nō i vo-
luntate aliis oppositū asserentibus
Super qua diffinitate probabilit̄
dici potest virtutes morales esse in

utroque licet magis principales sint in voluntate. Quod sic patet. quia tam appetitus sensitivus quam voluntas quandoque inclinatur contra iudicium rationis. et ideo ut uterque contra talem inclinationem prompte delectabiliter obediat rationi. in utroque requiritur habitus talis aut esse videtur moralis virtus. quamvis ille qui est in voluntate tanquam in potentia perfectior sit perfectior virtus. Ad cuius ampliorum declarationem sciendum est quod operationes virtutum moralium possunt assignari quadruplices. Primum quidem immanentes voluntati. alie immanentes sensitivo appetitui alie existentes membris nostris corporalibus quibus organice utimur ad exercendas exteriores operationes. et alie exteriores transeuntes. Verbi gratia. In opere liberalitatis postquam ratio vel prudentia iudicavit hoc esse istudandum voluntas primo eligit hoc facere ideo imperat potentis inferioribus hoc facere. secundo appetitus sensitivus consentiens imperio voluntatis appetit illud idem facere et movet corporalia membra ad hoc faciendum. tertio huiusmodi membra motum illum ab appetitu recipiunt. quarto vero quandoque in tali executione a membris motis operationes nostre in res exteriores transeunt. Et primis ergo operationibus in voluntate generatur habitus virtuosus quia ex bonitate talium operationum homo debet moraliter bonus. Et quia a bonitate huiusmodi electionum voluntatis alie operationes tam interiores quam exteriores extrinsece recipiunt denominationem moralis bonitatis. ideo habitus ex talibus generatus simpliciter loquendo est moralis virtus. Sed tamen ex secundis operationibus in appetitu sensitivo etiam generatur habitus aliquo

modo et extrinsece potest dici virtus moralis pro quantum est primo habitui conformis. et generatur ex operationibus recte rationi consonis. imo etiam secundum alios ut supra tactum est ex aliis operationibus generatur virtus in potentia vegetativa vel motiva membrorum. sed hoc ponere non est necessarium.

Quarta pars de habitibus potentie intellective

De habitibus autem potentie intellective sciendum est quod secundum aristotelem sexto ethicorum quinque sunt habitus intellectuales qui sunt virtutes. scilicet ars. prudentia. scientia. intellectus. et sapientia. Licet autem alii sint habitus intellectuales ut opinio vel suspicio non tamen vocantur virtutes. quia secundum illos contingit falsum dicere vel falso assentire. Predicta vero virtutum intellectualium sic potest sufficientia assignari. Quia omnis virtus intellectualis. aut est circa contingens aut circa necessarium. Si primum. vel est circa contingens factibile et sic est ars. aut circa contingens agibile. et sic est prudentia. Est enim deus a inter agibile et factibile. ut patet nono metaphysice quia actio est operatio manens in operante. factio autem est operatio transiens extra operans et proportionabiliter distinguuntur agibile et factibile. Si secundum. vel est circa necessarium in essendo sicut deus et intelligentie et sic est sapientia. aut circa necessarium in significando. et hoc dupliciter quia vel circa necessarium. quod est conclusio demonstrationis et sic est scientia. vel circa necessarium. quod est principium demonstrationis. et sic est intellectus. Unde hic non sumitur intellectus. pro ipsa potentia intellectiva. sed pro habitu talis potentie circa prima principia indemonstrabilia. Nam licet non sit necessarius

De his que anime insunt

habitus ad assentiendum eis seu ad dicendum verum circa ea. eo qd intellectus naturaliter eis assentit. nec potest circa eam mentiri vel errare sicut dicit aristoteles secundo 7 qd 2o metaphisice. tamen aliquando ppter sophisticaciones in opposituz occurrentes. possibile est adhesionē debilitari et circa aliq que non sunt summe euidentia quādam formidinatione 7 adhesionē circa ea firmatur assensus 7 adhesio vt nō sterueniat formido. 7 hoc fit p hñū ex tali frequēti adhesionē. et actuali pncipiū qdū noticia derelictū inclinantez et firmantem potentiā intellectiuam ad pñsem actuale noticiā 7 ad assentiendū pñis pncipius 7 si nō simpliter tñ ad magis firmiter adherendū et nō formidādū. 7 talē habituz vocam⁹ hic intellectu. Nō est autē hic p̄mittendū qd p̄dictōzū habituz intellectualiū quidā sunt practici. scz ars p̄dētia et qdā speculatiu. scz sciētia intellectu 7 sapientia. gratia cuius videndum est in quo differat practica et speculatiua noticia. Et licet de hoc sint variū modi dicendi. tamē breuiter potest dici qd a p̄xi dicitur aliq noticia practica. Praxis enim grece idem est quod actus vel operatio latine: nō tamen a q̄libet operatione denominatur noticia practica. sed ab illa que est i hominis seu operantis potestate. At sic describatur praxis qd operatio in hominis seu in operātis potestate consistens. extendendo operationem p̄noticia ergo dicitur practica seu operatiua vel actiua vifactiua. non quia aliquid immediate agat vel faciat. sed quia est ad operandum directiua. sicut medicinalis scientia sanitatem non agit. sed ad eam agendum dirigit. At sic de

scribatur noticia p̄p̄e practica. qd est noticia cōplexa secūdu se praxis id est operationis in nostra potestate existentis formaliter directiua. 7 omnis alia noticia dicitur speculatiua. Dico autem formaliter quia aliqua est noticia non p̄p̄ie practica que est talis operationis directiua virtualiter. quia noticia sic directiua cōtinet aliquo modo casualiter. sicut noticia medicinalis de complexionibus humorū 7 de gradibus et virtutibus medicinarum non est p̄p̄ie practica. quia talis non enūciat qualiter aliquid est agendum. ideo non est formalit̄ operationis directiua. licet virtualiter contineat noticiam practicam dirigentem ad sic vel sic corpus medicandum. Ex quibus patet qd omnis habitus est practicus. cuius p̄p̄ius actus elicitus est formaliter praxis directiua. 7 omnis alius est speculatiua. quia ex actib⁹ practicis nō generatur immediate habitus p̄p̄ie speculatiuus. nec econtra. sicut habitus speculatiuus nō est actuum practicozum immediate elicituus. nec econtra 7 per hoc apparet p̄positum de p̄dictis habitibus. de quibus ad metaphisicam et mozaem philosophiā pertinet cōsiderare specialius.

Sexta pars de habitibus potentie volitiue.

De habitib⁹ vero potētē volitiue sciendū est qd scdm Aristotilem secundo et sexto ethicozū habitus humani seu virtutes diuidunt in virtutes intellectuales et mozaes quarū differentia hec est. quia virtutes intellectuales sunt in intellectu. mozaes vero i appetitu seu affectu. et p̄cipue in volūtate vt dictū est. sō possūt vocari affectiuales. vocant tñ mozaes a moza

quia ex more id est ex assuefactione vel consuetudine generatur. sicut. ii. ethicoꝝ dicitur. Autem autem potentia cognitiua seu intellectiva aliquo modo possit assuefieri et in ea possit per consuetudinem habitus acquiri. sicut vel le videtur Aristoteles. ii. methaphisice et commentator. iii. physicoꝝ. tamē ut plurimum habitus intellectuales non generantur per hunc modum sed per naturalem inclinationem intellectus ad verum. Quod per experientiam aut doctrinam. Potentia vero appetitiua ad acquiritur ut temperat diget magis habet consuetudinem seu assuefactionem. id est virtus eius et non virtus intellectus vocatur moralis. quia ex more generabilis. Partem vero virtutum moralium distinctio et sufficientia earum potest assignari hoc modo. quia omnibus virtutibus moralibus respicit aliquod bonum tanquam obiectum. persequendum. ut si qualis est tale se ostendit i factis et de eius oppositum tanquam fugiendum. Dicitur autem virtus moralis vocatur veritas. vel autem bonum circa quod vertantur motus res hominum aut est vile. aut honorabile aut delectabile. Si ergo honor virtuosae se habet circa vile vel circa vtilia commoda. et sic est iusticia et maxime commutativa. quia capiendo latere iusticiae vel se extendit ad iusticiae commutativam distributivam et per vtilia. sic non solum respicit vtilia sed et diuitias. sed etiam honores et delectationes et multas res alias. Vel circa vtilia propria vel diuitias proprias. et hoc contingit dupliciter vel simpliciter absolute. et sic est libertas. vel secundum quod et cum quadam excellentia vel arduitate. sed circa magnos sumptus. et sic est magnificentia. Si vero homo habet se virtuosae. circa honorabile. vel circa honores mediocres. et haec virtus est immoderata que tamen a quibusdam vocatur philothomia. vel circa honores arduos et dignitates magnas. et sic

est magnanimitas. Si autem circa delectabile hoc contingit dupliciter. vel privative scilicet opposita delectabilium id est tristitia et terribilia aggressiva et sic est fortitudo. vel positive scilicet delectabilia persequendo. et hoc est dupliciter. vel circa delectabilia ad vitam. aut simpliciter aut secundum quod necessaria. et sic est temperantia. vel circa delectabilia ad conversationem humanam decenter pertinentia. et hoc tripliciter. quia vel secundum actum potentie concupiscibilis. et sic est amicitia que alio nomine dicitur sobalitas. vel secundum actum potentie irascibilis et sic est mansuetudo vel secundum actum potentie rationalis. et hoc iterum tripliciter. quia vel hoc contingit i hoc virtuosae rationabiliter et delectabiliter se habet cum aliis hominibus colloquio. et sic est affabilitas vel in hoc se aliis non exhibet fallaciam. et de eutrapelia. ab eo quod est bonum et tropos quod est conversio quasi omnia convertes in bonum. Dicitur autem virtutes quodam modo quatuor reducuntur quas principales vocantur siue cardinales. quia sicut ostium in suis motibus in ordine voluitur sic humana vita in suis actionibus et passionibus his virtutibus regitur. Sunt autem haec quatuor virtutes. prudentia iusticia. fortitudo. et temperantia. Prudentia est circa consiliabilia. iusticia circa commutabilia fortitudo circa terribilia. temperantia vero circa delectabilia. Prima autem est in potentia intellectiva. secunda in voluntativa. tertia in irascibili. quarta in concupiscibili. et sic tam ex earum obiecto quam earum subiecto. patet qualiter per eas regitur totus homo. Licet autem prudentia quantum ad eius subiectum sit virtus intellectualis

tamen quantum ad eius obiectum aliquo modo conuenit cum virtutibus moralibus et secundum hoc potest vocari virtus moralis. nam ipsa est recta ratio agibilium que sunt propria materia virtutum moralium. Conuenit etiam cum virtutibus quantum ad sue generationis modum. nam secundum quod generatur ex doctrina conuenit cum intellectualibus. sed secundum quod generatur ex experientia conuenit cum moralibus.

quia experientia in quantum ad eam pluralitas actuum requiritur est ad satisfactionem similis quam sicut dictum est. acquiritur virtus moralis. De predictis vero habitibus et virtutibus moralibus ad ethicam pertinet considerare specialius. Hec ergo de anima et accidentibus eius dicta sufficiant. De quibus si que bona sunt deo gratias referri postulo. michi que dare veniam de erratis.

Tractatus breuis de anima et accidentibus eius. Per reuerendum dominum Petrum de aliparo compilatus. et parsius solertia caracteribus Johannis lamberti mozam tenentis sub imagine diue virginis marie vici sancti iacobi impensis Dyonisii coreipressus Anno domini millesimo quingentesimo tertio. mensis vero augusti die viceima secunda. Finis feliciter.

Claus deo. 1503.

43

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

